

RAPORTTI SAAMELAISOPETUKSESTA POHJOISMAIDEN PERUSKOULUISSA

RAPORTTI SAAMELAISOPETUKSESTA POHJOISMAIDEN PERUSKOULUISSA

POHJOISMAINEN VERTAILU
OPETUKSEN PERUSEDELLYTYSTEN
NÄKÖKULMASTA

Saamelaiselle parlamentaariselle neuvostolle

Ulla Aikio-Puoskari
2006

Raportti saamelaisopetuksesta Pohjoismaiden peruskouluissa
Saamelainen Parlamentaarinen Neuvosto/ Saamelaiskäräjät, Inari
Ulla Aikio-Puoskari
Kansikuva: Joonas Hetta, Tomi Nikodemus, Asla Pulska, Niila-Matti Aikio, Juho Yliriesto
(Ulla Aikio-Puoskari 2006)

ISBN-10: 952-441-131-8
ISBN-13: 978-952-441-131-8

Taitto Studio Borga, Minna Saastamoinen
Ykkös-Offset Oy Vaasa 2006

SISÄLTÖ

Alkusanat	6
1. Saamelaisopetus peruskoululainsäädännössä ja opetussuunnitelmissa	9
1.1. Opetuslakien erilaiset periaatteet	10
1.2. Erilaiset opetussuunnitelmakulttuurit	14
1.3. Pohjoismainen vertailu	20
2. Saamelainen opetushallinto ja sen vaikutusvalta	28
2.1. Hallintoelimet ja niiden asema	28
2.2. Opetuksen rahoituksen periaatteet	38
2.3. Pohjoismainen vertailu	41
3. Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilanne	43
3.1. Opetustilanne Norjassa	43
3.2. Opetustilanne Ruotsissa	49
3.3. Opetustilanne Suomessa	54
3.4. Pohjoismainen vertailu	59
4. Saamelainen oppimateriaalityö ja -tilanne	63
4.1. Oppimateriaalityön puitteet ja resurssit	64
4.2. Oppimateriaalitalanne maittain	72
4.3. Pohjoismainen vertailu ja yhteistyö	77
5. Käsitteiden ja opetustilanteen pohjoismainen vertailu - taulukko selityksin	81
6. "Saamelaiset ovat yksi kansa, jonka yhteyttä valtioiden rajat eivät saa rikkoa"	108
6.1. Saamelaisopetuksen ja saamen kielen asemaan vaikuttavia tekijöitä	108
6.2. Saamelaisopetuksen erityispiirteitä	111
6.3. Ehdotukset Saamelaiselle parlamentaariselle neuvostolle	114
Yhteenvedo	120
Kirjallisuus	121

Huom. Suomenkielisen raportin tekstiin on käännetty osia Norjan ja Ruotsin säännöksistä, mm. opetuslaeista ja opetussuunnitelma-asiakirjoista. Alkuperäistekstit ovat joko pohjoissaamen-, norjan- tai ruotsinkielisiä. Käännökset eivät ole virallisia käännöksiä, vaan käsikirjoittajan tekemiä. Alkuperäinen teksti on joissakin tapauksissa esitetty alaviitteessä.

ALKUSANAT

Tämä raportti on valmistettu Saamelaiselle parlamentaariselle neuvostolle (*Sámi parlamentáralaš ráđđi*), joka on Pohjoismaiden Saamelaiskäräjien (*Sámediggi*) toimintansa vuonna 2000 aloittanut yhteistyöelin. Se asetti työsuunnitelmissaan vuosille 2002-2005 yhdeksi painopistealueistaan saamelaisten opetuksen edistämisen ja päätti kartoittaa saamelaislasten opetus- ja oppimateriaalitalanteen Ruotsissa, Suomessa ja Norjassa. Parlamentaarinen neuvosto pyysi minua valmistamaan ajan tasalle saatetun lyhennelmän vuonna 2001 julkaisemastani suomenkielisestä raportista¹.

Tehtävä oli minulle mieluinen monesta syystä. Olen työskennellyt saamelaisessa opetushallinnossa 1980-luvun lopulta lähtien ja nähnyt miten vaikeaa pysyvän, konkreettisen ja tuloksellisen pohjoismaisen yhteistyön aikaansaaminen on ollut. Pohjoismaista yhteistyötä toteutettaessa edessä ovat olleet aina samat vaikeudet. Yhteisestä kielestä huolimatta maiden välillä on suuria oppilaiden oikeuksia ja yleisiä ajatusmalleja koskevia eroja. Käytämme erilaisia käsitteitä samasta asiasta puhuessamme ja selvittämme asioita ymmärtämättä toistemme tilanteita. Saamelaisten Pohjoismaissa annettua opetusta voikin verrata palapeliin, jonka palaset eivät sovi yhteen kokonsa, värinsä eivätkä muotonsa puolesta. Koolla tarkoitan kussakin maassa annetun opetuksen ja sitä varten osoitettujen resurssien erilaista määrää. Väreillä viitataan erilaisiin ajatusmalleihin ja valtakunnallisten koulutuspolitiikkojen painotuksiin. Muodolla tarkoitan erilaisia opetusmalleja, käytännön ratkaisuja ja opetussuunnitelmallisia puitteita, joilla opetus saamen kielellä ja saamen kielessä ja kulttuurissa kussakin maassa on järjestetty. Yhteensopimattomuudestaan huolimatta palapelissä on myös paljon samankaltaisuuksia, mutta palasten erillinen tarkastelu johtaa aina puutteelliseen kuvaan. Yhden palasen ymmärtäminen edellyttää aina tulkintaa ja selityksiä, jossa tämä raportti toivottavasti voi olla avuksi.

Raportti selvittää peruskoulun saamelaisopetuksen (saamenkielisen, saamen kielen ja kulttuurin opetuksen) asemaa opetuksen perusedellytysten näkökulmasta. Tämä työ ei siten ole kasvatustieteellinen, ei koulujen arkipäivän ongelmia eikä opetuksen tuloksellisuutta koskeva tutkimus, vaan yhteiskuntapoliittinen selvitys, jossa keskeistä on saamelaisopetuksen aseman selvittäminen Pohjoismaiden peruskoulujärjestelmissä. Pohjoismainen vertailu on keskeisessä asemassa läpi tekstin.

¹ *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa – tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa Lapin yliopisto, Juridica Lapponica 25, Rovaniemi 2001.*

Teksti sisältää lyhyet kuvaukset ja arvion opetuksen toteutumisesta Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Arviointiin on otettu mukaan asiat, jotka luovat opetukselle edellytyksiä, kuten saamelaisopetuksen asema opetuslainsäädännössä, saamelainen opetushallinto ja sen resurssit, opetuksen rahoitus, opetuksen sisältöä määrittelevät opetussuunnitelma-asiakirjat ja oppimateriaalitalanne. Raportin lopussa käsitellään mahdollisuuksia saamelaisopetuksen aseman ja opetustilanteen parantamiseksi ja ehdotetaan joitakin käytännön toimenpiteitä Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston työn pohjaksi. Raporttia voi siten pitää saamelaispoliittisille elimille ja opetushallinnon viranomaisille tarkoitettuna työvälineenä. Toivon, että sen avulla on mahdollista parantaa yhteistyötä, naapurimaiden opetusta koskevien ajatustapojen ja käsitteiden ymmärtämistä ja asioiden käsittelemistä pohjoismaisella tasolla. Tätä raporttia ei kuitenkaan voi pitää lyhennelmänä vuonna 2001 julkaistusta suomenkielisestä tutkimuksesta, jota on käytetty tässä työssä vain yhtenä lähteenä.

On merkittävää, että pohjoismaisella tasolla toimiva saamelaispoliittinen elin, Saamelainen parlamentaarinen neuvosto, päätti selvittää saamelaislasten opetustilannetta. Oletettavasti juuri sillä on parhaat vaikutusmahdollisuudet opetustilanteen kehittämiseen pohjoismaisesti. Ensimmäinen askel tässä työssä otettiin jo vuonna 2003, kun Pohjoismaiden saamelaiskysymyksistä vastaavat ministerit ja Saamelaiskäräjien presidentit allekirjoittivat yhteistyötä koskevan pöytäkirjan (SPR 12.11.2003, Oslo), jossa alustavasti sovittiin mm. saamen kielen opetussuunnitelmien pohjoismaisesta yhtenäistämisestä.

Työ on tehty vuosina 2003-2004, mistä johtuen sen sisältämät tilastot ja monet muut tiedot päättyvät vuoteen 2004. Kiitokset Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston sihteeri Kati Eriksenille, jonka ansiosta työ voidaan painaa nyt keväällä 2006. Painatuksen siirtyminen on kuitenkin aiheuttanut sen, ettei teksti kaikilta osin seuraa saamelaisopetukseen liittyviä viimeisimpiä tapahtumia. Ruotsissa sellaisia ovat kaksi uutta komiteamietintöä (SOU 2005:40 ja 2006:19) sekä Skolverketin kansallisten vähemmistöjen opetustilannetta käsittelevä raportti (Rapport 272/2005). Komiteamietinnöissä esitetään mm. saamen kielen hallintoalueen tuntuvaa laajentamista, kaikkia vähemmistöjä ja niiden kieliä koskevan uuden lain säätämistä ja kansallisten vähemmistöjen, niiden kielten ja kulttuurien suojaamista perustuslaissa sekä saamelaisopetuksen aseman ja resurssien parantamista. Skolverketin raportti ehdottaa mm., että äidinkielen opetuksen ehtona oleva vaatimus siitä, että oppilaan tulee hallita kielen perustaidot saadakseen opetusta, poistettaisiin (63).

Norjan puolella tapahtuneista uudistuksista merkittävin on raportin painoon mennessä loppusuoralla oleva opetussuunnitelmauudistus. Saamelaiskäräjien hallitus (*Sámediggeráddi*) on juuri päättänyt uusista saamen kielen ainesuunnitelmista, jotka koskevat koko 13-vuotista perusopetusta (peruskoulua ja lukiokoulua) (www.samediggi.no 21.4.2006). Aiemmassa opetussuunnitelmassa (O97S) ollut periaateosa korvataan uudistuksessa saamelaisella opetusjulistella (*Sámi oahppoplakáhtta*) ja entinen kielivaihtoehto 'Saamen kieli ja kulttuuri' uudella kielivaihtoehdolla, joka tarkoittaa alkavaa vieraan kielen opetusta. Kuluva vuoden alusta myös saamen kielen hallintoaluetta (*sámegiela hálddašanguovlu*) laajennettiin käsittämään myös luulajan saamen keskus Tysfjord (*Divttasvuotna*). Hallintoalueen laajentaminen tarkoittaa mm. sitä, että sen sisällä noudatetaan saamelaista opetussuunnitelmaa.

Suomessa ei ole toteutettu saamelaisopetusta koskeneita uudistuksia viime vuosina. Kuntien opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain uudistaminen (HE 88/2005) ei muuttanut saamelaisopetuksen rahoitusperusteita. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset vanhemmat ovat kuitenkin viime vuosina alkaneet entistä äänekkäämmin vaatia lapsilleen vähintään oman kielen opetusta. Saamelaiskäräjät on esittänyt opetusministeriölle mm., että kotiseutualueen ulkopuolella annettavan opetuksen rahoitus järjestettäisiin samalla tavalla kuin kotiseutualueella ja, että rahoitus ja opetuksen järjestämiseen liittyvät neuvottelut, sopimukset ja tiedottaminen kuuluisivat Saamelaiskäräjien tehtäviin. Saamelaiskäräjät pitää nykyistä tilannetta, jossa puolet maan perusopetusikäisistä saamelaislapsista ja -nuorista jää kokonaan vaille oman kiellensä opetusta, perustuslain vastaisena (Kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta annettu lausunto 24.1.2006).

Kiitän lämpimästi kaikkia, jotka ovat avustaneet raporttityössä: Julie Eiraa, Inga Laila Hettaa, Máret Elisabeth Eiraa ja Ánne Máret Triumfia Norjan Saamelaiskäräjien opetusosastolta, Elfrid Boinea Finnmarkun läänin opetusosastolta, Britt Allas Labbaa, Kerstin Pittsa-Ommaa ja Anna Margith Påvea Ruotsin Saamelaiskouluhallituksesta ja Hannu Kangasniemeä, Rauna Paadar-Leivoa, Anni Näkkäläjärveä ja Anneli Nuorgamia Suomen Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistosta, Vuokko Hirvosta Sámi allaskuvlasta sekä Arja Alaraudanjokea, Katriina Morottajaa, Hilka Oravaa ja Marketta Sainiota Suomen saamelaisten kotiseutualueen kunnista. Kiitän myös Tove Skutnabb-Kangasta Roskilden yliopistosta, 1. amanuenssi Vuokko Hirvosta Saamelaisesta korkeakoulusta, saamen kielen lehtori Outi Länsmania Oulun yliopistosta, sivistystoimen tarkastaja Kari Torikkaa Lapin lääninhallituksesta ja pohjoissaamen kielen kirjoittamisessa avustaneita Anne Nuorgamia ja Anja Westiä. Kiitokset myös raportin ruotsin kielelle kääntäneelle Riitta Taipaleelle, sen taittaneelle Minna Saastamoiselle, ja työnantajalleni Suomen Saamelaiskäräjille tehtävän mahdollistamisesta ja Norjan Saamelaiskäräjille hankkeen rahoittamisesta.

Sodankylässä huhtikuussa 2006

Ulla Aikio-Puoskari

1. SAAMELAISOPETUS PERUSKOULULAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OPETUSSUUNNITELMISSA

Opetuslait määrittelevät opetuksen toiminnallisen ja resurssiperustan, oppilaan oikeudet ja opetuksen järjestäjää koskevat velvollisuudet. Opetussuunnitelma-asiakirjat puolestaan määrittelevät opetuksen sisällölliset puitteet, arvot ja tavoitteet, joihin opetuksella pyritään.

Saamelaisopetuksen asema on määritelty toisistaan poikkeavin tavoin Norjan, Ruotsin ja Suomen peruskoululaeissa. Norjassa säännökset on kirjoitettu oppilaan oikeuksina, jotka koskevat opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä. Ruotsin opetuslaissa on erityisiä saamelaiskouluja koskevia säännöksiä. Suomen perusopetuslaki puolestaan määrittelee opetuksen järjestäjää koskevat velvollisuudet ja saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen mahdollisuudet.

Kolmen maan opetuslaeissa on yksi merkittävä samankaltaisuus. Kussakin maassa saamen kielen ja saamenkieliselle opetukselle on annettu vahvempi asema tietyillä alueilla. Norjassa tätä aluetta kutsutaan saamen kielen hallintoalueeksi (*sámegiela hálddašanguovlu*)², Suomessa saamelaisten kotiseutualueeksi (*sámiid ruovttuguovlu*)³. Ruotsissa erityiset saamelaiskoulut (*sámeskuvla*)⁴ muodostavat vastaavan alueen. Näiden alueiden ulkopuolella saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämismahdollisuuksia on rajattu monin tavoin kussakin maassa.

Opetussuunnitelmien suhteen tilanne ko. maissa eroaa toisistaan vielä enemmän. Tilannetta on mahdollista käsitellä vertaamalla missä vaiheessa valtiot ovat erityisten saamelaisopetusta koskevien opetussuunnitelmien hyväksymisessä ja opetuksen järjestämisessä saamelaisen kulttuurin perustalta. Opetussuunnitelmissa määriteltyjen tavoitteiden ja sisältöjen vertaamisen tekee vaikeaksi se, että suunnitelmat ovat hyvin erilaisia laajuutensa ja sen suhteen, miten yleisellä/konkreettisella tasolla tavoitteet ja sisällöt on määritelty⁵.

2 Sámeláhka/ Samelov, 1987:56; saamen kieltä koskeva lisäys, kap. 3. Sámegiella, laki 1990:78, §3-1.

3 Laki Saamelaiskäräjistä/ Láhka Sámedikkis 974/1995, §4.

4 Kts. myöhemmin tekstissä.

5 Vrt. Magga O.H. 2003,78 ja Helander N.Ø. 2003,100-101.

1.1. OPETUSLAKIEN ERILAISET PERIAATTEET

Norja

Norjan opetuslaki uudistettiin vuonna 1998⁶. Uudistus merkitsi 10 -vuotisen peruskoulun luomista ja koulun aloitustiäen alentamista 6-vuotiaisiin. Laki tuli voimaan 1.8.1999 ja siinä on erityinen luku saamen kielen ja saamenkielisestä opetuksesta (6. kapihtal, Sámeगीel oahpahus).

Laki määrittelee ensimmäistä kertaa keskeiset käsitteet (§6-1 čilgehusat), joita käytetään sen pykälissä. *Saamelaisella* tarkoitetaan henkilöä, joka voi kirjoittautua saamelaisvaalien äänestysluetteloon (viitataan Saamelaislakiin 1987:56, §2-6) ja hänen jälkeläisiään, jotka voivat myös kirjoittautua äänestysluetteloon. *Saamen kielellä* tarkoitetaan pohjois-, etelä- ja luulajan saamen kieliä. *Saamelaisalueilla*, joihin aiemmat opetuslaitkin ovat viitanneet, mutta eivät määritelleet, tarkoitetaan saamen kielen hallintoaluetta (viitataan Saamelaislakiin §3-1) ja muita kuntia tai niiden osia, jotka on lain hyväksymisen jälkeen liitetty saamen kielen hallintoalueeseen.

Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta koskeva säännös (§6-2) on kirjoitettu oikeuksien perustalta:

"Jokaisella saamelaisalueella asuvalla peruskouluikäisellä on oikeus saada opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä.

Saamelaisalueen ulkopuolella asuvilla oppilailla on oikeus saada opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä, kun kunnassa vähintään kymmenen oppilasta tätä haluaa. Oikeus säilyy niin kauan kun opetusryhmässä on vähintään kuusi oppilasta. Kunta voi päättää saamen kielen opettamisesta yhdessä tai useammassa alueensa koulussa.

Saamelaisalueella sijaitseva kunta voi päättää saamen kielen opettamisesta kaikille peruskouluikäisille alueellaan.

Peruskouluikäisillä, saamelaisalueen ulkopuolella asuvilla saamelaisilla on oikeus saada saamen kielen opetusta. Ministeriön päätöksellä määritellään tarkemmin millä tavalla tämä opetus järjestetään jos koulussa ei ole opettajia, jotka voivat tätä opetusta antaa.

8. luokalta lähtien oppilaat päättävät itse haluavatko he opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä säännöksen ensimmäisen toisen ja viidennen momentin mukaan."

Laki antaa siten jokaiselle saamelaisoppilaalle yksilöoikeuden vähintään saamen kielen oppimiseen peruskoulussa. Säännöksen 5. mom. ja opetusasetuksen (*forskrift*) §7-1 antavat oikeuden vaihtoehtoiisiin opetusmenetelmiin, jos koulussa ei ole saamen opettajaa. Säännökset merkitsevät mm. sitä, että internet- ja etäopetus (virtuaaliopetus) perustuvat lakiin⁷.

Pykälän 6-4 säännös antaa Saamelaiskäräjille vaikutusvaltaa opetuksen sisältöön. Sen mukaan Saamelaiskäräjien tulee ministeriön vahvistamien raamien sisällä valmistaa eri oppiaineiden opetussuunnitelmasisällöt saamelaisia, saamen kieltä, kulttuuria ja

⁶ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)/ Oahpahusláhkka – odda láhkka vuoddoskuvlii ja joatkkaohpahussii, 1998:61.

⁷ Forskrift til opplæringslova. 28.6.1999/722. 7-1§, Alternative opplæringsformer i samisk og finsk.

saamelaisyhteisöä koskien. Saamelaiskäräjien tulee myös yhteistyössä ministeriön kanssa laatia ehdotukset erityisiksi saamelaisiksi opetussuunnitelmiksi.

Ruotsi

Ruotsissa noudatetaan vielä vuoden 1985 koululakia⁸, mutta uusi laki on valmisteilla⁹. Uuteen lakiin ei suunnitella merkittäviä saamelaisopetusta koskevia muutoksia. Molemmilla laeissa on erillinen luku erityisestä saamelaiskoulusta (voimassa olevassa laissa 8. ja ehdotuksessa uudeksi laiksi 10. luku). Muuta saamelaisopetusta koskevia säännöksiä ei ole laissa.

Saamelaislapsilla on koululain mukaan (1.luku 1§ ja 8.luku 3§) mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutensa erityisissä saamelaiskouluissa, jotka ovat osa yleistä koululaitosta (*offentliga skolväsendet*). Myös muilla lapsilla on erityisestä syystä mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutensa saamelaiskoulussa. Saamelaiskouluista vastaa valtio (1.luku 7§). Koulujen hallintoelimenä toimii hallitus (*Sámeskuvlastivra*¹⁰), jonka asettaa Saamelaiskäräjät. Sáms päättää mm. oppilaiden ottamisesta. Saamelaiskoulujen opetus vastaa peruskoulun vuosiluokkien 1-6 opetusta, mutta opetuksessa tulee olla saamelaisista sisältöä (8.luku 1§).

Erotuksena nykyiseen koululakiin ehdotuksessa uudeksi laiksi on säännöksiä, jotka mahdollistavat yksityisen saamelaiskoulun perustamisen (lakiehdotuksen 10.luku 7-9§). Sáms tulee ehdotuksen mukaan toimimaan myös yksityisten saamelaiskoulujen hallintoelimenä, jos sellaisia perustetaan.

Saamen kieltä koskevia säännöksiä ei ole kirjattu lakiin, vaan alempina säännöksinä asetuksiin (*förordning*). Saamelaiskouluasetus¹¹ sisältää säännökset saamen kielestä saamelaiskoulujen oppiaineena ja opetuskielenä sekä säännökset kunnallisissa kouluissa annettavasta integroidusta saamelaisopetuksesta. Asetuksen mukaan (3.luku 2§) saamelaiskoulun tulee antaa opetusta sekä ruotsin- että saamen kielellä ja saamen kieltä tulee opettaa oppiaineena kaikilla vuosiluokilla.

Saamelaiskouluasetus määrittelee käsitteen '*saamelaisopetus*' ("*samisk undervisning*"), jolla tarkoitetaan (8.luku 1§) opetusta, jossa on saamelaista sisältöä, saamenkielistä opetusta ja lisäksi saame äidinkielen opetusta¹². Kunta voi järjestää saamelaisoppilaille peruskouluissaan saamelaisopetusta, jos se tekee tätä koskevan sopimuksen Sámsin kanssa. Tätä opetusta kutsutaan integroiduksi saamelaisopetukseksi ("*integrerad samisk undervisning*") ja sitä koskeva hallinto kuuluu myös Sámsin tehtäviin.

Saamelaiskoulujen ulkopuolella saamen kieltä opetetaan peruskouluasetuksen¹³ äidinkielen opetusta koskevien säännösten (2.luku 9-14§) mukaan. Käsite '*äidinkieli*' (*modersmål*) viittaa vähemmistökieliin. Äidinkielen opetusta voivat saada oppilaat, joiden molempien tai toisen huoltajan äidinkieli on joku muu kuin ruotsin kieli. Asetuksen mukaan oppilaalla tulee myös olla ko. kielen perustaidot ja hänen tulee haluta tätä opetusta (2.luku 9§). Kunta on velvollinen järjestämään äidinkielen opetusta vain, jos

8 Skollag, SFS 1985:1100.

9 Skollag för kvalitet och likvärdighet. Betänkande av 1999 års skollagskommitté, SOU 2002:121.

10 Tästä eteenpäin tekstissä käytetään lyhennettä Sáms (Saamelaiskouluhallitus).

11 Sameskolförordningen, SFS 1995:205.

12 Saamelaiskouluasetuksen muutos SFS 2002:1009. "Med samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning i samiska."

13 Grundskoleförordningen, SFS 1994:1194.

tätä varten on tarjolla sopiva opettaja (2.luku 13§). Muut äidinkielen opetuksen järjestämisvelvollisuutta rajoittavat säännökset eivät koske saamen kieltä, Tornionlaakson suomen kieltä (‘meän kieli’) eivätkä romanikieltä. Kunnan tulee järjestää näiden kielten opetus myös siinä tapauksessa, että tätä opetusta haluavia oppilaita on vähemmän kuin viisi. Kielen ei myöskään edellytetä olevan oppilaan kotona päivittäisenä käyttökielenä (*”dagligt umgängesspråk i hemmet”*). Ruotsin kieltä opetetaan toisena kielenä tarpeen mukaan oppilaille, joiden äidinkieli on joku muu kuin ruotsi (2.luku 15§).

Suomi

Vuonna 1998 toteutettu koululainsäädännön kokonaisuudistus merkitsi kaikkien aiempien opetuslakien uudistamista, lakien määrän vähentämistä ja peruskoulun osalta mm. luopumista aiemmasta jaosta ala-asteeseen (1-6 lk) ja yläasteeseen (7-9 lk). Uudistuksen jälkeen Suomessa on 9 -luokkainen yhtenäinen peruskoulu.

Uudistus yhtenäisti merkittävilta osin opetuslakien¹⁴ saamen kielen ja saamenkielistä opetusta koskevia säännöksiä. Ainoa selkeä opetuksen järjestäjää saamelaisopetuksen osalta sitova säännös Suomen opetuslainsäädännössä sisältyy perusopetuslakiin¹⁵. Muissa opetuslaeissa säädetään mahdollisuuksista saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen. Perusopetuslakiin on kirjattu säännökset saamen kielestä opetuskielenä ja oppiaineena¹⁶ ja suomen- ja ruotsin kielten asemasta saamenkielisten oppilaiden opetuksessa.

Perusopetuslain (10§, Opetuskieli) mukaan:

”Koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuutta seurata opetusta.

Saamelaiten kotiseutualueella¹⁷ asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. - - -

Jos opetuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella 1 ja 2 momentissa tarkoitettulla opetuskielellä, jolla oppilas pystyy opiskelemaan, oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen. - - -

Käsite *”äidinkieli”* viittaa laissa jokaisen oppilaan ensimmäiseen kieleen, jota painotetaan erityisesti alimpien vuosiluokkien opetuksessa. Lain (12§, Äidinkielen opetus) mukaan:

”Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä.

Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä.”

14 Tässä tarkoitetaan: Perusopetuslaki, Lukiolaki ja Laki ammatillisesta koulutuksesta SSK 1998/628-630.

15 Perusopetuksella tarkoitetaan Suomessa opetusta, jonka tavoitteena on oppivelvollisuuden suorittaminen. Norjassa vastaava käsite kattaa peruskoulun ja lukiokoulun (joatkkaskuvla/videregående skole) antaman opetuksen.

16 Pohjoissaamen kielessä oppiaineesta käytetään Suomen osalta käsitettä ‘oahppoávnas’ tai ávnas’, Norjan ja Ruotsin osalta käsitettä ‘oahppofága’ tai ‘fága’. Termit ovat käännöksiä maiden pääkielistä.

17 SSK 974/95, Lähka Sámedikkis/ Laki Saamelaiskäräjistä, 4§ määrittelee saamelaiten kotiseutualueen (Sámiid ruovttuguovlu), johon kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat ja Lapin paliskunnan alue Sodankylän kunnasta.

Säännöksen loppuosa antaa mahdollisuuden saamen kielen opetukseen äidinkielen oppiaineena myös niissä kouluissa, joissa ei ole saamenkielistä opetusta. Vuonna 2002 voimaan tulleen perusopetuksen tuntijakoasetuksen¹⁸ (8§, Kielenopetusta koskevat erityissäännökset) mukaan:

”Jos saamenkieliselle, romanikieliselle tai vieraskieliselle oppilaalle opetetaan perusopetuslain 12§:n mukaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, voidaan oppilaan äidinkielen ja kirjallisuuden sekä muiden kielten opettamiseen käytettävä tuntimäärä jakaa 6 tai 7§:stä¹⁹ poiketen kielten opettamiseen opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Tässä momentissa tarkoitettulle oppilaalle opetetaan toisen kotimaisen kielen²⁰ sijasta suomen kieltä tai ruotsin kieltä erityisen oppimäärän²¹ mukaisesti.”

Vieraan kielen opetusta koskevat säännökset sisältyvät myös valtioneuvoston antamaan perusopetuksen tuntijakoasetukseen. Saamen kieli voi olla perusopetuksen ensimmäisillä vuosiluokilla alkava vapaaehtoinen aine (toinen vieras kieli, A2), jonka opetus jatkuu valinnaisena aineena vuosiluokilla 7-9. Koulut päättävät itse mitä vapaaehtoisia oppiaineita kussakin koulussa opetetaan, eikä näitä oppiaineita ole lueteltu tuntijakoasetuksessa. Poikkeuksena tästä on vuosiluokilla 7-9 tarjottavia valinnaisaineita koskeva säännös tuntijakoasetuksessa, jonka 8§ 4mom. mukaan:

”Koulussa, jossa on saamelaisten kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisena aineena olla saamen kieli. Koulussa, jossa saamenkielisille, romanikielisille ja vieraskielisille oppilaille opetetaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, tulee valinnaisena aineena olla ruotsin tai suomen kieli.”²²

Saamen kielen mainitseminen perusopetuslain opetussuunnitelmasäännöksessä oli uusi asia vuoden 1998 uudistuksessa. Lain mukaan (15§) opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä opetussuunnitelma erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä (sekä tarvittaessa muulla kielellä) annettavaa opetusta varten.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavasta opetuksesta ei ole säännöksiä laissa eikä asetuksessa. Tämä opetus perustuu opetusministeriön antamaan erilliseen päätökseen²³ maahanmuuttajien sekä saamenkielisten, romanikielisten ja vieraskielisten oppilaiden täydentävää perusopetusta ja lukiokoulutusta varten myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

18 VN 20.12.2001/1435.

19 Säännös viittaa tuntijakoasetuksen aiempiin pykäliin.

20 Suomen kansalliskielet ovat suomen ja ruotsin kieli. Kaikille suomenkielisille oppilaille opetetaan peruskoulussa ruotsin kieltä 'toisena kotimaisena kielenä' ja ruotsinkielisille oppilaille puolestaan 'finska' toisena kotimaisena kielellä. Kaksikielisille oppilaille (ruotsi-suomi kaksikielisyys) opetetaan suomenkielisissä peruskouluissa äidinkielen lisäksi 'äidinkielen omaista ruotsia' (*modersmåls inriktad svenska*) ja ruotsinkielisissä kouluissa äidinkielen lisäksi 'äidinkielen omaista suomea' (*modersmåls inriktad finska*). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 7.4. Toinen kotimainen kieli, 116-134.

21 'Oppimäärä'-termi tarkoittaa jokaista oppiainetta varten määriteltäviä tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä. Oppimäärä vastaa Ruotsin peruskoulun oppiainekohtaista kurssisuunnitelmaa (*kursplan*) ja Norjan peruskoulun oppiainekohtaisia opetussuunnitelmia (*fågaoplána/fagplan*). Kts. Myöhemmin tekstissä.

22 Suomen kielellä viitataan tässä yhteydessä suomenruotsalaisiin kouluihin, joiden tulee tarjota suomen kieltä valinnaisena oppiaineena ko. oppilaille.

23 OM 3.6.2004, 132/428/2004.

1.2. ERILAISET OPETUSSUUNNITELMAKULTTUURIT

Norja

Norjassa toteutettiin kansallinen opetussuunnitelmauudistus (Reform 97) 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 1997 valmistuivat saman tasoisine asiakirjoina sekä yleinen valtakunnallinen opetussuunnitelma-asiakirja (L97) että 460-sivuinen 10-vuotisen peruskoulun saamelaiset opetussuunnitelmat (*“10-jagi vuoddoskuvlla sámí oahppoplánat-O97S”*). Uudistus merkitsi saamelaisopetukselle edistymistä, koska kaikkien peruskoulun oppiaineiden sisällöissä otettiin nyt ensimmäistä kertaa huomioon saamelainen kulttuuri. Vuonna 2003 valmistuneen vuoden 1997 opetussuunnitelmauudistuksen arviointiprojekti osoitti kuitenkin, että kunnilla oli runsaasti puutteita saamelaisten opetussuunnitelmien noudattamisessa ja opetuksen toteuttamisessa niiden perustalta²⁴. Seuraava opetussuunnitelmauudistus on jo loppumetreillä (2006).

Kansallinen uudistus jakoi peruskoulun kolmeen perusasteeseen (s.78-81), jotta ne voisivat paremmin kehittää omia erityispiirteitään. Ensimmäistä neljää luokkaa (6-9-vuotiaat) kutsutaan pienten kouluasteeksi (*smávvaskuvladássi/ småskoletrinnet*), 5.-7. luokkia (10-12-vuotiaat) keskiasteeksi (*gaskadássi/ mellomtrinnet*) ja 8.-10. luokkia (13-15-vuotiaat) nuorisoasteeksi (*nuoraidskuvladássi/ ungdomstrinnet*).

Saamelaiset opetussuunnitelmat perustuvat Norjan perustuslakiin²⁵ ja Saamelaislakiin²⁶ ja sen lakiperusta tuodaan esille asiakirjan esipuheessa. Siinä referoidaan myös ILO:n itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevaa yleissopimusta (nr.169)²⁷, jonka Norja on ainoana tässä käsiteltävistä Pohjoismaista ratifoinut vuonna 1990.

Opetussuunnitelma-asiakirjan yleisessä osassa, joka hyväksyttiin jo vuonna 1993 ja joka on yhteinen koko maassa, todetaan mm. seuraavasti²⁸:

”- -Saamen kieli ja kulttuuri ovat osia - - yhteisestä perinnöstämme ja Norjalla ja Pohjoismailla on erityinen vastuu suojella saamen kieltä ja -kulttuuria. Vahvistaaksemme saamelaista identiteettiä ja yhteistä saamelaiskulttuurin tuntemustamme, tulee tätä perintöä edistää kouluissa, joissa on saamelaisoppilaita.- -”

Opetussuunnitelma-asiakirjan periaateosassa²⁹ määritellään opetuksen lähtökohtia mm.:

”Saamelainen koulu³⁰ on osa yhteistä koulua, joka rakentuu yhteisyyden ja yhdenvertaisuuden periaatteille. Saamelaisen koulun antaman opetuksen lähtökohtana ja perustana tulee olla saamelaisyhteisön omaleimaisuuden ja tarpeiden. Opetuksen sisällön ja laadun tulee olla sellainen, että se antaa perustaidot, tekee kulttuuriperinnöstä elävää, innostaa paikallisen kulttuurin hyödyntämiseen ja kannustaa

24 Hirvonen 2003a ja b (toim.).

25 Norges Grunnlag/ Norgga Vuoddoláhka 27.5.1988, § 110a.

26 Samelov-Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold/ Sámeláhka-Láhka Sámedikki ja eará sámí vuoigatvuohadiliid birra, 1987:56.

27 Opetusta koskevat artikkelit 26, 27 ja 28.

28 10-jagi vuoddoskuvlla sámí oahppoplánat, 21.

29 Prinsihpat ja njuolggadusat vuoddoskuvlaoahpahussii sámí oahppoplánaid mielde, 55-93.

30 Asiakirja määrittelee käsitteen Saamelainen koulu, *‘Sámí skuvla’*, jolla tarkoitetaan luokkia, kouluja tai kuntia, jotka noudattavat saamelaisia opetussuunnitelmia, 55. Norjassa käytetty käsite ei siten viittaa samalla tavoin konkreettisiin saamelaiskouluihin kuten käsite ymmärretään Ruotsin puolella.

lapsia ja nuoria aktiivisuuteen ja luovuuteen saamelaisessa ja norjalaisessa yhteisössä. Opetuksen tulee tukea positiivisen itsetunnon kehittymistä ja toiminnallista kaksikielisyyttä ("doaibmi guovttegielalašvuoda"). - - Enemmistö lapsista ja nuorista elää monikulttuurisessa yhteisössä. Edellytyksenä sille, että saamelainen kulttuuri ja perinteet ovat tasavertaisessa asemassa valtaväestön kulttuurin kanssa, on että opetus rakentuu saamelaiselle ymmärrykselle.---"

Saamelaisia opetussuunnitelmia noudatetaan kaikissa saamen kielen hallintoalueen³¹ peruskouluissa ja Lavangenin³² ja Tromssan³³ saamelaiskouluissa. Lisäksi saamen kielen opetussuunnitelmia ja niiden toteuttamiseksi säädettyjä tuntimääriä noudatetaan koko maassa niissä kouluissa, joissa opetetaan saamen kieltä tai saamen kielellä. Saamelaisia opetussuunnitelmia noudattavien koulujen oppilaat voivat valita yhden viidestä kielivaihtoehdosta (s.82):

1. *Saamen kieli ensimmäisenä kielenä (Sámegiella vuosttašgiellan)* on tarkoitettu saamenkielisille oppilaille, jotka haluavat opetuksen saamen kielellä. Heille opetetaan norjan kieltä toisena kielenä ja heidän ei tarvitse lukea toista norjan kieltä nuorisosteella;
2. *Saamen kieli toisena kielenä* on tarkoitettu oppilaille, joiden ensimmäinen kieli on norjan kieli ja heidän ei tarvitse lukea toista norjan kieltä nuorisosteella;
3. *Saamen kieli ja kulttuuri* on tarkoitettu norjankielisille oppilaille. Saamen kielen ja kulttuurin oppitunteja on lukuvuoden aikana noin puolet 1. ja 2. kielivaihtoehtojen tuntimääristä ja nämä oppilaat lukevat molempia norjan kieltä nuorisosteella;
4. *Norjan kieli ensimmäisenä kielenä ja suomen kieli toisena kielenä* on tarkoitettu oppilaille, jotka haluavat saamen kielen asemasta suomen kielen opetusta. Näiden oppilaiden ei tarvitse lukea toista norjan kieltä nuorisosteella ja
5. *Norjan kieli ensimmäisenä kielenä* on tarkoitettu norjankielisille oppilaille, jotka eivät halua opetusta saamen kielessä.

Saame ensimmäisenä kielenä -oppiaineen tavoitteena on mm. että sen tulee tukea oppilaita äidinkielen käyttäjinä, vahvistaa heidän kulttuurista yhteenkuuluvaisuuttaan ja identiteettiään, kehittää tietoisuutta saamen kielestä ja kielenhuollosta sekä kehittää saamen kielirajat ylittävää yhteistyökykyä ja kärsivällisyyttä (s.126). Saame toisena kielenä -oppiaineen päätavoitteeksi on asetettu toiminnallinen kaksikielisyyys (*doaibmi guovttegielalašvuodta*). Äidinkielensä lisäksi oppilaiden tulisi hallita saamen kieli niin hyvin, että he voivat toimia itsenäisesti saamelaisessa yhteisössä (s.167).

Kansallisessa opetussuunnitelmassa (L97) on määritelty lisäksi kaikkia oppiaineita (lukuunottamatta matematiikkaa) ja luokka-asteita koskevat saamelaiskulttuurin ope-

31 Oahpahasdepartementta johtuálus/Rundskriv F-95-97. Saamen kielen hallintoalueeseen kuuluvat Saamelaislain §3-1 mukaan Karasjoen (Karášjohka), Koutokeinon (Guovdageaidnu), Uuniemen (Unjárga), Porsangerin (Porsángu), Tenon (Deatnu) ja Kaivuonon (Gáivuotna) kunnat. Näissä kunnissa yhteensä 21 koulua noudattaa saamelaisia opetussuunnitelmia (Hirvonen 2003b,7). Vuoden 2006 alusta lähtien myös luulajan saamen keskus Tysfjord kuuluu saamen kielen hallintoalueeseen.

32 Lavangenin keskuskoulun (Lavangen sentralskole) yhteydessä toimivia saamenkielisiä luokkia kutsutaan Lavangenin saamelaiskouluksi (Loabága sámeskuvla). Lavangen on Finnmarkun läänissä.

33 Tromssan läänin Målselvissä (Málatvuopmi) toimii erityinen saamelaiskoulu, jonka toiminnasta vastaa valtio. Koulua kutsutaan Tromssan saamelaiskouluksi (Tromssa sámeskuvla/ Sameskolen i Troms).

tussisällöt³⁴, jotka tulee ottaa huomioon opetuksessa koko maassa. Nämä ns. 'saamen pylvää' ('*Sámi stoalpput*') tulivat ensimmäistä kertaa velvoittavaksi osaksi kansallista opetussuunnitelmaa. Niiden tarkoituksena on toteuttaa Norjan hallituksen jo uudistuksen alkuvaiheessa julkilausumaa periaatetta, jonka mukaan saamelainen kulttuuri on osa kansallista perintöä, joka kaikkien lasten tulee tuntea. Siksi saamelaisen kulttuurin perusasioiden tulee kuulua osana peruskoulun yhteisten aineiden opetukseen³⁵.

Perusopetuksen³⁶ opetussuunnitelmien seuraava uudistus on jo loppumetreillä Norjassa. Uudistus lähti liikkeelle edellistä uudistusta koskeneiden arviointihankkeiden³⁷ valmistuttua. Uudistuksen linjat on määritelty Suurkäräjien tiedonannossa, joka julkaistiin keväällä 2004³⁸. Saamelaiskäräjien hallitus (*Sámediggeráddi*) aloitti saamelaisen opetussuunnitelmien uudistamisen asettamalla tehtävää varten työryhmiä ja määrittelemällä oppiaineet, joita varten ensimmäisessä vaiheessa valmistetaan uudet opetussuunnitelmat. Uudistukseen kuuluu myös, että aiemman opetussuunnitelma-asiakirjan periaatteellisen osan tilalle valmistetaan 'opetusjulist' ja saamelaisopetusta varten erillinen saamelainen opetusjulist (*sámi oahppoplakáhtta*).

Saamelaiskäräjien hallitus on päättänyt³⁹ uusista peruskoulua ja lukiokoulua koskevista yhteensovitetuista opetussuunnitelmista ('*čadámanni oahppoplánat*') huhtikuussa 2006. Uudet saamen opetuksen kielivaihtoehdot ovat:

- Saamen kieli ensimmäisenä kielenä (*Sámegiella 1*),
- Saamen kieli toisena kielenä (*Sámegiella 2 ja 3*)

Saamelaiskäräjien hallituksen päätös merkitsee parannusta saamen kielen asemaan koulussa. Päätös merkitsee sitä, ettei peruskoulun ja lukiokoulun välillä tapahdu enää kielen opetusta koskevaa katkosta, joka on tyypillinen nykytilanteelle ja että saamen kielen opetus tulee vastaamaan paremmin oppilaiden erilaisia tarpeita ja kielellisiä lähtökohtia. Saamen kieli ensimmäisenä kielenä ('*sámegiella 1*') on tarkoitettu oppilaille, joiden kotikielenä on saame ja jotka puhuvat saamea kouluun tullessaan. Saamen kieli toisena kielenä 2 ('*sámegiella 2*') on tarkoitettu oppilaille, jotka osaavat saamea jonkin verran kouluun tullessaan ja Saamen kieli toisena kielenä 3 ('*sámegiella 3*') oppilaille, joilla ei ole saamen kielen taitoa kouluun tullessaan. Entisistä kielivaihtoehdoista 'Saamen kieli ja kulttuuri' nostetaan yhdistetystä kiel- ja kulttuuriaineesta selkeämmin kieltä painottavaksi kielenoppimisvaihtoehdoksi.

Saamen kielen opetussuunnitelmien lisäksi Saamelaiskäräjät sai tehtäväkseen valmistaa saamelaisen kulttuurin opetusta koskevat sisällöt kansallisiin opetussuunnitelmiin. Saamelaiset sisällöt eivät ole uudessa opetussuunnitelmassa enää erillisenä osiona, vaan ne kirjoitetaan kunkin oppiaineen sisälle. Uudistuksen on määrä valmistua vuonna 2006.

34 Samisk innhold i læreplanverket, L97, 14-21.

35 St. diedáhus/ St. melding nr.52 (1992-93),16.

36 Perusopetuksella tarkoitetaan Norjassa sekä oppivelvollisuuskoulun (peruskoulun) että lukiokoulun antamaa opetusta. Kts. alaviite 15.

37 Saamelaisopetuksen arviointiraportit: Hirvonen 2003 a ja b.

38 St. diedáhus/ St. melding nr.30 (2003-2004), Kultur for læring.

39 Sámediggerádi beavdegirji/ Møtebok for Sametingsrådet, 112-114/04.

Ruotsi

Ruotsin peruskoulussa noudatetaan vuonna 1994 voimaan tullutta opetussuunnitelmaa (Lpo 94)⁴⁰, joka jakaantuu kahteen päälukuun. Ensimmäinen luku määrittelee koulun arvoperustan ja toiminnan ja toinen luku koulun tavoitteet ja suuntaviivat⁴¹. Asiakirjan laajuus on yhteensä yhdeksän (9) sivua. Lista peruskoulun tavoitteista sisältää yhden lauseen⁴², jossa on mainittu myös saamelaisperinne. Sen mukaan koulu vastaa siitä, että jokainen oppilas on peruskoulun käytyään tietoinen ruotsalaisen ja pohjoismaisen kulttuurin keskeisistä tekijöistä, mukaan lukien myös saamelaisen ja länsimaisen perinteen. Saamelaisopetusta koskien asiakirjan toisessa luvussa on kappale, jossa määritellään koulun tavoitteita seuraavasti:

‘Saamelaiskoulu vastaa siitä, että jokainen saamelaiskoulun käynyt oppilas on tietoinen saamelaisesta kulttuuriperinteestä ja osaa puhua, lukea ja kirjoittaa saamen kieltä’.

Opetussuunnitelman lisäksi jokaista oppiainetta varten on valmistettu valtakunnallinen kurssisuunnitelma ja todistuskriteerit (*betygskriterier*). Saamelaiskoulujen tulee noudattaa peruskoulun kansallisia kurssisuunnitelmia. Sáms on valmistanut kurssisuunnitelmien noudattamista varten erityiset ohjeet saamelaisen kulttuurin huomioimisesta opetuksessa⁴³. Saamen kielen kurssisuunnitelma (yhteensä yhdeksän sivua yhdessä todistuskriteerien kanssa) uudistettiin vuonna 2003⁴⁴. Kurssisuunnitelma määrittelee saamen kielen opetuksen tavoitteet ensimmäisenä ja toisena kielenä ja se on julkaistu pohjois-, luulajan ja eteläsaamen kielillä. Kurssisuunnitelmaa tulee noudattaa saamelaiskouluissa ja myös äidinkielen opetuksessa muualla maassa. Äidinkielen opetusta annetaan useimmille oppilaille yksi viikkotunti⁴⁵.

Saamen kielen kurssisuunnitelma painottaa opetuksen merkitystä saamen kielen kehittäjänä siten, että kielitaito voi toimia meriittinä (*“en merit”*) sosiaalisessa kanssakäymisessä ja työtehtävissä sekä antaa mahdollisuuksia kielen jatko-opintoihin. Suunnitelmassa todetaan mm:

‘—opetuksen tulee edistää oppilaiden kehittymistä toiminnallisen kaksikielisyyden omaaviksi yksilöiksi⁴⁶ ja antaa mahdollisuuksia elää ja vaikuttaa sekä saamelaisessa että enemmistön yhteisössä.---

40 1994 Års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94); Förordning om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, SKOLFS 1994:1.

41 ”1. Skolans värdegrund och uppdrag; 2. Mål och riktlinjer”.

42 Lpo 94, 2.2. Kunskaper, Mål att uppnå i grundskolan. Mainittu kohta alkuperäistekstin mukaan: ”Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola- -har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska, inklusive det samiska, samt västerländska kulturarv, - - -”.

43 Sameskolan- Kursplan, timplan och kommentarer. Skolverket 1996.

44 Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan, SKOLFS 2003:8.

45 <http://modersmal.skolutveckling.se> Tema Modersmål. Modersmålets plats på skoldatanätet.(23.3.2004). Tuntimäärätiedot on ilmoitettu ko. sivuilla kahdella eri tavalla. Saamen kielen opetuksen omilla sivuilla todetaan, että ”opetusta peruskoulussa järjestetään monella tavalla, mutta yksittäisillä oppilailla on saame-äidinkielen opetusta 1-3 tuntia viikossa”.

46 ”främja elevernas utveckling till funktionellt tvåspråkiga individer”, SKOLFS 2003:8, Ämnets syfte och roll i utbildningen, 2.

Kielen opetuksen tulee kurssisuunnitelman mukaan⁴⁷ vahvistaa identiteettiä ja sisältää kaksikielisyysnäkökulma. Saamenkielisten oppilaiden opetuksen tavoitteiksi on asetettu, että sen tulee antaa oppilaille hyvät mahdollisuudet kehittää puhe-, kuuntelu-, näkemis-, luku- ja kirjoitustaitoja. Sellaisille oppilaille, jotka ovat ruotsinkielisiä tai joiden saamen kielen taito ei ole hyvä, opetuksen perimmäiseksi tavoitteeksi asetetaan (*”det yttersta syftet”*) ensimmäisen kielen tason saavuttaminen saamen kielessä⁴⁸.

Ruotsi toisena kielenä -opetuksen tavoitteeksi on asetettu, että oppilaat saavuttavat samanlaisen toiminnallisen kielitaidon (*”en funktionell behärskning”*) kuin ruotsia äidinkielenään puhuvat. Tätä pidetään edellytyksenä sille, että oppilaat kykenevät elämään ja vaikuttamaan ruotsalaisen yhteiskunnan jäsenenä ja hyödyntämään muissa oppiaineissa annettua opetusta yhtä hyvin kuin ruotsinkieliset oppilaat.⁴⁹

Kansallisessa opetussuunnitelmassa ei ole määritelty koko maata koskevia saamelaista kulttuuria koskevia opetussisältöjä, vaikka Ruotsin Valtiopäivät päättikin saamen kieltä koskevan lain⁵⁰ hyväksymisen yhteydessä, että vähemmistöjen kieliä, kulttuureja, uskontoja ja historiaa koskevia tietoja sisällytetään kansalliseen opetussuunnitelmaan⁵¹.

Suomi

Suomen peruskoulut ovat juuri (2006) siirtyneet uusien opetussuunnitelmien käyttöön. Opetushallitus (*Utbildningsstyrelsen*) päätti uudesta valtakunnallisesta asiakirjasta vuoden 2004 alussa ja siirtymäaika jatkui vuoteen 2006 saakka. 'Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet'⁵² (*Vuoddoohpahusa oahppoplána vuoddoáššit*, yhteensä 313 s.) toteuttaa koululakiuudistuksen periaatetta yhtenäisestä 9-luokkaisesta peruskoulusta.

Saamelaisopetuksen suhteen uudistus ei merkinnyt suuria muutoksia entiseen. Uusi asiakirja on valtakunnallinen normi ja sitä noudatetaan myös saamelaisopetuksessa. Saamenkielisen opetuksen erillinen opetussuunnitelma, jonka perusopetuslaki edellyttää koulutuksen järjestäjältä⁵³, on paikallinen dokumentti ja sen tulee perustua kansallisiin perusteisiin. Lapin lääninhallitus (*Länsstyrelsen i Lapplands län*) on aloittanut projektin, jonka tuloksena saamelaisalueen kunnat tulevat saamaan ehdotuksen saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen yhtenäiseksi, alueelliseksi opetussuunnitelmaksi, jossa saamelaiskulttuurin erityispiirteet on otettu huomioon.

Opetussuunnitelman perusteet sisältävät yleisiä määräyksiä perusopetuksen lähtökohdista, toteuttamisesta, opetussuunnitelman valmistamisesta, oppilasarvostelusta ja mm. kodin ja koulun yhteistyöstä. Pääpaino on kuitenkin eri oppiaineita varten valmistetuissa oppimäärissä, joiden sisällä on määritelty oppiaineiden opetuksen tavoitteet, keskeiset sisällöt, hyvä osaaminen ja loppuarvioinnin kriteerit (arvosanalle 8) peruskoulun viimeistä luokkaa varten.

47 Ämnets karaktär och uppbyggnad, 3.

48 Ämnets syfte och roll i utbildningen, 1.

49 Ruotagiella nubbingiellan -kursaplána/ Svenska som andraspråk, Skolverket 2000.

50 Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. SFS 1999:1175.

51 Sveriges Riksdag, pressmeddelande torsdag 2 december 1999.

52 Opetushallituksen määräykset 1,2, ja 3/011/16.01.2004.

53 SSK 1998/628, 15§.

Asiakirjassa on erillinen kappale kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksesta. Siinä määritellään myös saamelaisen opetuksen periaatteet⁵⁴. Niiden mukaan saamelaisoppilaiden opetuksessa tulee ottaa huomioon, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Kappaleessa mainitaan kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ja että saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Opetuksen tulee tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä ja edistää heidän oman kulttuurinsa, historiansa ja pohjoismaisen saamelaisyhteisön tuntemusta ja tietoisuutta saamelaisista yhtenä maailman alkuperäiskansoista. Kappaleessa todetaan mm. seuraavasti:

“Koulun tulee antaa oppilaille edellytykset terveen itsetunnon kehittymiseen niin, että oppilaat voivat säilyttää saamelaisen identiteettinsä sulautumatta pääväestöön.”

Saamenkielisten oppilaiden opetuksen keskeiseksi tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua aktiiviseen kaksikielisyyteen ja monikulttuurisuuteen. Saamenkielisessä opetuksessa kaikkien aineiden opetus tukee oppilaan äidinkielen taitojen kehittymistä. Opetuksessa noudatetaan kansallisia tavoitteita ja sisältöjä, mutta kappaleen mukaan kuitenkin siten, että saamelaisen kulttuurin ja saamen kielitilanteen erityispiirteet otetaan huomioon.

Saamenkielisten oppilaiden opetusta varten kansallisessa asiakirjassa on kaksi oppimäärää *‘Äidinkieli ja kirjallisuus’*-oppiaineen yhteydessä⁵⁵. Ne ovat Saame äidinkielenä ja Suomi saamenkielisille. Äidinkielen opetusta on mahdollista antaa kaikissa kolmessa Suomen saamen kielessä ja opetuksessa noudatetaan samaa oppimäärää. Suomen kieli saamenkielisille -opetuksen tavoitteena on (s. 101) vahvistaa oppilaan tietoisuutta suomen kielestään ja kaksikielisyydestään. Opetuksen yleisinä tavoitteina ovat oppilaan korkeatasoiseen kaksikielisyyteen kasvamisen tukeminen ja edellytysten luominen sille, että oppilas voi toimia tasavertaisena jäsenenä sekä saamen- että suomenkielisessä yhteisössä. Vieraiden kielten opetusta koskevassa luvussa (7.5.) on kaksi saamen kielen oppimäärää. Saamen kieli A-kielenä tarkoittaa peruskoulun läpi (yleensä lk 3 tai 5-9) jatkuvaa pitkää vierasta kieltä ja Saame valinnaisaineena (B2) ylemmillä luokilla (lk 7-9) opetettavaa lyhyttä vierasta kieltä.

Muissa kuin tässä mainituissa oppimäärissä ei ole mainintoja saamelaisista tai saamelaiskulttuurista. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaisia ja saamelaiskulttuuria koskeva opetus maan peruskouluissa riippuu koulujen ja opettajien erityisestä mielenkiinnosta asiaa kohtaan. Saamelaisen kotiseutualueella saamelaiseen kulttuuriin liittyvät opetussisällöt kuuluvat niiden paikallisten erityispiirteiden joukkoon, joiden huomioimista opetuksessa on painotettu jo edellisen opetussuunnitelmauudistuksen (1994)⁵⁶ yhteydessä. Paikallisten erityispiirteiden opettamisesta päättävät koulut.

54 6. Giella- ja kultturjoavkkuid oahpahuš/ Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus. 6.1. Saamelaiset/ Sámit, 32.

55 7. Oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt/ Oahppama ulbmilat ja oahpahuša guovddáš sisdoalut, 7.3. Äidinkieli ja kirjallisuus/ Eatnigiella ja girjjálašvuohta.

56 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet/ Vuoddoskuvlla oahppoplána vuodustusat 1994, Opetushallitus/ Oahpahušráddehus 5.1.1994.

1.3. POHJOISMAINEN VERTAILU

Oikeudet

Norjan opetuslaki määrittelee selkeästi sen, minkälaisia saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen liittyviä oikeuksia se turvaa peruskouluikäisille saamelaisoppilaille. Opetuslaki perustuu yksilöoikeuksiin ja antaa jokaiselle maan saamelaisoppilaalle oikeuden vähintään oman kielen opetukseen. Saamen kielen hallintoalueella tämä oikeus on laajempi ja se koskee kaikkia alueen oppilaita ja myös oikeutta saamenkieliseen opetukseen. Hallintoalueen ulkopuolella saamelaisoppilailla on oikeus saamenkieliseen opetukseen, jos ryhmässä on vähintään 10 oppilasta. Tämä oikeus säilyy niin kauan kun ryhmässä on vähintään kuusi oppilasta. Laissa määriteltyä oikeutta toteuttaa osaltaan koululle annettu mahdollisuus järjestää opetus esimerkiksi internet-, etä- tai leiriopetuksena, jos siihen ei ole muita mahdollisuuksia.

Ruosin opetuslainsäädännön sanamuotoja ei ole kirjoitettu oikeuksiksi, mutta ne antavat selkeitä oikeuksia saamelaisoppilaille – saamelaisten lisäksi ei kuitenkaan muille oppilaille kuten Norjassa. Saamelaisoppilailla on oikeus suorittaa oppivelvollisuutensa erityisessä saamelaiskoulussa, mikä tarkoittaa oikeutta saada opetusta saamen kielellä, saamen kielellä ja saamelaisessa kulttuurissa. Muilla kuin saamelaiskouluja käyvillä peruskouluikäisillä saamelaisoppilailla on oikeus saada saamen opetusta äidinkielenä. Tätä opetusta koskeva oikeus on rajattu siten, että oppilaalta edellytetään kielen perustaitoja. Tämä raja on antanut koululle syyn kieltäytyä opetuksen järjestämisestä mm. Norrtäljen kunnassa⁵⁷. Samalla opetuslakiasetuksen säännös saamelaisoppilaiden oikeudesta äidinkielen opetukseen tarkoittaa sitä, ettei perinteisen kielensä jo menettäneillä oppilailla ole minkäänlaista oikeutta saamen kielen oppimiseen koulussa. Oikeudesta integroituu saamelaishopetukseen ei ole mainintoja laissa eikä asetuksessa. Saamelaiskouluasetuksessa todetaan, että kunnalla on mahdollisuus järjestää tätä opetusta, jos solmii asiaa koskevan sopimuksen SámSin kanssa.

Suomen perusopetuslain perusta poikkeaa naapurimaiden vastaavista. Sitä ei ole kirjoitettu oikeuksien, vaan opetuksen järjestäjää sitovien velvollisuuksien pojalta. Lain opetuskieltä koskevaa säännöstä, jonka mukaan saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee saamelaisten kotiseutualueella antaa pääosin saamen kielellä, on mahdollista tulkita siten, että se antaa ko. alueella asuville saamenkielisille peruskoulua käyville oppilaille oikeuden saada vähintään puolet opetuksestaan saamen kielellä. Oikeus saamenkieliseen opetukseen tuo mukanaan myös oikeuden saamen kielen oppimiseen äidinkielen oppiaineena. Muilta osin perusopetuslaki antaa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämiselle mahdollisuuksia.

Rajoitukset

Pohjoismaiden peruskoululainsäädännön saamen opetusta koskevana yhteisenä piirteenä on, että ne rajaavat tietyt alueet saamelaisten opetuksen sydänalueiksi ja turvaavat näillä alueilla enemmän oikeuksia ja mahdollisuuksia opetuksen järjestämiseen. Norjassa tätä aluetta kutsutaan saamen kielen hallintoalueeksi, Suomessa saamelaisten kotiseutualueeksi. Ruotsissa on myös säädetty saamen kielen hallintoalueesta, mutta laa-

⁵⁷ Rådmansö, Gräddö skvula, Norrtälje. Larsson & Harnesk, Anmälan till Skolverket 7.4.2003; Norrtälje kommun, Barn- och skolförvaltningen, Yttrande 12.5.2003; Skolverket, Beslut 28.8.2003.

jimmat opetusta koskevat mahdollisuudet on sidottu saamelaiskouluihin. Maantieteellisesti vain yksi nykyisistä saamelaiskouluista sijaitsee virallisen saamen kielen hallintoalueen⁵⁸ ulkopuolella (Deartná/ Tärnaby). Nämä rajaukset noudattavat selvästi niitä maantieteellisesti rajattuja sitoumuksia, joita Pohjoismaat ovat antaneet saamen kielen osalta allekirjoittaessaan Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskevan sopimuksen⁵⁹. Norja on ko. Pohjoismaista ainoa, joka on ratifioinut ILO:n sopimuksen 169⁶⁰ ja sitoutunut siinä turvaamaan saamelaisille alkuperäiskansana laajemmat oikeudet omaan kieleensä ja kulttuuriinsa kuin naapurimaat.

Ruotsin ja Suomen saamelaisopetusta koskevat maantieteelliset rajaukset merkitsevät sitä, että vähintään puolet peruskouluikäisistä saamelaisoppilaista jää kokonaan saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen ulkopuolelle. Näissä maissa kunnilla ei ole velvollisuutta, eikä saamelaisalueiden ulkopuolisilla oppilailla ole oikeutta saada kielen opetusta leiri- tai virtuaaliopetuksena kuten Norjassa⁶¹.

Ruotsin saamelaiskoulujen ulkopuolella on mahdollisuus saada integroitua saamelaisopetusta, joka toimii monille oppilaille 7-9 luokilla jatkona saamelaiskoulun antamalle opetukselle. Suuri osa tästä opetuksesta annetaan edelleen ruotsin kielellä, eikä tätä opetusta ole pystytty järjestämään kaikille sitä halunneille oppilaille resurssien vähäisyyden takia. Oikeus äidinkielen opetukseen saamiseen on puolestaan rajoitettu tuntimäärän suhteen. Yhden viikkotunnin opetus oppilaiden omassa äidinkielessä alueilla, joilla maan pääkieli muutoin ympäröi koko elämää, on todella vähän. Suomen puolella saamen kielen opetuksen edellytykset kotiseutualueen ulkopuolella ovat samankaltaiset kuin Ruotsissa. Opetus on rajattu kahteen viikkotuntiin ja opetusryhmässä on oltava vähintään neljä oppilasta⁶². Oppilasmäärä Suomen puolella on Ruotsiakin pienempi.

Ruotsissa on arvioitu, että saamelaiskoulujen yhteen laskettu oppilasmäärä olisi viidestä kymmeneen prosenttia (5-10%) kaikista maan peruskouluikäisistä saamelaisoppilaista⁶³. Integroitua saamelaisopetusta ja äidinkielen opetusta saavien oppilaiden määrä on noin kaksinkertainen saamelaiskoulujen oppilasmäärään verrattuna⁶⁴. Jos nämä arviot pitävät paikkansa, merkitsee se, että Ruotsin saamelaisoppilaista jää kokonaan saamelaisopetuksen ulkopuolelle jopa 70%.

Yhteinen piirre Ruotsin ja Suomen tilanteessa on myös se, että saamelaisalueen ulkopuolella annettu opetus perustuu samoihin säännöksiin kuin mm. maahanmuuttajien omissa kielissään saama opetus. Saamelaiset mainitaan tosin alkuperäiskansaksi Suomen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa⁶⁵ ja saamen kieli mainitaan

58 Lag 1999:1175, 1§. Saamen kielen hallintoalueeseen ("förvaltningsområdet för samiska") kuuluvat lain mukaan Kii-runan (Giron/Kiruna), Jellivaaran (Váhčir/Gällivare), Jokkmokin (Johkamohkki) ja Arjeplogin (Ärjätluovvi) kunnat.

59 Alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja/ European Charter for Regional or Minority Languages, ETS n:o 148.

60 ILO:n alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus : The ILO Convention (no.169) concerning indigenous and tribal peoples in independent states.

61 Opetuslait eivät periaatteessa estä leiri- tai virtuaaliopetuksen järjestämistä, mutta tämä opetus ei perustu lakiin eikä sen edellyttämää rahoitusta ole järjestetty.

62 OM 3.6.2004, 132/428/2004.

63 Helander E. 1990,408-409; Svonni 1996 ,161; Johansson 1978.

64 Ruotsin tilastokeskuksen (SCB www.scb.se) ja Sámsin julkaisemat tilastot 2002-2003.

65 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 2 Opetuksen järjestämisen lähtökohdat, 2.1. Perusopetuksen arvopohja, 12: "- - - Opetuksen perustana on suomalainen kulttuuri, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa alkupe-
räisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa. Opetuksessa on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset
erityispiirteet sekä kansalliskielet, kaksi kansankirkkoa, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. - - -"

perusopetuslaissa äidinkielen oppiaineena suomen ja ruotsin kielten rinnalla, mutta saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella nämä säännökset eivät toteudu. Ruotsin opetuslainsäädännössä saamen kieli on määritelty *historialliseksi vähemmistökieleksi* samoin kuin suomen kieli ja Tornionlaakson *meän kieli*⁶⁶. Oikeutta opetuksen saamiseen oppilaan omassa äidinkielessä on rajattu monin tavoin, mutta rajoitukset eivät koske näitä kolmea 'historiallista vähemmistökieltä' eikä romanikieltä. Rajoitus, joka vaikuttaa eniten opetuksen merkitykseen oppilaalle onkin sen rajaaminen yleensä yhteen, Suomessa kahteen viikkotuntiin. Tuntimäärän rajaaminen merkitsee myös sitä, että tältä opetukselta puuttuvat kunnolliset opetussuunnitelmat, tavoitteet ja sisällöt sekä Suomessa että Ruotsissa.

Kaksikielisyys opetuksen tavoitteena

Asiat, joita voidaan pitää erityisen tärkeinä saamelaisopetuksen tavoitteiden näkökulmasta ovat kaksikielisyys ja saamen kielen opetuksen erilaiset vaihtoehdot. Kaksikielisyys-käsite esiintyy kaikkien kolmen maan opetussuunnitelma-asiakirjoissa. Erot sitä koskeissa tavoitteissa ja termeissä osoittavat kuitenkin, ettei Pohjoismailla ole yhte näistä näkemystä kaksikielisuuden määrittelemisessä eikä siinä mitä kaksikielisyys-tavoite edellyttää kielitaidoltaan ja -taustaltaan erilaisten oppilaiden opetuksen järjestämiseltä.

Kunkin kolmen maan opetussuunnitelma-asiakirjoissa otetaan huomioon erot oppilaiden kielitaidoissa ja -taustoissa ja opetusta varten on määritelty tavoitteet sekä ensimmäistä (äidinkieltä Suomessa) että toista kieltä (vierasta kieltä Suomessa) varten. Ruotsin tilanne poikkeaa naapurimaista siinä, että saamen kieltä voidaan opettaa äidinkielen oppiaineen nimellä sekä ensimmäisenä että toisena kielenä. Selitys tilanteeseen löytyy oppiaineen aiemmasta 'kotikieli'-nimestä (*hemspråk*⁶⁷) ja että ko. oppiaine on ainoa mahdollisuus saada saamen kielen opetusta saamelaiskoulujen ulkopuolella. Suomessa käsite '*äidinkieli*' tarkoittaa kaikkien oppilaiden ensimmäistä kieltä (sillä ei siis viitata ainoastaan vähemmistöihin kuuluvien oppilaiden omiin kieliin) ja vieraalla kielellä viitataan oppilaan toiseen kieleen tai kieleen, jota oppilas ei osaa ollenkaan kouluun tullessaan. Norjassa puolestaan käytetään käsitteitä ensimmäinen ja toinen kieli. Ensimmäinen kieli on tähän saakka esimerkiksi tilastoissa tarkoittanut myös opetuskieltä. Saamelaisen opetussuunnitelman (O97S) mukaan kuitenkin kaikilla saamen kielen hallintoalueen oppilailla, myös saamea toisena kielenään oppivilla, on oikeus saamenkieliseen opetukseen. Kunnat eivät olleet vuoden 2003 arviointitutkimukseen⁶⁸ mennessä toteuttaneet tätä koskevaa veloitetta. Tulevaisuudessa on siten odotettavissa, että saamenkielinen opetus laajenee opetussuunnitelman edellyttämällä tavalla ja saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden määrää tilastoissa kuvaavat luvut erotetaan saamea ensimmäisenä kielenään oppivien määrää kuvaavista luvuista.

Norjan saamelaisessa opetussuunnitelmassa kaksikielisyys on määritelty kaikkien oppilaiden opetusta koskeväksi tavoitteeksi (O97S Prinsihpat ja njuolggadusat, 57) ja

66 Saamen kieli, suomen kieli, Tornionlaakson meän kieli, romani chib ja jiddish ovat Ruotsissa kansallisia vähemmistökieliä. Näistä kielistä saamen kieli, suomen kieli ja 'meän kieli' ovat saaneet historiallisen vähemmistökielen aseman, jota turvaa kaksi vuonna 2000 voimaan tullutta lakia näiden kielten käyttämisestä viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Lait 1999:1175 ja 1176.

67 1976-1997.

68 Hirvonen 2003 a ja b.

sitä painotetaan erityisesti saame toisena kielenä- ainesuunnitelmassa (167). Käytetty käsite on *'toiminnallinen kaksikielisyys'* (*doaibmi guovttegielalašvuohta*). Ruotsin puolen saamen kielen kurssisuunnitelman mukaan opetuksen tulee sisältää *'kaksikielisyys-näkökulma'* (*tvåspråkighetsperspektiv*, 3). Suunnitelman mukaan opetuksen tulee edistää oppilaiden kehittymistä *'toiminnallisen kaksikieliseksi yksilöiksi'* (*funktionellt tvåspråkiga individer*, 2), joka vastaa Norjassa käytettyä käsitettä. Ruotsinkielisten oppilaiden, tai heikomman saamen kielen taidon omaavien oppilaiden opetuksen lopulliseksi tavoitteeksi on asetettu ensimmäisen kielen tason saavuttaminen saamen kielessä. Tämä tavoite tarkoittaa samaa kuin ruotsi-saame kaksikielisyyden tavoittaminen. Suomen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa puolestaan saamenkielisten oppilaiden opetuksen keskeiseksi tavoitteeksi on asetettu, että opetus tukee kasvua *'aktiiviseen kaksikielisyyteen'* (32). *'Suomi saamenkielisille'-*oppimäärän tavoitteissa mainitaan *'korkeatasoinen kaksikielisyys'* (101). Saamea vieraan kielen oppimäärän mukaan oppivien oppilaiden opetuksen tavoitteissa ei ole mainittu kaksikielisyystavoitetta (145-152).

Kaksikielisyys on mahdollista ymmärtää ja määritellä monin eri tavoin⁶⁹. On kuitenkin selvää, ettei minkääntasoisista kaksikielisyyttä ole mahdollista saavuttaa koulun antaman kielen opetuksen avulla tilanteessa, jossa oppilas ei kouluun tullessaan osaa ko. kieltä lainkaan tai hänen kielitaitonsa on hyvin puutteellinen, jos kielen opetukseen on käytettävissä ainoastaan 1-3 viikkotuntia. Hirvonen toteaa Norjan peruskoulun saamelaisien opetussuunnitelmien arvioinnissa, että jopa siellä kaksikielisyystavoitteeseen yltyminen näyttää mahdottomalta niiden oppilaiden osalta, joille saamen kieltä opetetaan toisena kielenä⁷⁰. Norjassa saamen kielen opetukseen käytetään kuitenkin saamelaisessa opetussuunnitelma-asiakirjassa määritelty viikkotuntimäärä riippumatta siitä, missä päin maata opetusta annetaan.

Hirvonen viittaa⁷¹ vielä muualla maailmassa ja saamelaisien keskuudessaakin tehtyihin tutkimuksiin, jotka osoittavat kaksikielisyyden toteutumisen lähes mahdottomaksi yksinomaan kielen opetuksen avulla. Tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan tukea muista oppiaineista ja koko koulun tulee tietoisesti työskennellä sen eteen, että saamen kieli- ja kulttuuri saavat positiivisen aseman koulun arkipäivässä.

Todal kiinnittää saamelaisien opetussuunnitelmien (O97S) arvioinnissaan⁷² huomiota siihen, että monet yksikieliset norjalaistuneet saamelaisvanhemmat haluaisivat lastensa elvyttävän saamen kielen, joka on perheen alkuperäinen äidinkieli. Monet pitävät peruskoulun oppiainetta *'saame toisena kielenä'* kielen elvyttämisen tärkeimpänä välineenä. Todal käyttää Colin Bakerin typologiaa⁷³ kielen elvyttämisen edellyttämän opetusmallin määrittelemiseen. Kielen elvyttäminen ymmärretään tässä keinona saavuttaa kaksikielisyystavoite. Todalin mukaan kaksikielisyyteen on mahdollista päästä *'saame toisena kielenä'-*opetuksen avulla, jos opetus järjestetään Bakerin määrittelemän tehokkaan mallin mukaisesti. Se tarkoittaa opetusta, jossa muissakin oppiaineissa kuin kielessä saamea käytetään opetuskielenä ja että sitä käytetään aktiivisesti myös oppituntien ulkopuolella. Tämänkaltaisen opetus toteutuu Todalin arvioinnin mukaan

69 Mm. Skutnabb-Kangas 1984, 1988 ja 2000; Baker 2001; Aikio-Puoskari 1989.

70 Hirvonen 2003a, 82.

71 Hirvonen sama, 147.

72 Todal 2003, 107-120.

73 Sama, 112-119; Baker 2001, 194.

vain osassa saamelaisia opetussuunnitelmia noudattavissa kouluissa, parhaiten saamelaiden keskusalueilla. *Kaarasjoen kunnan peruskoulun kaksikielisyysuunnitelmassa* kaksikielisyyteen kasvamisen periaatteet ja menetelmät on otettu huomioon hyvin ja suunnitelman toteuttamisesta on saatu jo hyviä tuloksia.

Todalin tutkimuksen perusteella voi arvioida, että kaksikielisyystavoite on realistinen myös niiden Ruotsin saamelaiskouluja käyvien saamea toisena kielenään oppivien oppilaiden osalta, jotka saavat SámSin kieliohjelmalla koskevan päätöksen mukaan osan opetuksestaan saamen kielellä ja kieltä käytetään myös oppituntien ulkopuolella. Muiden saamea 'äidinkielenä' Ruotsin peruskoulussa oppivien ja Suomen puolella 'saamea vieraana kielenä' oppivien oppilaiden opetus muistuttaa nykymuodossaan Norjan peruskoulun saamelaisessa opetussuunnitelma-asiakirjassa määriteltyä kolmatta kielivaihtoehtoa 'saamen kieli ja kulttuuri', jota Todal pitää Bakerin typologiaan nojaten heikkona mallina. Siinä saamen kieltä opetetaan oppiaineena pari viikkotuntia ja muiden oppiaineiden opetuskielenä on maan pääkieli.

Helander kritisoi saamelaisten opetussuunnitelmien (O97S) arvioinnin yhteydessä äidinkielen opetusta koskevaa kaksikielisyystavoitetta. Helanderin arvioinnin mukaan tämä tarkoittaa nykyisessä kielitilanteessa suorastaan haastetta norjalaistamiseen: "Suunnitelmassa määritelty kaksikielisyystavoite ei rasittaisi saamen kieltä, jos kaksikielisyystilanteen toinen osapuoli, norjan kieli, pitäisi kaksikielisyystavoitetta samalla tavalla selvänä asiana. Tavoitteeksi asetetun toiminnallisen kaksikielisyyden pitäisi tarkoittaa tasavertaista kaksikielisyyttä siinä merkityksessä, että sekä saamenkieliset että norjankieliset pystyisivät ymmärtämään toisiaan molemmilla kielillä kielenkäytön yhteisalueilla. Tällaisen tasavertaisen toiminnallisen kaksikielisyyden tavoittaminen saamenkielisillä alueilla on mahdollista vain jos norjankielisiltä edellytetään saamen kielen taitoa samalla tavalla kuin saamenkielisiltä edellytetään norjan kielen taitoa."⁷⁴

Opetussuunnitelmissa asetetut kaksikielisyystavoitteet osoittavat, että on selvä tarve määritellä yhtenäisesti pohjoismaisella tasolla mitä kaksikielisyydellä tarkoitetaan, mitä se edellyttää opetukselta, minkälaisen oppilasryhmän opetuksen tavoitteeksi se on mahdollista ja toivottavaa asettaa ja myös mitä se edellyttää opettajilta ja koko koululta⁷⁵.

Saamelainen kulttuuri opetussuunnitelmien perustana ja sisältöinä

Saamelainen kulttuuri on huomioitu hyvin eri tavoin ja eri tasoilla ko. kolmessa maassa. Norjan peruskoulun saamelaiset opetussuunnitelmat ovat tulos saamelaisten ja valtion melko tasavertaisesta neuvottelusta ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvät tavoitteet ja sisällöt on kirjoitettu muutoin norjalaisen peruskoulun yleisen oppiainejaon sisään. Tuloksena on suunnitelma, jossa saamelaisen kulttuurin pitäisi olla toimivana perustana opetuksessa. Käytännössä asetettuja tavoitteita on kuitenkin vaikea toteuttaa, kuten vuonna 2003 valmistunut arviointitutkimus osoittaa⁷⁶.

Norjan peruskoulun saamelaisten opetussuunnitelmien perustana on nyt ensimmäistä kertaa sama päätavoite, joka kautta aikojen on asetettu eri maiden oppivelvoitususkoulujen opetuksen tavoitteeksi, nimittäin kansallisen kulttuuriperinnön siirtämi-

74 Helander N.Ø. 2003,102 (käännös suomen kielelle UAP).

75 Kts. Raportin lopusta 'Ehdotukset Saamelaiselle parlamentaarille neuvostolle'.

76 Hirvonen 2003a ja b, erityisesti 2003a,144-156.

1. SAAMELAISOPETUS PERUSKOULULAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OPETUSSUUNNITELMISSA

nen uusille sukupolville. Saamelaisissa opetussuunnitelmissa painotetaan vielä erityisesti saamelaisia perinnetaitoja ja oppilaiden yhteenkuuluvuden vahvistamista oman paikkakuntansa luontoon, kulttuuriin, perinteisiin, elinkeinoihin ja elämäntapoihin. Sara viittaa opetussuunnitelmien evaluoinnin yhteydessä vaikeuksiin näiden tavoitteiden toteuttamisessa ja toteaa välttämättömäksi antaa kouluille ja opettajille todellisia mahdollisuuksia oman ammattitaitonsa vahvistamiseen perinnetaitojen alueella ja ajan ja voimavarojen käyttämiseen tähän tarkoitukseen⁷⁷. Nykytilanteessa tavoitteita perinnetaitojen opettamisesta voi pitää tienviittoina uuteen koulukulttuuriin, joka tulee jatkossa vaatimaan uudenlaista ajattelua ja työtapoja koululta.

Ruotsissa ja Suomessa annetussa saamelaisopetuksessa noudatetaan kansallisia opetussuunnitelmia, joiden sisälle kuuluvat osana myös saamen kielen ainesuunnitelmat (Ruotsissa 'kursplan i samiska', Suomessa saamen kielen oppimäärät). Saamelaista kulttuuria, historiaa tai saamelaisia maan alkuperäiskansana ei ole mainittu kummankaan maan muissa kuin saamen kielen ainesuunnitelmissa. Ruotsin saamelaiskouluisa on käytössä kuitenkin Sámsin valmistamat ohjeet saamelaiskouluille saamelaisen kulttuurin perusasioiden opettamisesta eri oppiaineissa. Suomessa tällaiset yhtenäiset ohjeet puuttuvat kokonaan ja saamelaiseen kulttuuriin liittyviä asioita otetaan osaksi opetusta opettajien ja koulujen mielenkiinnon mukaan. Lapin lääninhallituksessa valmistetuilla olevan saamenkielisen opetuksen alueellisen opetussuunnitelman on määrä valmistua lähiaikoina ja tulla sen jälkeen saamelaisalueiden kuntien käsiteltäväksi. Saamelaisen kotiseutualueen kunnilla on ollut vaikeuksia perusopetuslain edellyttämien saamenkielisten opetussuunnitelmien valmistamisessa. Saamelaiseen kulttuuriin kuuluvia asioita on opetettu eri tavoin kussakin kunnassa ja esimerkiksi saame-äidinkielen ja saamenkielisille oppilaille tarkoitetun suomen kielen opetuksen tuntimäärissä on suuria eroja kuntien kesken.

Norjan kansallisessa opetussuunnitelmassa (L97) on määritelty myös kaikkia maan peruskouluja koskevat saamelaisen kulttuurin opetussisällöt. Sen takia on mahdollista todeta, että saamelaisopetusta käsitellään maan koulutuspolitiikassa yhtenä osana kansallista kulttuuria. Ruotsissa ja Suomessa saamelaisopetusta käsitellään saamelaisalueilla edelleen ainoastaan saamelaisiin rajattuna kielikysymyksenä, muissa osissa maata se on samassa asemassa kuin maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöjen (poislukien Suomen ruotsinkielisten) opetus.

Norjan opetuslaissa määritelty saamen kielen ja -kulttuurin opetusta koskevat oppilaan oikeudet ja opetussuunnitelmissa määritelty tavoitteet ja opetuksen sisällöt ovat saamelaisesta näkökulmasta jo melko korkealla tasolla ja vastaavat pitkälle saamelaisen asettamia vaatimuksia. Koulujen ja opetuksen arki ei kuitenkaan tunnu pysyvän uudistusten mukana. Vuonna 2004 käynnistetty ja arvioinnin kautta saadulle tiedolle perustuva opetussuunnitelmauudistus antaa uusia mahdollisuuksia kehittää koulun saamelaisiamista käytännön tasolla ja myös luoda perustaa yhteensovitetuille pohjoismaisille saamelaisille opetussuunnitelmille.

⁷⁷ Sara 2003,121-138.

Saamelaisoppilaan kielellisten oikeuksien portaikko Pohjoismaiden peruskouluissa

Seuraavan sivun kuva saamelaisoppilaan kiellisistä oikeuksista Pohjoismaiden peruskouluissa on muodostettu tässä luvussa käsitellyn lainsäädännön ja opetussuunnitelmien pohjalta. Arvioinnissa on käytetty myös luvussa 3 selvitettyjä opetustilannetta koskevia tietoja.

Kuvan portaikon alimmille tasoille on merkitty valtioiden antamat *mahdollisuudet* saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen. Mahdollisuuden käsitteellä viitataan tilanteeseen, jossa säännökset eivät enää periaatteessa estä opetuksen järjestämistä, mutta annetun mahdollisuuden toteuttaminen on riippuvainen opetuksen järjestämisen mahdollistavista resursseista, opettajien löytymisestä tai muista käytännöllisistä asioista, usein koulun tahdosta järjestää opetusta. 'Mahdollisuuksia' voi pitää lähtökohtana, josta saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen kehittäminen ko. maissa aloitettiin peruskouluajan alussa.

Ylemmillä tasoilla mahdollisuudet muuttuvat *oikeuksiksi* ja portaikon yläpäässä on saamelainen koulu, jonka perustana on saamen kieli ja kulttuuri ja korkealla tasolla turvatut oppilaan omaan kieleen liittyvät oikeudet. Oikeuden käsitteellä tarkoitetaan opetuksen järjestäjää koskevaa velvoitetta, josta ei voi poiketa ja että oikeuden omistajalla on valitusmahdollisuus, jos tätä oikeutta rikotaan. Yksilö- tai subjektiiviset oikeudet ja toteutetut mahdollisuudet on merkitty kuvaan isoin kirjaimin. Pienet kirjaimet puolestaan viittaavat oppilasryhmän tai opetustuntien suhteen rajoitettuihin tai puutteellisesti toteutettuihin mahdollisuuksiin ja oikeuksiin.

SAAMELAISOPPILAAN KIELELLISTEN OIKEUKSIEN PORTAIKKO POHJOISMAIDEN PERUSKOULUISSA

‘Sydänaalueilla’ tarkoitetaan:

- saamen kielen hallintoaluetta Norjassa
- saamelaisten kotiseutualuetta Suomessa
- erityisiä saamelaiskouluja Ruotsissa

ISO KIRJAIN=

yksilö- tai subjektiivinen oikeus
tai toteutettu mahdollisuus

pieni kirjain=

oikeutta tai mahdollisuutta
on rajoitettu oppilasryhmän
tai opetustuntien määrän suhteen
tai toteutettu puutteellisesti

Oikeus opetukseen,
jossa saamen kieli
ja - kulttuuri ovat
perustana

- koko maassa
- ‘sydänaalueilla’

n

OIKEUS SAADA OPETUSTA
SAAMEN KIELELLÄ
KOKO MAASSA

n

OIKEUS SAADA SAAMEN KIELEN
OPETUSTA KOKO MAASSA

N,r
N,r

- saamen kielessä 2. kielenä (vieraana kielenä)
- saamen kielessä 1. kielenä (äidinkielenä)

OIKEUS SAADA OPETUSTA
SAAMEN KIELELLÄ ‘SYDÄNALUEILLA’

n
r
s

- alueen kaikki oppilaat
- saamelaiskoulujen oppilaat
- saamenkieliset oppilaat

OIKEUS SAADA SAAMEN KIELEN
OPETUSTA ‘SYDÄNALUEILLA’

N,R
N,R,S

- saamen kielessä 2. kielenä (vieraana kielenä)
- saamen kielessä 1. kielenä (äidinkielenä)

MAHDOLLISUUS SAADA OPETUSTA
SAAMEN KIELELLÄ ‘SYDÄNALUEIDEN’ ULKOPUOLELLA

MAHDOLLISUUS SAADA SAAMEN KIELEN OPETUSTA
‘SYDÄNALUEIDEN’ ULKOPUOLELLA

s
s

- saamen kielessä 2. kielenä (vieraana kielenä)
- saamen kielessä 1. kielenä (äidinkielenä)

MAHDOLLISUUS SAADA OPETUSTA SAAMEN KIELELLÄ
SAAMELAISTEN ‘SYDÄNALUEILLA’

s

MAHDOLLISUUS SAADA SAAMEN KIELEN OPETUSTA
SAAMELAISTEN ‘SYDÄNALUEILLA’

S

- saamen kielessä 2. kielenä (vieraana kielenä)
- saamen kielessä 1. kielenä (äidinkielenä)

2. SAAMELAINEN OPETUSHALLINTO JA SEN VAIKUTUSVALTA

Yksi tärkeä kysymys saamelaisopetuksen yleisen aseman kannalta on se, minkälaisia elimiä on asetettu kehittämään tätä opetusta, paljonko niille on osoitettu resursseja, päätös- ja vaikutusvaltaa ja kuinka paljon niillä on työntekijöitä. Kansakoulu-aikaan verrattuna, joka päättyi yhtenäisten peruskoulujärjestelmien rakentamiseen 1960-luvulta alkaen, osoitetaan saamelaisopetuksen kehittämiseen tänä päivänä paljon enemmän resursseja. Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa toimii nykyisin erityisiä saamelaisopetuksen hallintoelimiä, mistä huolimatta tilanne on vielä kaukana yhdenvertaisuudesta verrattuna sitä esimerkiksi Suomen toisella kansalliskielellä, ruotsin kielellä, annetun opetuksen kehittämistehtäviä hoitavaan hallintoon. Myös maiden välillä on suuria eroavaisuuksia hallintoelimille kuuluvien tehtävien, niille osoitettujen resurssien sekä vaikutus- ja päätösvalan suhteen.

2.1. HALLINTOELIMET JA NIIDEN ASEMA

Norja

Vuonna 1976 toimintansa aloittanut, Kirkko- ja opetusministeriön asiantuntijaelimenä toiminut Saamelainen opetusneuvosto (*Sámi oahpahusráđđi-Samisk utdanningsråd*) siirtyi resurssineen Saamelaiskäräjien alaisuuteen vuoden 2000 alussa. Siirtyminen liittyi maan hallituksen linjaan, jonka mukaan tavoitteena on vahvistaa Saamelaiskäräjien asemaa saamelaisyhteisön keskeisimpänä kehittäjänä⁷⁸. Hallituksen tavoitteena on siirtää Saamelaiskäräjille päätösvaltaa saamelaisväestöä koskeissa asioissa ja antaa samalla saamelaisille ILO-sopimuksessa (nr.169) määriteltyjä alkuperäiskansalle kuuluvia itsehallinto-oikeuksia. Muutokset ovat merkinneet saamelaisten opetuspolitiikan ja pedagogisten ja hallintotehtävien siirtämistä saamelaisten oman hallinnon alaisuuteen⁷⁹.

78 Mm. St.died/St.meld.41(1996-97,7-8); St.died/St.meld.18 (1997-98,8) ja St.died/St.meld.48 (1998-99,24).

79 Sámi oahpahussuorggi organiserema čielggadeapmi. Sámedikki namahan lávdegotti árvalus, golggotmánnu 1993/ Utredning av organisering av den samiske utdanningssektoren. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Sametinget, oktober 1993.

Saamelaiskäräjien nykyisen opetus-, kieli- ja kulttuuriosaston (*oahpahus-, giella- ja kulturossodat – avdeling for opplæring, språk og kultur*) sisällä opetusasioita hoitava hallintojakaantuu kahteen osaan, joista hallinto-osasto hoitaa talous- ja henkilöstöasioita ja kehittämisosasto pedagogisia tehtäviä ja oppimateriaalin valmistamista. Opetusosaston roolin voi määritellä seuraavasti:

Se on

Saamelaiskäräjien koulutuspoliittinen ja pedagoginen asiantuntijaosasto ja saamenkielisen oppimateriaalityön rahoittaja, pedagoginen ohjaaja ja johtava viranomainen.

Osaston tehtävät on määritelty seuraavasti⁸⁰:

- työ saamelaisoppilaiden tarpeiden ja oikeuksien huomioon ottamiseksi,
- työ sen eteen, että kaikki saamelaislapset ja -nuoret voivat vahvistaa ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja identiteettiään,
- vastuu valmistaa opetussuunnitelmat peruskoulun saamelaisoppilaiden opetusta varten sekä opetussuunnitelmat lukiokoulun saamen kielen opetusta ja erityisten saamelaisaineiden opetusta varten,
- vastuu valmistaa eri oppiaineiden saamelaiset sisällöt kansalliseen opetussuunnitelmaan,
- saamelaisopetusta koskeva pedagoginen neuvonta ja tiedottaminen,
- oppimateriaalien laadun ja tavoitettavuuden varmistaminen, oppimateriaalien kehittämiseen osoitettujen varojen taloushallinto,
- saamelaisia oppimateriaaleja koskeva tiedottaminen ja niiden lainaaminen kouluille ja päiväkodeille,
- saamenkielisten koemateriaalien jakelu (=eri oppiaineiden loppukoemateriaalit)
- erilaisten opetusalan stipendijärjestelmien hallinto ja
- lisä- ja täydennyskoulutuksen järjestäminen opetusalan työntekijöille.

Tärkeä piirre opetusosaston toiminnassa on, että se toimii sekä Saamelaiskäräjille koulutuspoliittisia asioita valmistelevana elimenä, vastaa samalla oppimateriaalin valmistamiseen, käyttöön ja opetussuunnitelmien noudattamiseen liittyvistä pedagogisista tehtävistä ja hyvin konkreettisista tehtävistä kuten projektien rahoitukseen liittyvistä asioista. Koemateriaalien jakamisen kuuluminen Saamelaiskäräjien tehtäviin tarkoittaa elävän yhteyden säilymistä myös opetuksen arkeen. Osaston tulee seurata opetuksen tuloksia ja huolehtia, että koemateriaaleja on saatavilla. Opetusosastolla on melko itsenäinen asema vuosittaisten budjettiraamien sisällä. Koulua koskevien määräysten osalta Saamelaiskäräjien suora päätösvalta on kuitenkin rajattu saamen kielen oppiaineen opetussuunnitelmien antamiseen. Vuonna 2004 aloitetussa opetussuunnitelmien uudistustyössä Saamelaiskäräjät sai tehtäväkseen valmistaa itsenäisesti sekä kansallisen opetussuunnitelman saamelaiset sisällöt että ainesuunnitelmat saamelaiseen opetussuunnitelma-asiakirjaan.

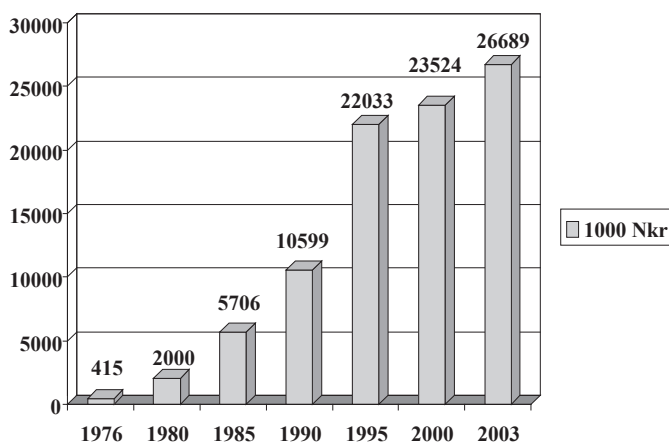
⁸⁰ www.samediggi.no, Oahpahusossodat, 8.6.2004; Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk -esite 2003.

Opetusosaston sihteeristö on sijoitettu Koutokeinon (*Guovdageaidnu*), mutta sillä on sivutoimipisteet Tysfjordissa (*Divttasvuotna*) ja Trondheimissa (*Troanddin*). Tysfjordin toimipiste hoitaa luulajan saamea ja Trondheimin toimipiste eteläsaamea koskevia asioita. Siirtyessään osaksi Saamelaiskäräjien hallintoa opetusosastolla oli yhteensä 21,5 vakituista virkaa ja sen budjetti oli yhteensä 23,5 milj.Nkr, josta yhteensä noin 11 milj.Nkr oppimateriaalien kehittämistä varten. Vuoden 2003 budjetti oli yhteensä noin 27 milj.Nkr, josta noin 11,14 milj.Nkr oppimateriaalin valmistamiseen. Hallintobudjetti oli yhteensä 11,5 milj.Nkr ja vakituisia virkoja yhteensä 25. Opetusosaston johtoryhmään kuuluu sen johtajan (*direktora*) lisäksi kaksi apulaisjohtajaa (*vuolit direktora*) ja kaksi neuvonantajaa (*rádddeaddi*). Muut käytössä olevat virkanimitykset ovat neuvonantaja, ensimmäinen konsulentti ja konsulentti. Kehittämisosaston yhteyteen on sijoitettu saamelaiden oppimateriaalien näyttely, jota kutsuttiin Saamelaisen opetusneuvoston toiminnan aikana saamelaiseksi oppimateriaalikeskukseksi (*sámi oahpponeavvoguovddáš*).

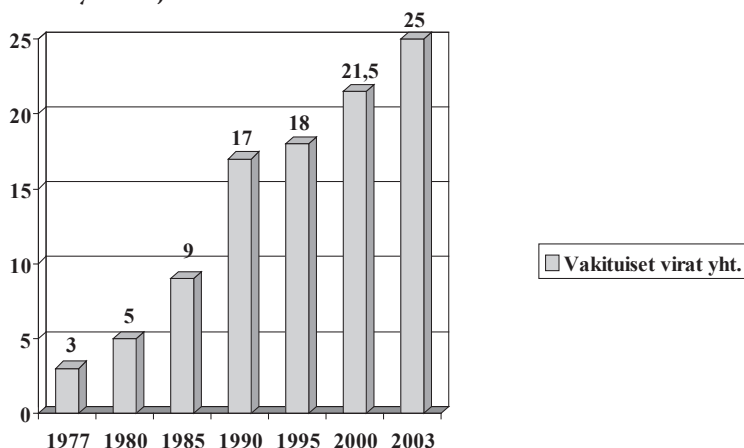
Seuraaviin kuviin (1 ja 2) on koottu tiedot saamelaisen opetushallinnon resurssien kehittymisestä vuodesta 1976 vuoteen 2003⁸¹. Opetusosaston budjetissa on useimpina vuosina osoitettu erityisiä resursseja erilaisiin opetuksen kehittämishankkeisiin. Vuoden 2003 budjetissa kehittämishankkeisiin (mm. alkuopetusprojektia varten) osoitettiin yhteensä 1,8 milj.Nkr ja erityispedagogisen osaamisen kehittämiseen 1,75 milj.Nkr. Lisäksi budjetista myönnettiin yhteensä 500.000 Nkr stipendeinä Saamelaisen korkeakoulun (*Sámi allaskuvla*) saamelaisen oppimateriaalipedagogiikan opiskelijoille.

Kuva 1. Saamelaisen opetusneuvoston/ Saamelaiskäräjien opetusosaston toimintamäärärahat 1976-2003

81 Sámi oahpahusrádi jahkediedáhusat 1976-1995, Sámedikki jahkediedáhus 2000; Aikio-Puoskari 2001,231-232; kysely Saamelaiskäräjien opetusosastolla marraskuussa 2003.

Kuva 2. Saamelaisen opetusneuvoston/ Saamelaiskäräjien opetusosaston vakituisessa työsuhteessa olleet työntekijät 1977-2003

Saamelaiskäräjien koulutuspoliittiset tavoitteet on määritelty Saamelaiskäräjäsuunnitelmassa (*Sámediggeplána*)⁸². Sen opetusta koskevassa osassa painotetaan oikeutta voida itse määritellä opetuksen sisältö ja muodot kaikilla tasoilla. Saamelaiskäräjät toteaa, että nykyinen järjestelmä, jossa vastuu, valta ja resurssien jakaminen kuuluu toisaalta ministeriölle, valtion aluehallinnon organisaatioille ja Saamelaiskäräjille ja toisaalta kunnille ja lääneille, ei ota tarpeeksi hyvin huomioon saamelaislasten ja -nuorten oikeuksia. Sen takia on tarpeen lisätä Saamelaiskäräjien valtaa kaikessa opetuksessa ja varjella erityisesti saamelaisten yhtenäistä oikeutta saamen kielen opetukseen keskeisenä oikeutena. Saamelaiskäräjien keskeiset vaatimukset ja tavoitteet ovat:

- saada valmistella opetuksen sisältöä koskevat asetukset (*láhkaásahusaid*);
- saada päättää asetuksista koskien kaikkia saamelaisen opetussuunnitelma-asiakirjan (O97S) oppiainekohtaisia opetussuunnitelmia;
- saada laajennettu valvonta- ja valitusoikeus koskien opetuslain 6. lukua ('*Sámegiel oahpahuš*') ja
- saada hallintaansa saamen kielen ja saamenkielistä opetusta varten asetetut tukijärjestelmät.

Saamelaiskäräjien asettaman tavoitteen mukaan tulee niin monien kuin mahdollista saada saamelaista opetussuunnitelmaa noudattavaa perusopetusta ja kielen opetusta vahvistaa niin, että 'toiminnallisesta kaksikielisyydestä' tulee todellinen tavoite kaikille Norjan saamelaisoppilaille. 'Toiminnallinen kaksikielisyyys' ei toteudu erityisesti niiden oppilaiden osalta, jotka käyvät koulua saamen kielen hallintoalueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien tavoitteissa on vahvistaa opetusta näillä alueilla niin, että saamen kieltä voidaan käyttää opetuskielenä myös muissa oppiaineissa kuin kielen opetuksessa. Saamelaiskäräjien tavoitteena on myös laajentaa opetuslaissa määriteltyä 'saamelaisalueta' ja kannustaa kuntia ja läänejä kehittämään saamen kielen asemaa opetuksessaan.

Saamelaiskäräjät vaatii lisäksi opetuslain muuttamista siten, että oppilaan subjektiivinen oikeus saada opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä kirjoitetaan lakiin.

82 Viimeisin Saamelaiskäräjäsuunnitelma on hyväksytty 29.11.2002. Se koskee vuosia 2002-2005. 5. luku '*Oahppu ii deatte*' sisältää Saamelaiskäräjien koulutuspolitiikan päätavoitteet.

Ruotsi

Esitykset sellaisen hallinnon asettamisesta jo pitkään toimineita Ruotsin saamelaiskouluja varten, jossa saamelaisille itselleen olisi annettu vaikutusvaltaa, toteutuivat vuonna 1980. Valtiopäivät siirsi tuolloin saamelaiskoulujen hallinnon Norrbottenin läänin kouluvirastolta uudelle elimelle, Saamelaiskouluhallitukselle (*Sámeskuvlastivra-Sameskolstyrelsen-SámS*), jola aloitti toimintansa vuonna 1981. Sen tehtäväksi tuli saamelaiskoulujen ja niiden asuntoloiden hallinto, saamenkielisen oppimateriaalin ja muun saamelaisopetuksen edistäminen⁸³. Saamelaiskouluhallituksen nimittäminen siirtyi kouluhallitukselta (*Skolöverstyrelsen*) Saamelaiskäräjille vuonna 1993. Siihen kuuluu nykyisin yhteensä viisi (5) jäsentä. Saamelaiskäräjien tehtäväksi tuli myös asettaa virkaan saamelaiskoulujen johtaja (*sámeskuvllaid hoavda-sámeskolchef*) ja nimetä hallituksen jäsenistä yksi henkilö puheenjohtajaksi.⁸⁴

SámSin työ tuli alun alkaen muistuttamaan käytännössä paljon kuntien opetushallintoa, koska se vastaa saamelaiskoulujen kaikesta toiminnasta⁸⁵. Lisäksi se voi aloittein ja esityksin kehittää myös muualla maassa annettavaa saamelaisopetusta. 1990-luvulta alkaen päivähoito-, esiopetus- ja saamelaisoppilaiden vapaa-ajan toimintaan liittyvät tehtävät ovat lisääntyneet sen työssä. SámSin roolin voi määritellä seuraavasti:

Se on

Valtion viranomainen, jonka hallintoon kuuluvat saamelaiskoulut ja kuntien kouluissa annettava integroitu saamelaisopetus ja joka voi hoitaa saamelaislasten kasvatukseen ja opetukseen liittyviä tehtäviä, jotka muutoin kuuluisivat kunnan toimivaltaan.

Saamelaiskouluasetus määrittelee SámSin tehtävät seuraavasti⁸⁶:

- saamelaiskoulujen ja niihin liittyvien toimintojen hallinto,
- saamelaisopetuksen kehittäminen yleisissä kouluissa (lapset ja nuoret),
- saamelaisopetuksessa tarvittavan oppimateriaalin kehittäminen,
- kuntien avustaminen silloin kun niillä on saamelaisiin liittyvää toimintaa,
- saamelaiskouluja ja yleisten koulujen saamelaisopetusta koskeva tiedotus ja
- SámS voi tehdä kunnan kanssa sopimuksen saamelaislasten esiopetuksen, päivähoiton ja vapaa-ajan toimintojen järjestämisestä, jotka tehtävät muutoin kuuluisivat kunnan toimivaltaan.

SámSille kuuluvat tehtävät ovat sekä hallinnollisia, pedagogisia ja koulutuspoliittisia. Maassa annettavasta saamelaisopetuksesta ainoastaan äidinkielen opetus (*modersmåls undervisning*) jää sen tehtävien ulkopuolelle. Hallinnollisiin tehtäviin kuuluu mm. opettajien ja muun henkilökunnan palkkaaminen ja velvollisuus huolehtia palkanmaksusta ja saamelaiskoulutalojen ylläpidosta. SámSilla ei ole ollut kovin suuria mahdollisuuksia

83 SFS 1980:437, Sameskolförordning.

84 SFS 1992:1433, Sametingslag/ Sámediggeláhkka; Årsredovisning, Sameskolstyrelsen 1993/94,2.

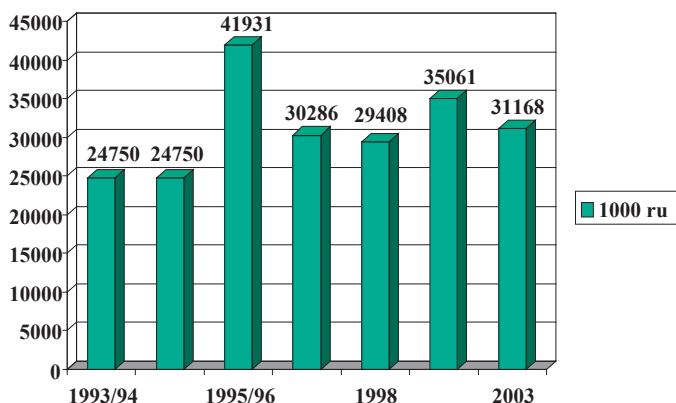
85 Utbildningsdepartementet: Saemien kultuvre/ Sáme kultuvra/ Samisk kultur, Ds 1989:38,100; SámSin vuosikertomuksessa (Årsredovisning 1995/96,15) on sen kanslian tehtävät määritelty seuraavasti: palkka- ja henkilöstöasiat, vuokrat ja muut kiinteistöasiat, talousasiat, diariointi ja arkistointi, oppimateriaalin valmistaminen, pedagogiset asiat, sähköinen tiedon käsittely, vastuu- ja vahinkoasiat, opetuksen arviointi ja seuraaminen. (käsikirjoittajan vapaa käänös ruotsin kielestä)

86 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 2 kap. 1-3§ (muutokset 1996:551, 1997:600 ja 1997:1232).

koulutuspoliittiseen vaikuttamiseen, koska sen toimistossa on vain muutama työntekijä. Vuonna 2003 sen sihteeristössä oli yhteensä kuusi (6) vakituista virkaa. Johtajan lisäksi hallinnossa työskentelevien virkanimitykset ovat oppimateriaalikonsulentti, pedagoginen konsulentti, taloudenhoitaja (*ekonomihandläggare*), henkilöstöasioiden käsittelijä (*personalhandläggare*) ja toimistoapulainen (*assistent*)⁸⁷. SámSin heti 1980-luvun alussa omaksuma linja saamelaiskoulujen pedagogisesta kehittämisestä näkyy selvästi nykyisin toiminnassa olevissa kouluissa, joissa saamenkielistä opetusta on lisätty ja saamen kielen opetusvaihtoehdot on eriytetty oppilaiden kielitaidon ja -taustan mukaisesti.

SámSin kanslia sijaitsee Jokkmokissa (*Johkamohkki/Jokkmokk*) ja se toimii samassa rakennuksessa Jokkmokin saamelaiskoulun ja saamelaisen päiväkodin kanssa. Jokaisessa saamelaiskoulussa on ollut oma rehtori vuodesta 1996 alkaen⁸⁸. SámSin toimintaa varten on sen asettamisesta lähtien osoitettu erityinen määräraha valtion budjetissa. Suurimmat menoerät muodostuvat opettajien palkkauksesta (vuonna 1998 noin 39%), kiinteistömenoista (16%), hallintomenoista (8%, jossa ovat mukana myös oppimateriaalimenot) ja integroidun saamelaisopetuksen järjestämisestä (8%)⁸⁹. Seuraavaan kuvaan (3) on koottu tiedot SámSin resurssien kehittämisestä lukuvuodesta 1993-94 alkaen vuoteen 2003 saakka⁹⁰.

Kuva 3. Saamelaiskouluhallituksen määrärahat 1993-1999 ja 2003 (tilinpidossa tehdyn muutoksen takia lukuvuodelle 1995/96 merkitty summa kattaa koko kalenterivuoden 1996)

Saamelaiskouluhallituksen koulutuspoliittiset tavoitteet on määritelty koulusuunnitelmassa (*Skolplan*), jonka hyväksymistä opetuslaki edellyttää omaa aluettaan koskien jokaiselta kunnalta⁹¹. SámSin koulusuunnitelma⁹² muistuttaa kuitenkin enemmän opetussuunnitelma-asiakirjaa kuin koulutuspoliittista dokumenttia, koska siinä on määritelty paremminkin toiminnassa olevien oppilaitosten tuloksia koskevia tavoitteita kuin

87 Allas Labba 14.11.2003.

88 SámS Årsredovisning 1999,3.

89 SámS Årsredovisning 1998, bilaga 1,43.

90 SámS Årsredovisningar 1993-1999; Allas Labba 14.11.2003.

91 SFS 1985:1100, Skollag 2 kap. 8§.

92 Sameskolstyrelsens Skolplan för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritidsverksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen, 19.-20.11.2002.

tavoitteita koko maassa annettavan saamelaisopetuksen kehittämiseksi. Suunnitelman tehtävänä onkin määritellä tavoitteet ja toimenpiteet, joiden avulla saamelaiskoulut (ja niiden yhteydessä järjestetty muu toiminta) voivat saavuttaa niitä koskevat kansalliset tavoitteet.

Suunnitelman visiona on tilanne, jossa kaikille saamelaislapsille ja -nuorille on tarjolla parhaan pedagogisen laadun mukaisia palveluita ja opetusta. Suunnitelma määrittelee saamen kielen opetuksen tavoitteet seuraavasti⁹³:

“Saamelaisen päiväkodin, esiopetuksen, saamelaiskoulun ja vapaa-ajan palveluiden kolmen ensimmäisen kouluvuoden toiminta tapahtuu saamen kielellä. Kolmannen kouluvuoden jälkeen kaikkien oppilaiden tulee osata puhua, lukea ja kirjoittaa yksinkertaista saamen kieltä. Saamea ensimmäisenä kielenään puhuvien oppilaiden tulee kehittää suullisia ja kirjallisia saamen kielen ilmaisutaitojaan.”

Koulusuunnitelman toimintaohjelmassa⁹⁴ todetaan, että saamelaiskoulun, saamelaisen päiväkodin, esiopetuksen ja vapaa-ajan toimintojen tulee perustua saamelaisille arvoille, perinteille, kulttuurille, saamen kielelle ja saamelaiselle identiteetille. Visioksi on kirjattu, että saamen kieli on viiden vuoden sisällä (suunnitelma vuodelta 2002) kaikkien saamelaiskoulujen opetuskielenä kuudennelle luokalle saakka.

Erityiseksi saamelaiskouluja koskevaksi tavoitteeksi⁹⁵ on asetettu, että saamelaisopetusta on tarjolla kaikille saamelaislapsille ja että opetusta annetaan sekä pohjois-, luulajan- että eteläsaamen kielellä. Sáms on asettanut toiminnassaan etusijalle saamen kielen käyttöä opetuskielenä koskevan kehittämishankkeen.

Integroitua saamelaisopetusta koskevaksi visioksi kuntien kouluissa⁹⁶ on asetettu, että opetus on kokonaan integroitu viiden vuoden sisällä ja että saamen kieltä käytetään kokeiluna opetuskielenä. Tavoitteena on, että Sáms voi tarjota integroitua saamelaisopetusta vuosiluokilla 7-9 sellaisilla paikkakunnilla, joilla on saamelaiskoulu ja vuosiluokilla 1-9 niillä paikkakunnilla, joilla saamelaiset vanhemmat sitä haluavat. Viiden vuoden suunnitelmissa on myös valmistaa integroidun opetuksen eri oppiaineita koskevat kurssisuunnitelmat ja todistuskriteerit.

Sámsin koulutuspoliittisia tavoitteita on kirjattu myös erilaisiin pyynnöistä annettuihin lausuntoihin. Lausunnossaan vuoden 1999 koululakikomitean⁹⁷ mietinnöstä Sáms vaatii tehtäväkseen myös maassa annettavan saame-äidinkielen opetuksen järjestämisen. Lisäksi se ehdottaa koordinoitua, koko saamelaisaluetta koskevaa opettajakoulutusta ja kiinnittää huomiota saamelaisopetuksen opettajatarpeeseen. Sáms ehdottaa myös yhteispohjoismaisen saamelaisen opetussuunnitelman laatimista.

Ruotsin Saamelaiskäräjien poliittisissa asiakirjoissa ei ole mainintoja koulutuspoliittisista asioista. Toiminsasuunnitelmassaan vuosille 2002-2005 Saamelaiskäräjät määrittelee toiminta-alueikseen saamelaispolitiikan (‘*samepolitik*’) ja riistapolitiikan (‘*djur-*

93 Sáms skolplan. Mål i Samiska. Alkuperäisteksti ruotsin kielellä: ”Verksamheten i den samiska förskolan, förskoleklassen, under sameskolans tre första skolår och i fritidshemmen ska ske på samiska. Efter det tredje skolåret ska alla elever tala, läsa och skriva enkel samiska. Elever med samiska som förstaspråk ska därutöver utveckla sin förmåga att uttrycka sig muntligt och skriftligt.”

94 Handlingsprogram för verksamheten. Bilaga 1.

95 ‘Mål för sameskolans verksamhet’.

96 ‘Mål för integrerad samisk undervisning’.

97 Sáms Yttrande 2003-09-15. Dnr 163-2003 P100. Betänkande av 1999 års skollagskommitté SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet.

politik ⁹⁸. Saamen kieltä koskevassa osassa ⁹⁹ todetaan mm. että 'jokaisella kansalla on oikeus omaan kieleen.---Saamen kansalla on oikeus perustaa, hallita ja kehittää oppilaitoksia ja opetussuunnitelmia oman kulttuurinsa ja perinteidensä pohjalta.' Saamelaiskäräjillä ei ole erityisiä opetusasioita hoitavia viranhaltijoita ¹⁰⁰.

Suomi

Suomen puolella ensimmäiset saamelaisopetuksen hallintovirkamiehet palkattiin 1970-luvulla Lapin lääninhallituksen sivistisosastolle, jonka tehtävänä oli myös hoitaa samalla vuosikymmenellä aloitettua saamenkielisen oppimateriaalin suunnittelua ja valmistamista. Vuonna 1986 lääninhallituksen yhteyteen perustettiin Saamelaisten koulutusasiainneuvosto (*Sámiid skuvlenáššiidráđđi*), joka oli valtion opetushallinnon, kuntien ja saamelaisten asiantuntija- ja yhteistyöelin ¹⁰¹. Saamelaiskäräjien asettamisen ja saamelaisille perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon myötä lääninhallituksen saamelaisopetusta hoitaneet virkamiehet (lukuunottamatta yhtä) ja oppimateriaalityö resursseineen siirrettiin Saamelaiskäräjien alaisuuteen vuonna 1996 ¹⁰². Lääninhallitukseen jäi edelleen saamelaisalueen sivistystoimen tarkastajan virka, jonka tehtäviin kuuluu myös saamelaisopetuksen tilanteen ja saamelaisoppilaiden oikeuksien valvonta ¹⁰³.

Saamelaiskäräjien toiminnassa koulutuspoliittisten ja muiden opetusasioiden valmistelu ja oppimateriaalityön hallinto kuuluvat koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan tehtäviin. Viisijäseninen (vuodesta 2006 lähtien seitsämänjäseninen) lautakunta toimii poliittisena elimenä ja se asetetaan Saamelaiskäräjien vaalikaudeksi (neljäksi vuodeksi) kerrallaan. Lautakunnan jäsenet edustavat kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä. Lautakunnalla on Saamelaiskäräjien hallinnossa itsenäinen päätösvalta oppimateriaalibudjetista. Saamelaiskäräjien sihteeristössä opetusasioita hoitaa koulutus- ja oppimateriaalitoimisto. Sen roolin voi määritellä seuraavasti:

Se on

Saamelaiskäräjien koulutuspoliittisia ja muita opetusasioita valmisteleva osasto ja saamelaisten oppimateriaalien rahoittaja ja tuottaja.

Koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan ja -toimiston tehtävät ovat ¹⁰⁴:

- saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ¹⁰⁵ edistäminen opetustoimessa,
- saamelaiskäräjien koulutuspoliittisten tavoiteasiakirjojen, esitysten, aloitteiden, lausuntojen ja kannanottojen valmistelu,
- edistää saamelaisoppilaiden oikeuksia oman kielen ja omakieliseen opetukseen sekä saamelaisopetuksen asemaa Suomen koulujärjestelmässä,

98 Sametinget. Styrelsens verksamhetsförklaring, mandatperioden 2002-2005. 'Politikområde Samepolitik' sisältää saamelaista kulttuuria, saamen kieltä, pohjoismaista ja kansainvälistä yhteistyötä, tiedottamista, kirjastoja, saamelaiselinkeinoja ja yhteiskuntasuunnittelua koskevat tavoitteet. 'Politikområde Djurpolitik' sisältää riistanhoitoa koskevat tavoitteet.

99 Sama, Verksamhetsgren Det samiska språket, Vår samepolitiska verksamhetsinriktning, 12.

100 www.sametinget.se 3.6.2004.

101 SSK 30.4.1986/321, muutokset 617/87 ja 1294/91.

102 Opetusministeriön työryhmien muistioita 1995:38, Hki 1995. 'Eräiden valtion saamelaiskouluhallinto-tehtävien siirtäminen Saamelaiskäräjille'.

103 www.laanhallitus.fi/lappi 3.6.2004

104 Saamelaiskäräjien toimintaohjelma 2004-2007; Saamelaiskäräjien työjärjestys 1.3.1996, viimeksi muutettu 28.2.2006.

105 SSK 1999/731, Suomen perustuslaki/ Suoma vuoddoláhka, 121§.

- yhteistyö, yhteydenpito ja koulutuspoliittinen vaikuttaminen valtion ja kuntien suuntaan,
- pohjoismainen ja kansainvälinen opetukseen liittyvä yhteistyö,
- saamenkielisen oppimateriaalityön johtaminen ja suunnittelu, valtion talousarviossa osoitettujen oppimateriaalimäärärahojen käytöstä ja projektien tärkeysjärjestyksestä päättäminen,
- oppimateriaalien valmistaminen kaikille koulutustasoille, jakelu, tiedottaminen ja markkinointi ja
- Saamelaisnuorten taidetapahtuman (*Sámenuoraid dáiddadáhpáhus*) järjestämisvastuu vuosittain.

Suomen Saamelaiskäräjien opetusasioita koskeva päätösvalta rajoittuu oppimateriaalin valmistamiseen osoitettujen varojen käytöstä päättämiseen¹⁰⁶. Muissa asioissa ja yhteyksissä Saamelaiskäräjät toimii lausuntojen antajana, aloitteiden takijana, neuvottelijana ja asiantuntijana pyydettyäessä. Saamelaiskäräjille ei ole osoitettu erityisiä saamelaisopetuksen kehittämisvaroja eikä kehittämisprojekteja. Elävää yhteyttä saamen kielen ja saamenkielistä opetusta antaviin kouluihin ylläpitää vuosittainen kulttuuritapahtuma, *Sámenuoraid dáiddadáhpáhus*, jonka Saamelaiskäräjät järjestää yhteistyössä saamelaisalueen kuntien, paikallisten koulujen ja saamelaisjärjestöjen kanssa.

Koulutus- ja oppimateriaalitoimisto on sijoitettu Saamelaiskäräjien sihteeristöön Inarin kirkonkylään (*Anár*). Opetusasioiden siirtyessä Saamelaiskäräjien alaisuuteen toimistossa oli kolme vakituista virkaa ja tilanne on edelleen sama (2006). Toimiston päällikkönä toimii koulutussihteerä, muut vakituiset virat ovat oppimateriaalisihteerä ja toimistosihteerä. Saamelaiskäräjät on viime vuosina palkannut oppimateriaalimäärärahalla toisen toimistossa työskentelevän oppimateriaalityöntekijän ja suunnitelmissa on täyttää virka vakinaisesti. Lautakunnan kokousmenoihin, virkamiesten palkkoihin ja toimistomenoihin osoitetaan vuosittain määräraha Saamelaiskäräjien yleisessä budjetissa. Koulutus- ja oppimateriaalitoimiston ja -lautakunnan hallintokulut olivat vuonna 2003 yhteensä noin 110.000 euroa. Opetusministeriö osoittaa vuosittain pienen määrärahan Saamelaisnuorten taidetapahtuman järjestämistä varten (vuonna 2006 13.000 euroa).

Parantaakseen saamelaisten vaikutusmahdollisuuksia ja yhteydenpitoa saamelaisten ja kansallisen opetushallinnon kesken Saamelaiskäräjät on asettanut Saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen (*Sámi skuvlenáššiid oktasašbargoorgána*) ja kutsunut siihen jäseniksi valtion ja saamelaisalueen kuntien opetushallinnon edustajia. Tärkeimmät saamelaisopetusta viimeisen kymmenen vuoden aikana koskeneet uudistukset on toteutettu sen jälkeen kun Saamelaiskäräjät on alkanut ajaa asiaa yhdessä saamelaisalueen kuntien kanssa em. yhteistyöelimen kautta¹⁰⁷.

Saamelaiskäräjien koulutuspoliittiset tavoitteet ja ehdotukset opetustilanteen parantamiseksi on määritelty asiakirjassa 'Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto opetustoi-

¹⁰⁶ kts. myöhemmin tekstissä.

¹⁰⁷ Mm. saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen rahoitusta koskevat säännökset: SSK 30.12.1998/1186 ja VNp 11.12.2002.

messa. Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet¹⁰⁸.

Asiakirjan tavoiteosassa¹⁰⁹ todetaan mm.: ”Sekä lapsilla, nuorilla että aikuisväestöllä tulee olla kunnolliset mahdollisuudet alkuperäisäidinkieliensä ja perinteisen kielensä kehittämiseen korkealle tasolle. Sivistyksellisiin oikeuksiin kuuluu oikeus oppia äidinkieli täydellisesti. Myöskin sukunsa alkuperäisen kielen menettäneillä ja kielenvaihdoksen läpikäyneillä on oikeus oppia perinteinen kielensä niin, että kieli voi jälleen toimia arkipäivän kommunikoinnin välineenä ja siteenä muilla alueilla asuviin saamelaisiin. Koulun tehtävänä tulee myös entistä selkeämmin olla saamelaisten kansallisen kulttuuriperinnön siirtäminen uusille sukupolville.” Saamelaiskäräjät vaatii myös, että saamelaisille annettu oikeus kulttuuri-itsehallintoon tulee määritellä nykyistä laajemmaksi oikeudeksi määritellä oman kulttuurin lähtökohdista saamelaisille annettavan opetuksen sisältöjä, kehittämistä ja rahoitusta sekä osallistua tätä opetusta koskevaan päätöksentekoon.

Perusopetusta koskeviksi tavoitteiksi Saamelaiskäräjät on asettanut:

- saamen kielen opetuksen (äidinkielen ja vieraan kielen oppiaineena) laajentamisen koskemaan maan koko saamelaisväestöä;
- saamenkielisen opetuksen laajentamisen niin, että se kattaa kotiseutualueella peruskoulun --- kaikki oppiaineet ja vuosiluokat;
- erityisen saamelaisopetuksen opetussuunnitelma-asiakirjan valmistamisen, aluksi saamenkielistä opetusta koskevana alueellisena opetussuunnitelmana ja myöhemmin kaikkea saamelaisopetusta koskevana asiakirjana;
- pohjoismaisen saamelaisopetuksen yhteistyön aikaansaamisen ja vakiinnuttamisen valtioiden, saamelaisopetuksen hallinnon, oppimateriaalin valmistamisen ja käytännön opetuksen alueilla;
- saamelaisopetusta koskevan lainsäädännön, opetussuunnitelmien, hallinnon ja resurssipolitiikan yhtenäistämisen Pohjoismaissa;
- yhteistyön ja tiedon lisäämisen muiden alkuperäiskansojen ja niiden opetushallinnon ja oppilaitosten kesken ja
- sellaisten uusien toimintojen ja keinojen kehittämisen, jotka mahdollistavat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen vahvistamisen ja laajentamisen koskemaan koko saamelaisväestöä asuinpaikasta riippumatta ja jotka mahdollistavat opetuksen perustamisen omaan kieleen ja kulttuuriin.

Asiakirjan keskeisimpiä ehdotuksia on saamelaisopetuksen erityisrahoituksen laajentaminen koskemaan koko maata, joka mahdollistaisi saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen lisäämisen ja kunnollisen toteuttamisen myös saamelaisalueen ulkopuolella¹¹⁰.

108 Julkaistu myös saamen kielellä nimellä ’Sámiid kulturiešrádden oahpahusdoaimmas. Sámedikki vuoddoahpahussii ja logahatskuvlejupmái guoski skuvlenpolitihkalaš ulbmilat’. Hyväksytty Saamelaiskäräjien kokouksessa 17.6.2003. www.samediggi.fi

109 4. Tavoitteet ja ehdotukset, 15.

110 Asiakirjassa tehdään monenlaisia ehdotuksia koskien opetuslainsäädäntöä, rahoitusjärjestelmää, opetussuunnitelmaa, oppimateriaalityötä, saamelaisopetuksen hallinnon resursseja ja vaikutusvaltaa sekä opettajakoulutusta, 16-22.

2.2. OPETUKSEN RAHOITUKSEN PERIAATTEET

Norja

Saamelaisopetuksen rahoittaa pääosin Norjan valtio. Kunta- ja alueministeriö julkaisee vuosittain erityisen tiedotteen, johon on koottu saamelaisiin tarkoituksiin osoitetut budjettivarat eri ministeriöiden hallinnon aloilta¹¹¹. Opetus- ja tutkimusministeriön hallinnonalan saamelaisiin tarkoituksiin osoitetut budjettivarat ovat viime vuosina olleet noin 180 milj. Nkr. Siihen on laskettu mukaan sekä Saamelaiskäräjien opetusosaston toimintamenot, saamenkielisen oppimateriaalituotannon menot, valtion hallinnassa olevien saamelaiskoulujen menot, tuki saamelaisopetusta antaville kunnille, opettajien pätevyyden vahvistamiseen liittyvät menot, perusopetuksen laadun kehittämisen kustannukset, saamelaisen 'oppinet'-internetsivuston (*"sámi oahpponeahtta"*) ja digitaalisten oppimateriaalien kulut, etäopetuksen (virtuaali-) kulut, pedagogisten kehittämisprojektien kulut, saamelaisten lukiokoulujen valtionavustukset ja valtionavustukset korkeakouluille (osa korkean asteen saamelaisopetuksen ja -tutkimuksen kuluista).

Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta antavat kunnat hakevat vuosittain lääninhallituksen opetusosastolta opetustunteja (=rahoitusta tulevan lukuvuoden saamelaisopetukseen). Finnmarkun läänin opetusosasto jakaa opetustunteja Finnmarkun ja Pohjois-Norjan ulkopuolisille kunnille. Tromssan läänin opetusosasto jakaa opetustunteja oman läänin lisäksi Nordlannin läänin kunnille¹¹². Opetustunnit jaetaan saamelaisessa opetussuunnitelma-asiakirjassa (O97S) määriteltujen tuntimäärien mukaisesti koko maassa. Vuonna 2004 yhdestä oppitunnista maksettiin 265 kruunua, jolla kunnan tuli kattaa opettajan palkkakulut. Kunnat maksavat itse muut opetuksesta aiheutuvat kustannukset, mm. oppimateriaalit.

Läänien opetusosastot seuraavat varojen käyttöä tekemällä vuosittain kokeita niiden käyttämisestä. Opetustuntien lisäksi läänit päättävät varojen myöntämisestä opettajille, jotka haluavat opiskella saamen kieltä palkalla. Opettajilla, joilla on vakituinen virka, on mahdollisuus hakea virkavapautta puoleksi vuodeksi tai vuodeksi ja käyttää työaikansa saamen kielen perus- tai syventävien opintojen suorittamiseen (*vuoddo- dahje gaskafága*). Virkavapauden jälkeen opettajan velvollisuutena on hoitaa opettajan virkaa saamelaisalueella yhdestä kahteen vuoteen. Sitoumusajan pituus riippuu opiskelua varten saadun virkavapauden pituudesta.¹¹³

111 www.odin.dep.no/krd, Gielda- ja guovluddepartemeanta. Juolludeamit sámi ulbmiliidda 2004, Johtočállagat H-22/03 ja Juolludeamit sámi ulbmiliidda 2005, Johtočállagat H-22/04.

112 Finnmarkun läänin opetusosasto/ Boine 17.8.2004; 'Timer till opplæring i samisk skoleåret 2004/05 utenom Nord-Norge', Finnmarkun läänin opetusosaston kirje 21.01.2004, Sak 2004/374.

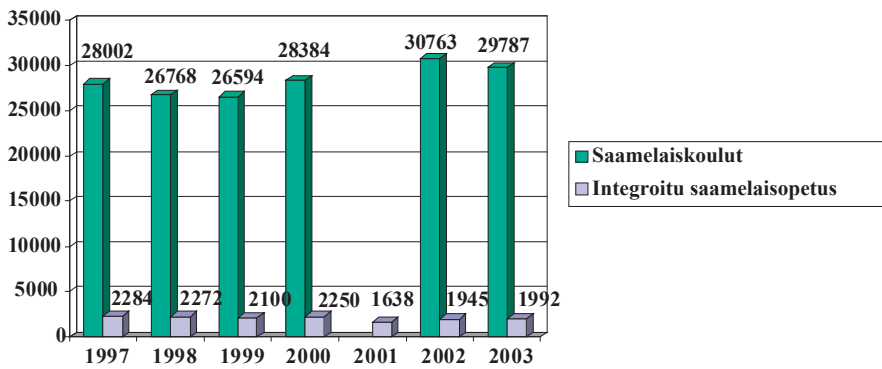
113 Boine, sama.

Ruotsi

Ruotsin valtio rahoittaa saamelaisopetusta kahdella tavalla. Sámsille osoitetaan valtion budjetin kautta rahoitus toimintoihinsa ja kunnat, jotka järjestävät saamen kielen äidin-kielen opetusta saavat valtion avustusta tätä opetusta varten. Sáms valmistaa budjet-tiehdotuksensa (*Budgetunderlag*) opetusministeriölle vuoden lopussa vuosikertomuk-sensa (*Årsredovisning*) yhteydessä.

Sámsin vuosikertomusten mukaan sen peruskouluopetukseen käyttävät varat ovat viime vuosina olleet seuraavat (kuva 4)¹¹⁴:

Kuva 4. Saamelaiskouluhallituksen peruskouluopetukseen käyttämä rahoitus 1997-2003 (summat sisältävät opetuksen, asumisen ja tiedotustoiminnan kulut ja tarkoittavat kuvassa 1000 kruunua)

Tarve integroidun saamelaisopetuksen järjestämiseen on lisääntynyt sen jälkeen kun laki saamen kielen käyttämisestä hyväksyttiin valtiopäivillä¹¹⁵. Sáms ei ole kyennyt bud-jettiraameissaan järjestämään opetusta kaikissa kouluissa, joissa siihen olisi ollut tar-vetta ja jotka ovat sitä pyytäneet. Sáms on vuodesta 2000 lähtien ehdottanut 250.000 kruunun lisäystä integroidun saamelaisopetuksen määrärahoihin¹¹⁶.

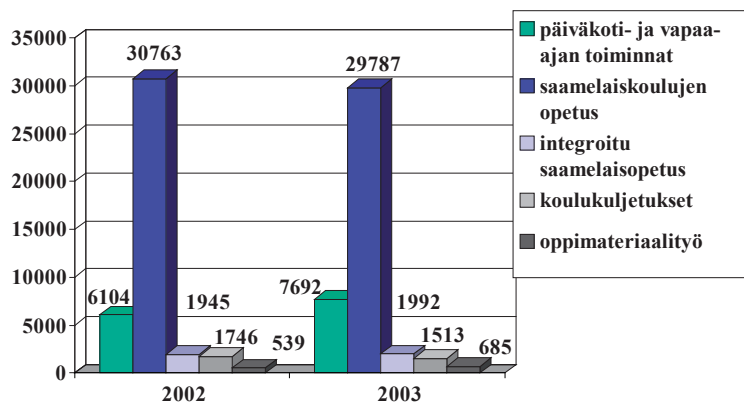
Kuusivuotiaiden esiopetus (*förskoleklass-ovdaskuvlaluohkká*) aloitettiin saamelais-kouluissa vuonna 1998, mistä lähtien kunnat ovat maksaneet Sámsille osan tämän ope-tuksen kuluista. Osa esiopetuksen rahoituksesta on tullut valtiolta Sámsin budjetin kaut-ta. Sámsin vuosibudjetissa osoitetaan varat myös vapaa-ajan toimintojen (*fritidshem-astodiggeruoktu*) ja saamelaisten päiväkotien (*förskola-mánáidgárdi*) toimintaan. Kuvaan 5 on koottu tiedot Sámsin kaikkien toimintojen kuluista vuonna 2003.

114 Sameskolstyrelsens Årsredovisningar 1999-2003. Sámsin tilinpidossa tehtyjen muutosten takia vuotta 2001 kos-kevaa tietoa saamelaiskouluihin käytetystä rahoituksesta ei ole vuosikertomuksessa.

115 Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

116 mm. Sameskolstyrelsens Årsredovisning 1999/ Budgetunderlag 2001-2003.

Kuva 5. Saamelaiskouluhallituksen toimintamenot (netto) vuosina 2002-2003
(vuosikertomuksen 2003 mukaan)

Suomi

Saamelaisopetuksen rahoitus oli Suomessa epävarmalla perustalla siitä lähtien kun saamen opetus aloitettiin peruskouluajan alussa. Tilanne muuttui saamelaisten kotiseutualueen kuntien osalta viimeisimmässä koululainsäädännön uudistuksessa vuodesta 1999 alkaen. Saamelaisalueen ulkopuolella tilanne on edelleen heikko. Opetuksen rahoitus perustuu saamelaisalueella ja sen ulkopuolisissa kouluissa toisistaan poikkeaville säännöksille. Saamelaisalueen kunnat saavat valtionavustusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain¹¹⁷ perusteella, muut kunnat puolestaan opetusministeriön antaman erityisen määräyksen¹¹⁸ perusteella.

Saamelaisoppilaiden oikeuksien ja oppimismahdollisuuksien kannalta rahoitussäännöksillä on enemmän merkitystä kuin perusopetuslain säännöksillä. Rahoitussäännös haastaa saamelaisten kotiseutualueen kuntia järjestämään ja jopa laajentamaan saamelaisopetusta. Muilla alueilla saamen opetusta koskeva rahoitusmääräys on tiukka ja rajaa opetuksen kahden viikkotunnin kielen opetukseen (aineenopetus). Merkittävä piirre siinä on, että saamelaisalueen ulkopuolella annettava saamen kielen opetus perustuu samaan määräykseen, jonka perusteella annetaan myös maahanmuuttajien lasten omien kielten opetusta. Opetustuntien rajoittaminen merkitsee myös sitä, ettei tässä opetuksessa ole mahdollista noudattaa samoja opetussuunnitelmia kuin saamelaisalueella. Opetusministeriön määräyksen mukaan tämän opetuksen rahoituksen edellytyksenä on, että opetusryhmässä on vähintään neljä (4) oppilasta ja että opetus järjestetään taloudellisesti.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat nyt peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa annettua saamen kielen ja saamenkielistä opetusta varten rahoitusta saman säännöksen perusteella. Tämä merkitsee mm. sitä, että kunnat voivat perustaa erilaisia kouluja varten yhteisiä saamen kielen opettajan virkoja. Opetus- ja kulttuuritoiminnan rahoitusta koskevan lain säännös (43§ 2mom) on seuraava:

117 SSK 21.8.1998/635, muutos 30.12.1998/1186. Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta.

118 OM 3.6.2004, 132/428/2004. Maahanmuuttajien sekä saamenkielisten, romanikielisten ja vieraskielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteet.

”Saamelaisten kotiseutualueen kunnille sekä muille mainitulla alueella toimiville koulutuksen järjestäjille myönnetään vuosittain valtionavustusta saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa aiheutuviin kustannuksiin valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti. Valtionavustukset yhteenlaskettuina vastaavat mainittuun opetukseen tarvittavan opetushenkilöstön palkkaamisesta aiheutuvia keskimääräisiä kustannuksia.”

Saamelaisalueen kuntien tätä tarkoitusta varten vuosittain saama valtionavustus on ollut yhteensä noin 1 milj. euroa. Rahoitus kattaa noin 100% opettajien palkkamenosta. Kunnat vastaavat muista kuluista. Valtioneuvoston päätöksen¹¹⁹ mukaan valtionavustuksen saaminen edellytti vuoden 2002 loppuun saakka, että oppilasryhmän kuntakohmainen keskikoko oli vähintään viisi (5) oppilasta. Valtioneuvosto alensi rahoituksen edellyttämää keskimääräistä kuntakohtaista oppilasryhmän kokovaatimusta kolmeen (3) vuoden 2003 alusta lähtien¹²⁰.

2.3. POHJOISMAINEN VERTAILU

Pohjoismaisessa vertailussa nousee esille sekä erilaisuuksia että samankaltaisuuksia maiden välillä. Resurssien, poliittisen ja pedagogisen vaikutusvallan näkökulmasta tilanne on selvästi paras Norjassa, jossa Saamelaiskäräjien opetusosasto on saanut melko tasavertaisen keskusteluyhteyden maan opetushallinnon ja hallituksen kanssa. Sille on osoitettu enemmän resursseja erilaisiin opetuksen kehittämisprojekteihin ja pedagogiseen ja poliittiseen vaikuttamiseen kuin naapurimaiden vastaaville elimille. Sillä ei kuitenkaan ole suoraa vaikutusvaltaa kouluihin ja niiden antamaan opetukseen kuten Saamelaiskouluhallituksella Ruotsissa on saamelaiskoulujen ja integroidun saamelaisopetuksen suhteen.

Saamelaiskouluhallituksen erityispiirre on, että se on voinut kehittää ja laajentaa saamelaiskoulujen toimintaa siten, että niistä on kasvamassa vahvoja saamelaisia kasvatusympäristöjä, joissa saamelaislapset voivat saada sekä päivähoitoa, esiopetusta, perusopetusta ja vapaa-ajan toimintoja. Sámsilta näyttävät kuitenkin puuttuvat todelliset vaikutusmahdollisuudet Ruotsin saamelaisia koskevaan koulutuspolitiikkaan yleisesti. Tämä on seurausta siitä, että Sáms on itse valtionhallinnon elin ja sen tulee hallinnoida ja kehittää sille annettuja erityisiä tehtäviä. Ruotsin Saamelaiskäräjien toiminnasta näyttää myös koulutuspoliittinen vaikuttaminen puuttuvan kokonaan.

Suomen Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan ja vastaavan toimiston tehtävissä keskeisessä asemassa on poliittinen vaikuttaminen ja yhteistyön ja tiedon kulun edistäminen kuntien ja valtion opetushallinnon kanssa. Sillä on päätösvaltaa vain oppimateriaalivarojen käyttöön liittyen. Muutoin siltä puuttuvat resurssit, joisen avulla olisi mahdollista kehittää saamelaisopetuksen asemaa maassa. Sillä on silmiin pistävän vähän sekä henkilö- että taloudellisia resursseja ja tilanne on pysynyt samalla tasolla noin 15 vuotta. Valtiopäivillä on velvollisuus kuulla saamelaisten edustajia sil-

119 VNp 11.2.1999/191.

120 VNp 11.12.2002.

loin, kun se on valmistelemassa erityisesti saamelaisväestöä koskevia asioita¹²¹. Tämän perusteella Saamelaiskäräjien edustajat kutsutaan yleensä kerran vuodessa kuulemistilaisuuksiin mm. vuosittaisten budjettilakiehdotusten käsittelyn yhteydessä.

Saamelaisella opetushallinnolla ei ole päätösvaltaa opetuksen rahoitusta koskevissa asioissa. Norjan Saamelaiskäräjät ja Sáms voivat käyttää kuitenkin omien budjettiensa sisälle rajoittuvaa päätösvaltaa. Suomessa opetuksen kehittämisvarat puuttuvat kokonaan. Koulutus- ja oppimateriaalitoimiston palkkamenot ja -lautakunnan kokousmenot maksetaan Saamelaiskäräjien yleisestä budjetista ja niiden määrä on tiukasti rajattu. Koulutus- ja oppimateriaalilautakunnalla on päätösvaltaa oppimateriaalibudjetista siltä osin, kuin määrärahasta jää varoja oppimateriaalityöhön liittyvien kiinteistö- ja toimistomenojen jälkeen.

Yhteisenä piirteenä kolmen Pohjoismaan kesken voidaan pitää sitä, että valtiot ovat 1970-luvulta alkaen siirtäneet osia saamelaisopetusta koskevista hallinto- ja koulutuspoliittisista tehtävistä saamelaisten omille hallinnollisille ja poliittisille elimille. Niiden pohjoismaisia yhteistyömahdollisuuksia ei kuitenkaan ole tähän mennessä erityisesti tuettu. Yhdessäkään tässä käsitellyssä maassa ei ole erityistä pohjoismaisen yhteistyön budjettia eikä tätä työtä varten ole asetettu pysyvää järjestelmää tai säännöllisiä toiminnan muotoja. Pohjoismaiselta yhteistyöltä puuttuvat myös selkeät tavoitteet. Saamelaisen opetushallinnon virkamiehet ovat kuitenkin järjestäneet vuosittain yhteisiä neuvotteluja ja joinakin vuosina toteuttaneet yhteisiä projekteja.

Toinen yhteinen piirre maiden välillä on, että niissä on kaikissa rahoitusvaikeuksia tai resurssien puutetta saamelaisopetuksen järjestämisessä varsinaisten saamelaisalueiden ulkopuolella. Norjan Saamelaiskäräjät kartoitti vuonna 2001 vaikeuksia, jotka estävät saamen kielen hallintoalueen ulkopuolella asuvia oppilaita saamasta heille opetuslain mukaan kuuluvaa opetusta. Kunnat totesivat niiltä puuttuvan opettajia, vaihtoehtoisten opetusmenetelmien toteuttamisessa oli vaikeuksia eikä opetuksen järjestämiseen osoitettu tarpeeksi varoja. Kuntien mukaan saamelaisopetuksen rahoitus ei kattanut todellisia kustannuksia eivätkä ne saaneet tarpeeksi tunteja opetustarpeeseen ja oppilasmääriin nähden. Vuoden 2001 selvityksen jälkeen tilanne on parantunut jonkin verran aloitetun virtuaaliopetuksen ansiosta, mutta tämän opetuksen piirissä oli vielä lukuvuonna 2003-2004 ainoastaan 153 peruskoululaista. Ruotsin puolella integroitua saamelaisopetusta ei ole rahoitusvaikeuksien takia kyetty järjestämään kaikissa kunnissa, joissa siihen olisi ollut tarvetta ja halua. Suomen puolella saamelaisopetuksen erityisrahoitus koskee vain saamelaisten kotiseutualueen kunnissa annettua opetusta.¹²²

121 SSK 17.12.1999/40. Eduskunnan työjärjestys, 37§.

122 Sámediggi/ Sametinget (N), Čielggadeapmi - Sámi oahpahuš olggobealde sámegiela hálddašanguovllu/ Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, juovlamánnu/ desember 2001; Sámedikki jahkediedáhus/ Årsmelding 2001 (N), mearriduvvon/ vedtatt 30.5.2002,32; Sameskolstyrelsens Årsredovisning 1999/ Budgetunderlag 2001-2003; Sámediggi/ Saamelaiskäräjät (S), Sámiid kulturiešrádden oahpahušdoaimmas/ Saamelaisen kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa 17.6.2003,8.

3. SAAMEN KIELEN JA SAAMENKIELISEN OPETUKSEN TILANNE

Pohjoismaiden peruskouluissa annetaan opetusta viidellä saamen kielellä ja saamen kielessä. Kielet ovat *pohjois-, luulajan-, etelä-, inarin- ja koltansaame*. Noin 90% kaikesta saamelaisopetuksesta annetaan pohjoissaamen kielessä tai -kielellä. Muiden saamen kielten asema opetuksessa on heikompi ja niillä annettua opetusta on pyritty erityisesti tukemaan viime vuosina kaikissa kolmessa maassa.

Norjassa pääosa saamen kielen ja saamenkielisestä opetuksesta annetaan kuntien tavallisissa peruskouluissa. Lisäksi maassa on kaksi valtion omistamaa erityistä saamelaiskoulua eteläsaamen alueilla (*Snåsa ja Árborde*¹²³) ja yksi kunnan omistama saamelaiskoulu pohjoissaamen alueella (*Romssa Málatvuopmi*¹²⁴), jonka toimintamenoista vastaa valtio.

Pohjois-Ruotsissa on kuusi (6) erityistä valtion rahoittamaa saamelaiskoulua (*Gárasavvon, Giron, Láttévárri, Johkamohkki, Váhčir ja Deardná*¹²⁵), joiden opetus vastaa yleisten peruskoulujen vuosiluokilla 1-6 antamaa opetusta. Integroitua saamelaisopetusta ja saame -äidinkielen opetusta annetaan kuntien tavallisissa peruskouluissa.

Suomessa saamen kielen ja saamenkielistä opetusta annetaan tavallisissa peruskouluissa. Kouluissa, joissa annetaan opetusta saamen kielellä, saamen- ja suomenkieliset opetusryhmät toimivat rinnakkain. Inari¹²⁶ on koko maassa ainoa kunta, jonka alueella opetusta annetaan pohjoissaamen lisäksi myös inarin- ja koltansaamen kielillä.

Seuraavissa luvuissa (3.1.-3.3.) saamelaisopetuksen tilannetta käsitellään yleisellä tasolla vastaten kysymykseen 'minkälainen opetustilanne seuraa tekstissä aiemmin kuvatussa lainsäädännöstä, opetussuunnitelmasäännöksistä ja opetuksen rahoituksesta?'.

3.1. OPETUSTILANNE NORJASSA

Saamen kielen asema Norjan kouluissa parani monin tavoin 1990-luvun aikana¹²⁷. Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta antaneiden koulujen lukumäärä kasvoi tuntuvasi, erityisesti vuoden 1997 opetussuunnitelmauudistuksen (Reform 97) jälkeen. Koulujen lukumäärä on kasvanut 1980-alusta 2000-luvulle tultaessa enemmän kuin nelinkertaiseksi (kuva 6) ja oppilasmäärä 1990-luvun alusta vuoteen 2003 noin kaksinkertaiseksi

¹²³ Hattfelldal.

¹²⁴ Målselv; Sameskolen i Troms.

¹²⁵ Karesuando/Kaaresuvanto, Kiruna/Kiiruna, Lannavaara, Jokkmokk, Gällivare/Jellivaara ja Tärnaby.

¹²⁶ Anár/Enare.

¹²⁷ Kuvien 6-15 tilastotiedot perustuvat Saamelaisen opetusneuvoston vuosikertomuksiin, Saamelaiskäräjien opetusosaston ilmoittamiin tietoihin ja Finnmarkun läänin opetustoimiston julkaisemiin opetustilastoihin (www.fylkesmannen.no/finnmark). Viimeisimmät tiedot ovat kouluvuodelta 2003-04. Virallisissa tilastoissa lukuvuosilta 1991-92 ja 1999-00 julkaistut luvut kuvissa 7-9 on korjattu Todalin tutkimuksessa julkaistujen tarkistettujen tietojen mukaisiksi (2002,89-100). Kielten mukaan eritellyt luvut kuvissa 10-12 perustuvat virallisiin tilastoihin, eikä niitä ole korjattu em. tavalla, minkä takia niissä voi olla pieniä virheitä.

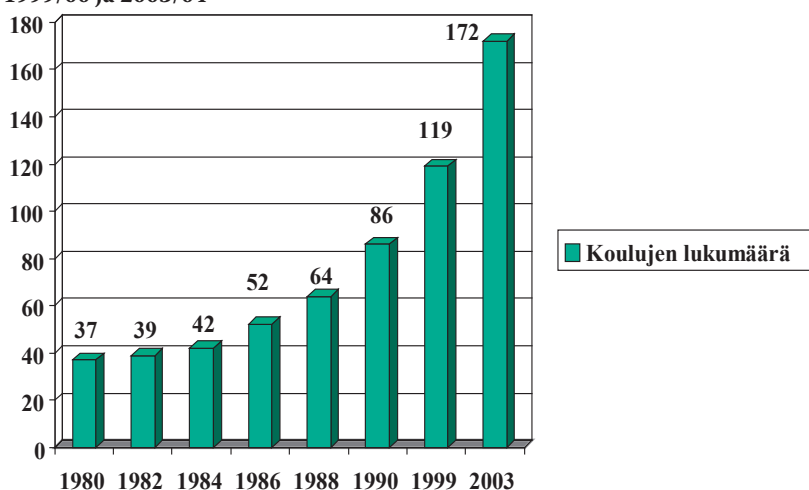

3. SAAMEN KIELEN JA SAAMENKIELISEN OPETUKSEN TILANNE

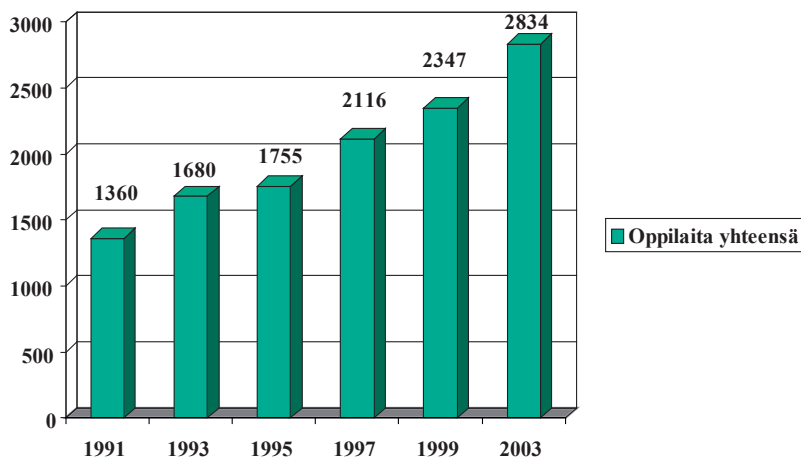
(kuva 7). Saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden lukumäärä on pysynyt melko tasaisena viime vuosina (kuva 8). Tilastot eivät kuitenkaan kerro kuinka suuri osa kunkin oppilaan opetuksesta on annettu saamen kielellä. Vuosiluokilla 8-10 (*nuoraidskuvla-ungdomstrinnet*) saamenkielisen opetuksen osuus oppilaan koko opetuksesta vähe-nee, eikä se alemmilla luokillakaan aina kata kaikkia oppiaineita.

'*Saame toisena kielenä*'-oppilaiden määrä on pysynyt kymmenen vuotta suunnit-teen samalla tasolla (kuva 9), mutta 1980-luvun alkuun verrattuna lisäys on tuntuva. Tuolloin 'saame toisena kielenä'-opetusta sai noin 300 oppilasta. Saamelaisen opetus-suunnitelma-asiakirjan mukanaan tuoman uuden kielivaihtoehdon '*saamen kieli ja kulttuuri*', joka tarkoittaa saamen kielen oppimisen näkökulmasta alinta tavoitetasoa, on lukuvuonna 2003-2004 ohittanut 'saame toisena kielenä'-opetusta saaneiden oppi-laiden lukumäärän.

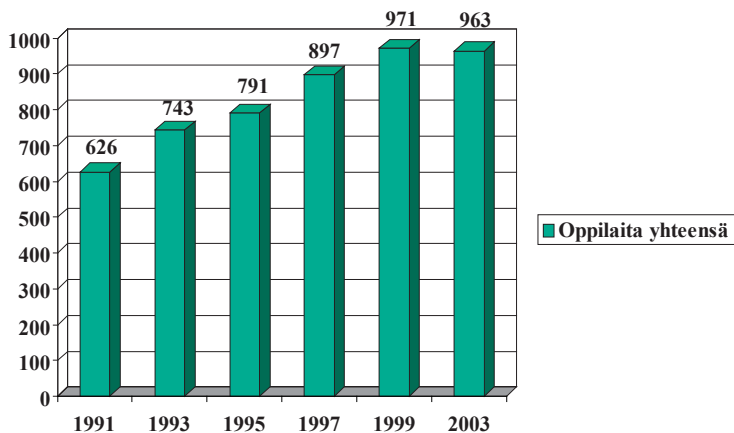
Kuva 6. Saamen kielen ja/tai saamenkielistä opetusta antaneet peruskoulut 1980/81-1990/91 ja 1999/00 ja 2003/04

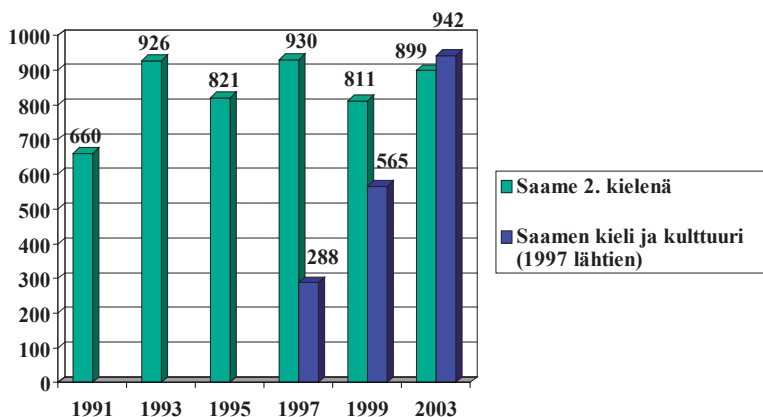
Kuva 7. Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta peruskoulussa saaneet oppilaat 1990-luvulla ja 2003-04

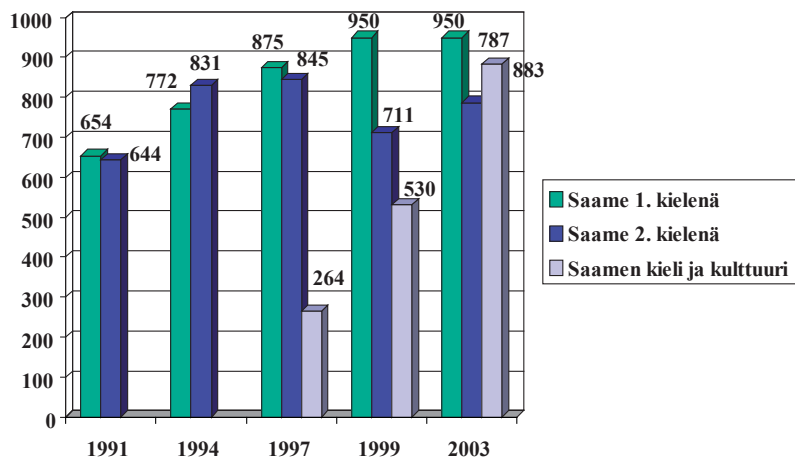
Kuva 8. Saamenkielistä opetusta peruskoulussa saaneet oppilaat 1990-luvulla ja 2003-04

Kuva 9. Saame toisena kielenä-opetusta saaneet peruskoulun oppilaat 1990-luvulla ja 2003

Kuva 10. Pohjoissaamen kielen opetus peruskoulussa 1991/92 - 2003/04

Saamen kielen hallintoalue¹²⁸ on *pohjoissaamen* ja myös sen opetuksen vahvinta aluetta (**kuva 10**). Alueella ei anneta lainkaan luulajan- eikä eteläsaamen opetusta. 'Saame ensimmäisenä kielenä' -oppilaista yhteensä 885 sai lukuvuonna 2003-2004 opetuksensa hallintoalueen peruskouluissa. Alueen kuuden kunnan kesken on kuitenkin suuria eroja. Saamen kielen asema on vahvin Sisä-Finnmarkun kunnissa, joissa saamelaisväestö on enemmistönä ja heikoin Finnmarkun ja Tromssan läänien rannikko- ja vuonoalueilla. Kolmessa kunnassa (Koutokeinossa, Kaarasjoella ja Uuniemessä) saamen kieltä on opetettu 1990-luvun alun vuosista alkaen yhteisenä oppiaineena kaikille peruskouluikäisille oppilaille.

Koutokeinon (*Guovdageaidnu/Kautokeino*) ja Kaarasjoen (*Kárášjohka/Karasjok*) kunnat ovat pohjoissaamen opetuksen vahvimmat keskuksat. Yhteensä 736 koko hallintoalueen 885:stä 'saame ensimmäisenä kielenä' -oppilaista oli näissä kunnissa. Eri-tyispiirre Koutokeinon kunnassa on, että sen yhdessä koulussa (*Máze/Masi*) saamea opetettiin ainoastaan ensimmäisenä kielenä. Kaarasjoen kouluissa puolestaan 'saamen kieli ja kulttuuri' -oppiainetta ei opetettu lainkaan.

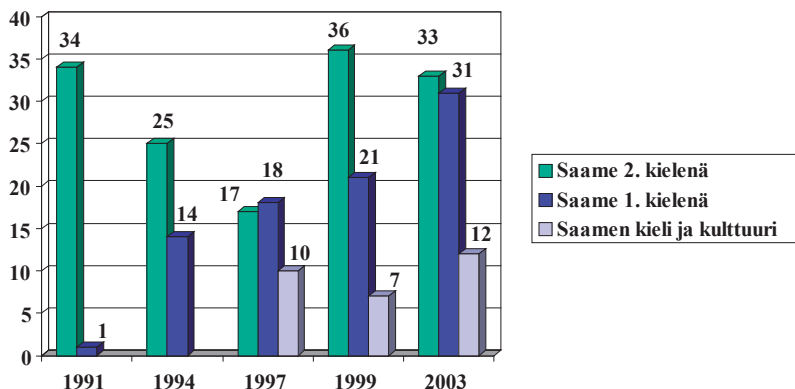
Tenon kunnassa (*Deatnu/Tana*) saamea ensimmäisenä kielenään oppivien oppilaiden ryhmä oli suurempi kuin muiden kielivaihtoehtojen (2003-2004 yht. 86 oppilasta), mutta myös siellä eniten lisäystä oli 'saamen kieli ja kulttuuri' -oppiaineen opetuksessa. Porsangerin (*Porsáŋgu*) kunnan kouluissa selvä enemmistö saamen oppilaista sai opetusta 'saamen kieli ja kulttuuri' -oppiaineesta, yhteensä 138. Saamen kieltä opetettiin ensimmäisenä kielenä 27 oppilaalle. Uuniemen (*Unjárga*) peruskouluissa opetettiin kaikkien kolmen kielivaihtoehdon mukaan. Eniten oppilaita oli 'saame toisena kielenä' -opetuksessa. Tromssan läänin Kaivuonon (*Gáivuotna/Kåfjord*) kunnassa saamea opetettiin ensimmäisenä kielenä kuudelle oppilaalle. Muiden kielivaihtoehtojen yhteenlaskettu oppilasmäärä oli noin sata.

Monissa Finnmarkun kunnissa saamea ei opeteta ollenkaan ensimmäisenä kielenä (mm. Altan kouluissa). Tilastojen mukaan opetuksen pääpainopiste on sitä enemmän 'saame toisena kielenä' - ja 'saamen kieli ja kulttuuri' -oppiaineiden opetuksessa mitä kauemmaksi tullaan Koutokeinon ja Kaarasjoen kunnista. Saamenkielisen opetuksen saarekkeina muissa kunnissa ovat Tromssan Målselvin saamelaiskoulu, Levangenin (*Leabab*) keskuskoulun yhteydessä toimivat saamenkieliset luokat (kutsutaan Levangenin saamelaiskouluksi) ja Oslon kaupungin Kampen -koulu. Tromssan saamelaiskoulussa saamea opetetaan kaikille ensimmäisenä kielenä.

128 kts. alaviite 31. Tässä esitetyt tiedot perustuvat vuoden 2005 loppuun asti voimassa olleeseen saamen kielen hallintoalueeseen. Luulajan saamen kielen keskus Tysfjord/ Divttasvuotna liitettiin hallintoalueeseen vuoden 2006 alussa.

Kuva 11. Luulajan saamen kielen opetus peruskoulussa 1991/92 - 2003/04

Luulajan saamen kielen (kuva 11) pääalue Norjan puolella on Nordlannin läänin Tysfjordin (*Divttasvuotna*) kunnassa. Saamen kielen asema on ollut alueella pitkään heikko. Tilanne on kuitenkin kehittynyt parempaan suuntaan 1990-luvulta alkaen, jolloin alueella aloitettiin kielen elvytystoimia, mm. saamenkielinen päiväkotia ja kuntaan perustettiin saamen kielen keskus *Árran*¹²⁹. Saamen kielen opetus on alkanut lisääntyä ja myös opetus ensimmäisenä kielenä on aloitettu. Luulajan saamen opetusta ovat edistäneet ennen muuta sinnikkäät vanhemmat. Árran-keskuksessa on monenlaisia saamelaisia kulttuuri-, hallinto- ja opetustoimintoja. Keskukseen tehtäviin kuuluu mm. luulajan saamen etäopetuksen (virtuaaliopetuksen) antaminen muiden alueiden kouluille¹³⁰.

Luulajan saamea opetettiin lukuvuonna 2003-2004 yhteensä 11 koulussa, joista viisi oli Nordlannin läänissä, kolme Pohjois-Trøndelagin, yksi Etelä-Trøndelagin, yksi Hedmarkin läänissä ja yksi Oslon alueella. Opetus ensimmäisenä kielenä on lisääntymässä ja siinä on nyt oppilaita lähes yhtä paljon kuin toisen kielen opetuksessa.

Eteläsaamen kielen (kuva 12) perinteinen alue sijaitsee neljässä läänissä, Nordlannissa, Pohjois- ja Etelä-Trøndelagissa ja Hedmarkissa. Eteläsaamelainen väestö ei ole enemmistönä yhdessäkään kunnassa ja he asuvat hyvin laajalla alueella. Eteläsaamen opetuksen keskuksia ovat Hattfjelldalin (*Árborde*¹³¹) ja Snåsan saamelaiskoulut¹³², joiden toiminnasta ja ylläpidosta vastaa valtio. Eteläsaamen opetusta annettiin lukuvuonna 2003-2004 yhteensä 35 koulussa, joista yksitoista oli Nordlannin läänissä, kaksitoista Pohjois-Trøndelagin, viisi Etelä-Trøndelagin, kaksi Buskerudin, yksi Opplandin, kaksi Hedmarkin läänissä ja kaksi Oslon alueella. Tämä tarkoittaa sitä, että opetusta annetaan tavallisesti yhdelle tai muutamalle oppilaalle koulua kohti. Hattfjelldalin saamelaiskoululla on yhteistyötä Ruotsin puolen Tärnabyin saamelaiskoulun kanssa.

Suurin osa eteläsaamen opetuksesta annetaan toisen kielen oppiaineessa. Vuosituhannen vaihteessa eteläsaamea ei opetettu lainkaan ensimmäisenä kielenä, mutta opetus on jälleen aloitettu. Eniten lisäystä on 'eteläsaamen kieli ja kulttuuri' -oppiaineessa.

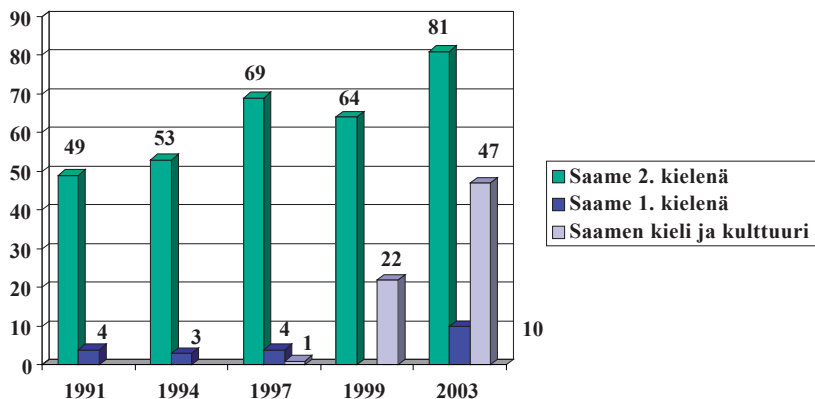
129 www.arran.no ; Todal 2001,32.

130 Tiedotelehtinen 'Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk', 2002.

131 Sameskolen for Midt-Norge.

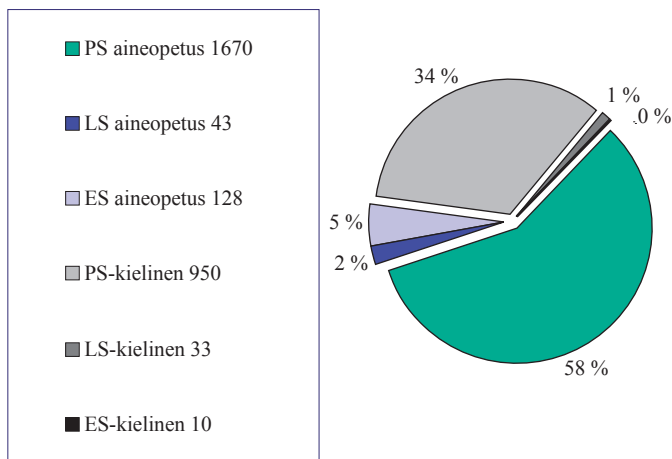
132 Aarjel saemiej skuvle.

Kuva 12. Eteläsaamen kielen opetus peruskoulussa 1991/92 - 2003/04

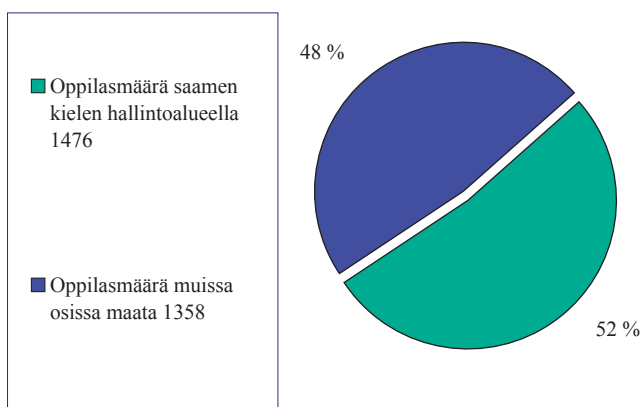
Norjan peruskouluissa oli lukuvuonna 2003-2004 yhteensä 2834 oppilasta, jotka saivat saamen opetusta jonkin saamelaisessa opetussuunnitelma-asiakirjassa määritellyn kielivaihtoehdon mukaisesti. Saamen kieli oli opetuskielenä yhteensä 963 oppilaalle, jonka lisäksi kieltä opetettiin ensimmäisen kielen oppiaineena 30 oppilaalle. Koko oppilasmäärästä yhteensä 65% sai saamen kielen aineopetusta ja 35% oli saamenkielisen opetuksen piirissä (**kuva 13**). Saamen kielen aineopetusta saaneiden oppilaiden lukumäärä oli kaikkien kolmen saamen kielen kohdalla suurempi kuin saamenkielistä opetusta saaneiden.

Kuva 13. Saamen kielen oppilaat Norjan peruskoulussa kielten mukaan eriteltyinä lukuvuonna 2003-2004. Saamenkielisen opetuksen osuus oli 35%.

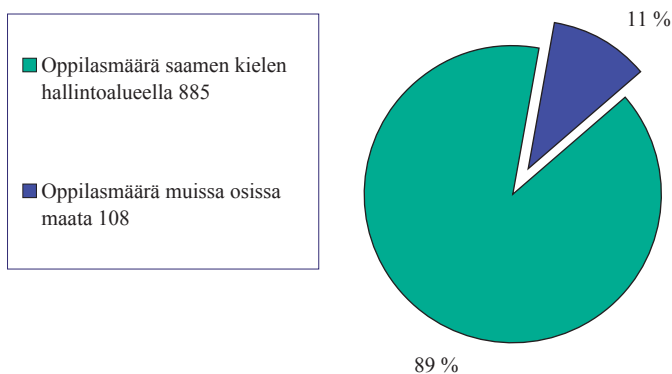

Oppilaiden lukumäärä saamen kielen hallintoalueen ulkopuolella on lisääntynyt ja oli jo lähes yhtä suuri kuin hallintoalueen oppilasmäärä (**kuva 14**), mutta lukujen sisällä on huomattavia eroja. Saamenkielinen opetus on keskittynyt vahvasti saamen kielen hallintoalueelle (**kuva 15**). Yksilöoikeus kielen opetukseen on kuitenkin taannut monilla alueilla aineopetuksen järjestämisen, joka näkyy kuvissa.

Kuva 14. Saamelaisopetus Norjassa: saamen kielen hallintoalueella ja muissa osissa maata lukuvuonna 2003-2004

Kuva 15. Saamenkielinen opetus: saamen kielen hallintoalueella ja muissa osissa maata lukuvuonna 2003-2004

3.2. OPETUSTILANNE RUOTSISSA¹³³

Saamelaisopetuksen yleisessä asemassa Ruotsin peruskoulujärjestelmässä ei ole tapahtunut suuria muutoksia sen jälkeen kun kotikielen opetus aloitettiin maassa vuonna 1976 ja Saamelaiskouluhallitus asetettiin vuonna 1980. Suurimpia opetustilannetta koskeneita muutoksia ovat merkinneet integroidun saamelaisopetuksen vakinaistaminen vuonna 1987, saamenkielisen opetuksen vahvistuminen saamelaiskouluissa 1990-luvulta alkaen ja Kiirunan uuden saamelaiskoulun perustaminen vuonna 1986¹³⁴. Saamelaiskoulut ovat kehittyneet vahvoiksi saamelaisiksi kasvatustilanteiksi, joiden yhteydessä on nyt peruskouluopetuksen lisäksi päiväkot-, esiopetus- ja koululaisten vapaa-

¹³³ Esitetyt tilastotiedot perustuvat Saamelaiskouluhallituksen vuosikertomuksiin (Sameskolstyrelsens årsredovisningar) ja Ruotsin tilastokeskuksen ilmoittamiin äidinkielen opetusta koskeviin tietoihin (SCB- Statistisk Central Byrån, www.scb.se 25.03.2004).

¹³⁴ Kiirunan saamelaiskoulu aloitti toimintansa vuonna 1986 ja vakinaistettiin kymmenen vuoden kokeilutoiminnan jälkeen.

ajan toimintoja. Saamelaiskoulujen ulkopuoliseen saamelaisopetukseen ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota.

Saamelaiskouluista Kaaresuvannon (*Gárasavvon/Karesuando*), Lannavaaran (*Lát-tevárri*) ja Kiirunan (*Giron/Kiruna*) koulut sijaitsevat perinteisillä pohjoissaamen alueille, Jokkmokin (*Johkamohkki*) koulu luulajan saamen, Tärnabyn (*Deardná*) koulu eteläsaamen kielen alueella ja Jellivaaran (*Váhčir/Gällivare*) koulu luulajan- ja pohjoissaamen kielten perinteisellä raja-alueella. Saamelaiskoulujen oppilaat ovat usein kaksikielisiä, mutta heidän kielellisessä taustassaan on suuria eroja käytetyn saamen kielen ja kielitaidon suhteen. Kaaresuvannon ja Kiirunan oppilaiden kielitaito oli 1990-luvun puolivälissä tehtyjen tutkimusten mukaan vahvin ja saame oli oppilaiden ensimmäisenä kielenä useammin kuin muissa saamelaiskouluissa. Kaaresuvannon lapsista 94% käytti pohjoissaamea pääasiallisena puhekielensä. Tärnabyn koulun oppilaiden pääasiallisena puhe- ja kotikielenä oli ruotsi. Muissa kouluissa saamen kielen käyttö kotikielenä väheni sitä enemmän mitä etelämmäksi tultiin.¹³⁵

Kaaresuvannon, Lannavaaran ja Kiirunan saamelaiskouluissa annettiin lukuvuonna 2003-2004 pohjoissaamen opetusta, Jellivaaran ja Jokkmokin kouluissa pohjois- ja luulajan saamessa. Tärnabyn koulu oli saamelaiskouluista ainoa, joka antoi opetusta eteläsaamessa, jota ei kuitenkaan käytetty opetuskielenä muissa oppiaineissa. Eteläsaamen lisäksi Tärnabyn koulussa annettiin muutamalle oppilaalle opetusta myös luulajan- ja pohjoissaamen kielissä.¹³⁶

Saamenkielistä opetusta on annettu pisimpään Kaaresuvannon saamelaiskoulussa, jossa pohjoissaamea on käytetty opetuskielenä 1970-luvun alusta lähtien. Muiden saamelaiskoulujen opetuskielenä oli ruotsi aina 1990-luvulle saakka. Tilanne muuttui sen jälkeen kun saamelaiskouluissa toteutettiin tutkimusprojekteja saamen kielen opetuksen tuloksellisuudesta ja opetuksen merkittävydestä.¹³⁷ Sáms päätti vuonna 1994 saamelaiskoulujen uudesta kieliohjelmasta, jonka mukaan saamelaiskoulujen jokaisella vuosiluokalla tuli vastedes antaa vähintään viisi viikkotuntia saamenkielistä opetusta. Lisäksi Kaaresuvannon, Kiirunan ja Jellivaaran kouluissa noudatetaan kaksikielisyysohjelmaa, jonka mukaan opetusta annetaan sekä saamen- että ruotsin kielillä ensimmäiseltä luokalta alkaen. Saamenkielisen opetuksen osuus on vähintään 50% jokaisen vuosiluokan opetuksesta.¹³⁸

Saamelaiskoulujen luokkien 1-6 oppilasmäärä on pysynyt 1990-luvun puolivälistä alkaen melko tasaisesti 140-150 oppilaassa. Vuonna 1998 aloitettu esiopetus on lisännyt koulujen oppilasmäärää vuosittain noin 20-30 oppilaalla (**kuva 16**).

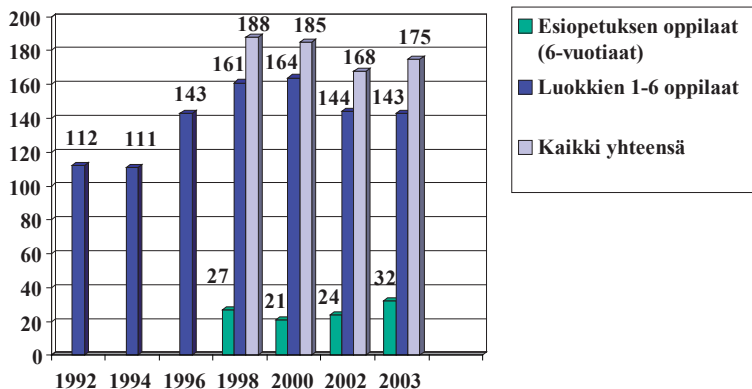
135 Nilsson 1995; Svonni 1998a,33-35.

136 Sáms/ Páve 1.4.2004.

137 Hyltenstam & Svonni 1990; Svonni 2000,41; Svonni 1996,183; Svonni 1997,142-150 ja Nilsson 1994 ja 1995.

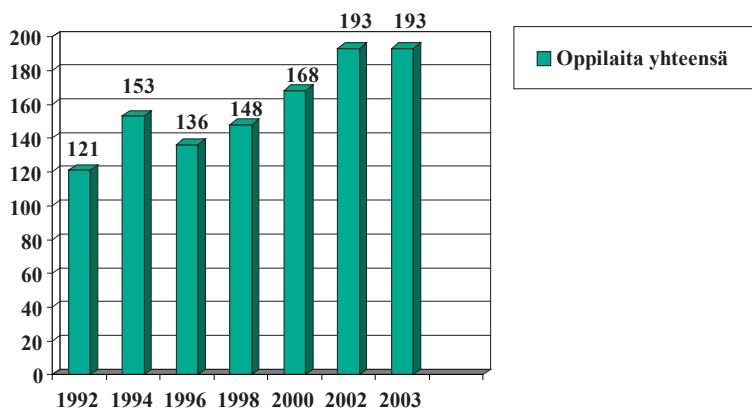
138 Sameskolstyrelsens beslutande 1994-03-02-03; Sameskolstyrelsens årsredovisning 1993/94,7.

Kuva 16. Saamelaiskoulujen oppilaat 1992/1993 - 2003/2004

Saamelaisen kulttuurin integroiminen kuntien peruskoulujen opetukseen aloitettiin seurauksena joidenkin saamelaiskoulujen toiminnan lopettamisesta 1970-luvun puolivälissä¹³⁹. Integroidun opetuksen aloittaminen merkitsi aikanaan saamelaisen kulttuurin opetuksen tulemistä kiinteäksi osaksi myös muiden kuin saamelaiskoulujen opetusta. Integroidun opetuksen oppilasmäärä on alkanut lisääntyä 2000-luvun alkuvuosina (kuva 17), eikä Sámsilla ole ollut tarpeeksi resursseja tarjota opetusta kaikissa kouluissa, joissa siihen olisi ollut tarvetta. Lukuvuonna 2002-2003 opetusta järjestettiin neljässä läänissä, Norrbottenissa (5 koulua), Västerbottenissa (5 koulua), Jämtlannissa (4 koulua) ja Taalainmaalla (1 koulu).

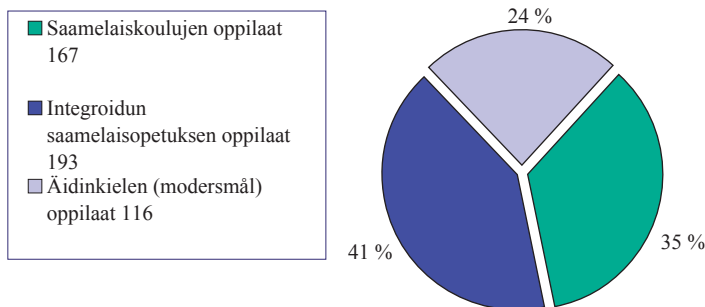
Kuva 17. Integroitua saamelaisopetusta saaneet oppilaat 1992/1993 - 2003/2004

¹³⁹ Arjeplogin (Árjjatluovvi) saamelaiskoulu lopetettiin vuonna 1975, Jellivaaran (Váhčir) saamelainen yläaste (högstadiet) vuonna 1983 ja Ängen saamelaiskoulu vuonna 1988.

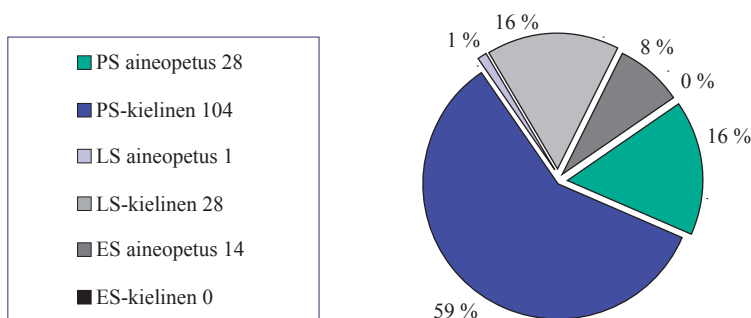
3. SAAMEN KIELEN JA SAAMENKIELISEN OPETUKSEN TILANNE

Kuva 18. Saamen kielen ja kulttuurin oppilaat Ruotsin peruskoulussa lukuvuonna 2002-2003, yhteensä 476:

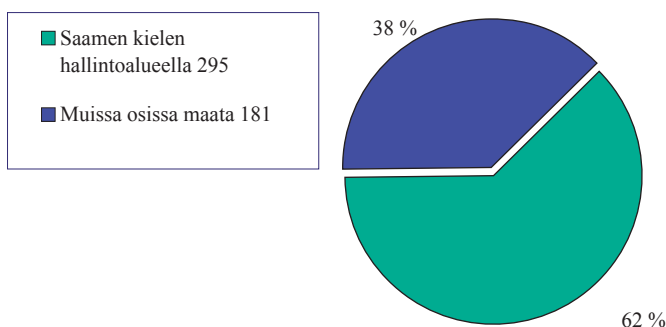
Ruotsin peruskouluissa annetusta saamelaisopetuksesta on vaikea muodostaa täysin luotettavaa ja kokonaista käsitystä, koska kuvassa 18 esitettyjä kolmen erilaisen opetusvaihtoehdon oppilaita ei ole koottu yhteen valtakunnallisissa tilastoissa, heitä ei ole luotettavalla tavalla eritelty eri saamen kielten eikä sen mukaan onko ko. saamen kieltä opetettu oppiaineena vai onko annettu myös saamenkielistä opetusta. SámSin tilastojen tulkintaa vaikeuttaa myös, että sen vuosikertomuksissa ilmoitetaan toisistaan poikkeavia lukuja budjettiseurannan takia (kouluvuoden keskimääräiset oppilasluvut) eikä lukuja ole eritelty saamen kielten eikä sen mukaan kuinka monta oppilasta on saanut opetusta ensimmäisenä ja toisena kielenä. **Kuvassa 18** käytetyt luvut on saatu vertaamalla ja arvioimalla SámSin ja tilastokeskuksen (SCB) ilmoittamia lukuja keskenään ja poistamalla luvuista oppilaat, jotka näyttävät tilastoidun kahteen kertaan. **Kuvan 19** tiedot on koottu suoraan saamelaiskouluilta syksyllä 2003.

Kuva 19. Ruotsin saamelaiskoulujen oppilaat kielten mukaan eriteltyinä lukuvuonna 2003-2004, yhteensä 175. Saamenkielistä opetusta saaneiden osuus oli 75%.

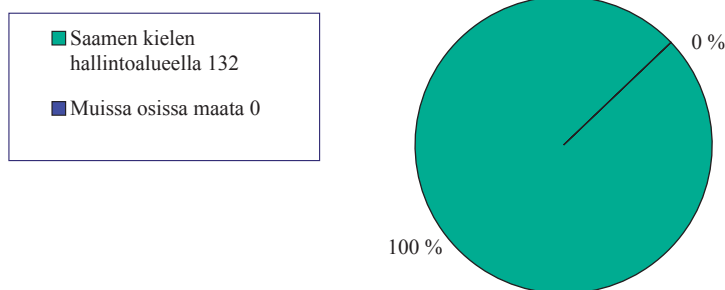

Kuvien 20-21 vertailut on tehty 'saamen kielilaissa' määritellyn saamen kielen hallintoalueen¹⁴⁰ ja maan muiden osien välillä. Saamenkielisestä opetuksesta on tiedossa, että osa integroidusta opetuksesta annetaan saamen kielellä ja että tätä opetusta antavat koulut sijaitsevat saamen kielen hallintoalueen sisällä. Kaaresuvannossa saamen kielen taitoa pidetään jopa edellytyksenä integroituun saamelaisopetukseen osallistumiselle. Tietoja siitä, kuinka monelle oppilaalle ja missä kouluissa integroitua opetusta annetaan saamen kielellä, ei kuitenkaan ole saatavissa. Tästä seuraa, että kuvassa 21 ilmoitettu luku 132 (koskee saamelaiskouluja) ei pidä täysin paikkaansa, toisin kuin asiaa koskeva prosenttiluku (100%), joka pitää paikkansa.

**Kuva 20. Saamelaisopetus Ruotsissa: saamen kielen hallintoalueella ja muissa osissa maata luku-
vuonna 2002-2003:**

Kuva 21. Saamenkielinen opetus saamen kielen hallintoalueella ja muissa osissa maata lukuvuonna 2002-2003:

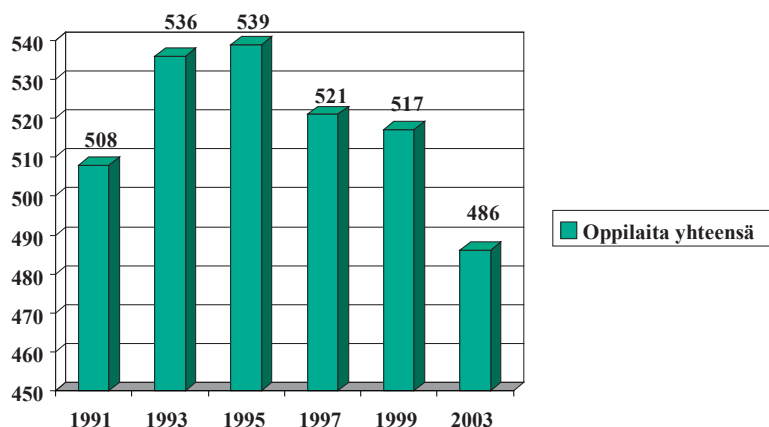

140 kts. alaviite 58.

3.3. OPETUSTILANNE SUOMESSA¹⁴¹

Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden lukumäärä Suomen peruskouluissa on laskenut noin 50:llä 1990-luvun alusta lähtien (**kuva 22**). Saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden määrä (**kuva 23**), samoin kuin saamenkielisen opetuksen osuus näiden oppilaiden opetuksessa on kuitenkin lisääntynyt. Vuosiluokilla 1-6 saamenkielinen opetus kattaa yleensä noin 100% tätä opetusta saavien oppilaiden opetuksesta. Peruskoulun ylemmillä luokilla saamenkielinen opetus on alkanut lisääntyä vasta vuonna 1999 voimaan tulleen uuden perusopetuslain ja saamelaisopetusta koskevan erityisen rahoitussäännöksen myötä. Vuosiluokilla 7-9 annetaan edelleen vähän saamenkielistä opetusta. Saamelaiden kotiseutualueen¹⁴² ulkopuolella myös kielen opetusta on hyvin vähän, saamenkielistä opetusta ei lainkaan. Vaatimukset saamen kielen opetuksen järjestämisestä myös kotiseutualueen ulkopuolella ovat kasvaneet.

Kuva 22. Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta Suomen peruskoulussa saaneet oppilaat 1990-luvulla ja 2003-2004

Saamelaisopetuksen tilanne kehittyi suotuisasti 1980-luvulla, jolloin Suomessa elettiin taloudellisesti hyvää aikaa. Oppilasmäärä kasvoi noin 200 ja vähintään saamen kielen opetusta annettiin yhtä lukuunottamatta kaikissa saamelaisalueen peruskouluissa. 1990-luvulla kuntien talous heikkeni ja poismuutto saamelaisalueelta lisääntyi tuntuvasti vuosikymmenen loppua kohti. Näistä syistä saamelaisopetuksen oppilasmäärä on joinakin vuosina vähentynyt, mutta viime vuosina tilanne näyttää jälleen tasaantuvan. Ilman vuonna 1999 voimaan tullutta erityisrahoitusta opetustilanne olisi nykyistä heikompi.

Saamelaisalueen kunnat ovat taloudellisten syiden ja oppilasmäärän vähentymisen seurauksena lakkauttaneet 1990-luvulla yhteensä neljä kyläkoulua, joissa annettiin saamelaisopetusta. 2000-luvun alussa on lakkautettu vielä viisi koulua. Kuntien suunnit-

141 Tilastotiedot on koottu saamelaiden kotiseutualueen kunnista (myös suoraan joiltakin kouluilta) sekä Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston ja Lapin lääninhallituksen ilmoittamista tiedoista www.laenin-hallitus.fi/lh/lappi/home.nsf).

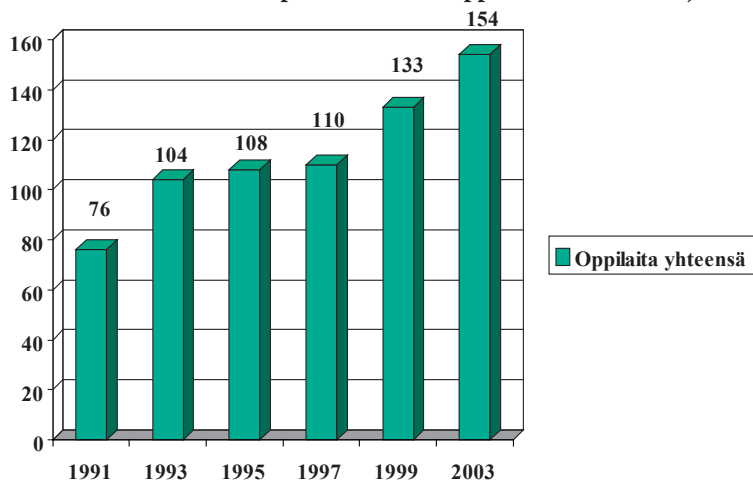
142 kts. alaviite 17.

telmissä on lakkauttaa kouluja edelleen¹⁴³. Inarin kunnassa on toiminnassa enää kolme kyläkoulua kirkonkylien (*Anár/Inari ja Avvil/Ivalo*) koulujen lisäksi. Tilanne on sama Enontekiön kunnassa. Utsjoella on Utsjokisuun (kuntakeskus) lisäksi koulut Karigasniemellä (*Gáregasnjárga*) ja Nuorgamissa (*Njuorggán*). Sodankylän kunnassa saamelaiden kotiseutualueeseen kuuluvassa Vuotson kylässä (*Vuohčču*) toimii 9-luokkainen peruskoulu.

Inari on Suomen kunnista ainoa, jonka alueella annetaan perusopetusta yhteensä neljällä alueen perinteisellä kielellä, suomen lisäksi kolmella saamen kielellä. Muissa saamelaisalueen kunnissa saamen kielistä opetetaan vain pohjoissaamea. Saamenkielistä opetusta annetaan eniten Utsjoen kunnassa ja vähiten Sodankylän Vuotsossa, jossa lukuvuonna 2003-2004 aloitettiin parin viikkotunnin kielikyöpyopetus pienelle opetusryhmälle.

Seurauksena onnistuneesta kielipesätoiminnasta aloitettiin inarinsaamenkielinen opetus ensimmäistä kertaa syksyllä 2000. Koltansaamenkielistä opetusta on annettu jo vuodesta 1993, mutta syksystä 2000 lähtien opetukseen on kielipesätoiminnan seurauksena tullut oppilaita, joiden kielitaito on ollut korkeammalla tasolla. Näillä kahdella kielellä annettu opetus on kuitenkin edelleen epävarmalla pohjalla opettajien ja oppimateriaalien puuttumisen takia. Myös koltansaamen- ja inarinsaamenkielisten lasten määrä on pieni. Inarinsaamen kielen opetusta on aktiivisimmin edistänyt inarinssaamen seura (*Anarâškielâ servi*), joka jatkaa edelleen saamenkielistä kielipesätoimintaa rahoitusvaikeuksista huolimatta (**kuvat 26 ja 27**).

Kuva 23. Saamenkielistä opetusta saaneet oppilaat 1990-luvulla ja 2003-2004

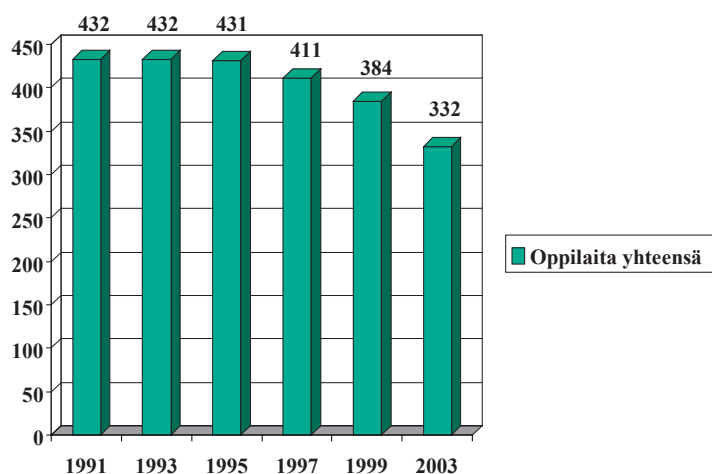

143 1990-luvulla on lakkautettu Inarin kunnan Kaamasen (*Gápmas*) ja Riutulan (*Rivdol*) koulut ja Enontekiön Vuontisjärven (*Vuontesjávri*) ja Palojoensuun (*Bálojotnjálbmi*) koulut. 2000-luvun puolella on lakkautettu Utsjoen kunnan Outakosken (*Vuovdaguoika*) koulu, Enontekiön Leppäjärvän (*Leaibejávri*) koulu ja Inarin Akujärven (*Áhkojávri*), Nelimön (*Njellim*) ja Menesjärven (*Menešjávri*) koulut.

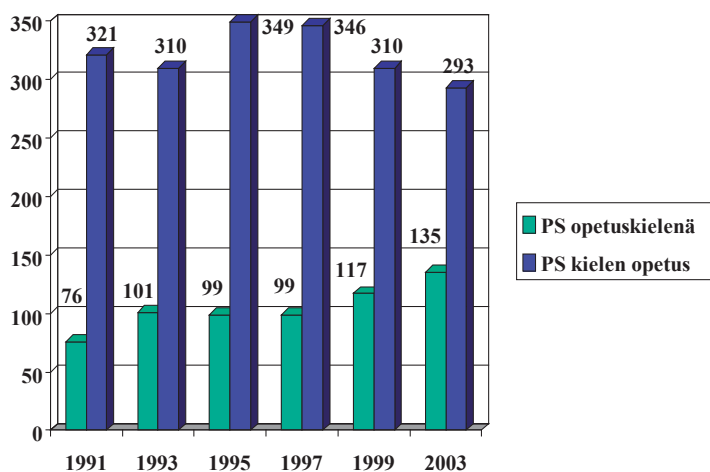
3. SAAMEN KIELEN JA SAAMENKIELISEN OPETUKSEN TILANNE

Suurin osa saamelaisopetukseen osallistuneista oppilaista on aina ollut aineopetuksessa (**kuvat 24 ja 28**), joka tarkoittaa sitä, että heidän opetuskielensä on suomi ja saamen kieltä opitaan useimmiten vieraan kielen oppiaineena. Ne oppilaat, joille saamea opetetaan äidinkielen oppiaineena, ovat useimmiten mukana saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden luvussa (**kuva 23**). Lukuvuonna 2003-2004 yhteensä 17 oppilasta sai saamen kielen opetusta äidinkielen oppiaineena, mutta muissa oppiaineissa annettun opetuksen kielenä oli suomen kieli. Kunnat eivät siten toteuttaneet heidän osaltaan laissa säädettyä velvollisuuttaan järjestää pääosa saamenkielisten oppilaiden opetuksesta saamen kielellä. **Kuvat 25-27** osoittavat, että saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden määrä on kaikkien kolmen saamen kielen kohdalla pienempi kuin aineopetusta saaneiden oppilaiden määrä. Eniten oppilaita (60% kaikista saamelaisopetukseen osallistuvista oppilaista) on pohjoissaamen kielen aineopetuksessa (**kuva 28**).

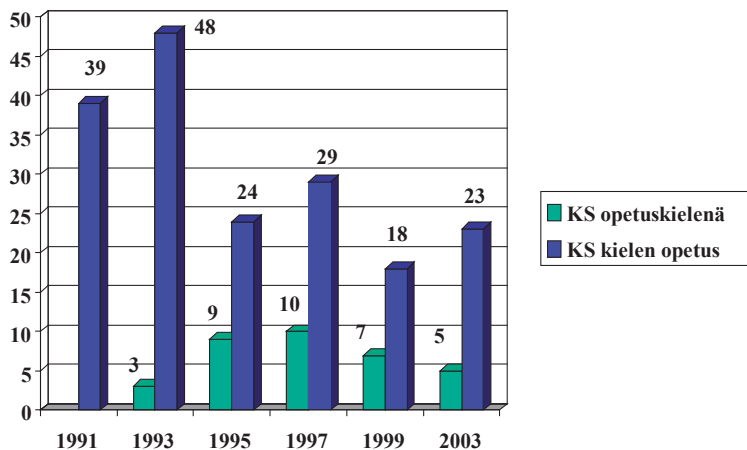
Kuva 24. Saamen kielen opetusta (oppiaineena) saaneet oppilaat 1990-luvulla ja 2003-2004.

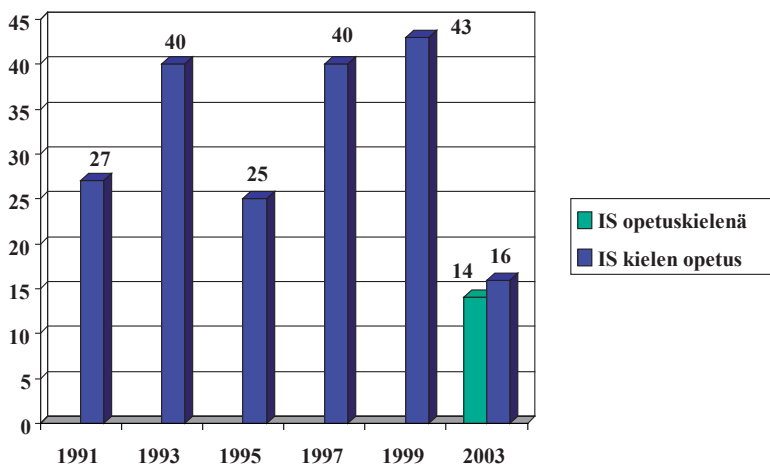
Kuva 25. Pohjoissaamen opetus 1990-luvulla ja 2003-2004.

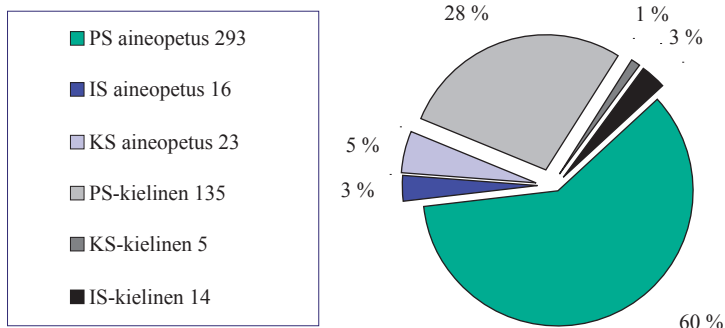
Kuva 26. Koltansaamen opetus 1990-luvulla ja 2003-2004.

Kuva 27. Inarinsaamen opetus 1990-luvulla ja 2003-2004.

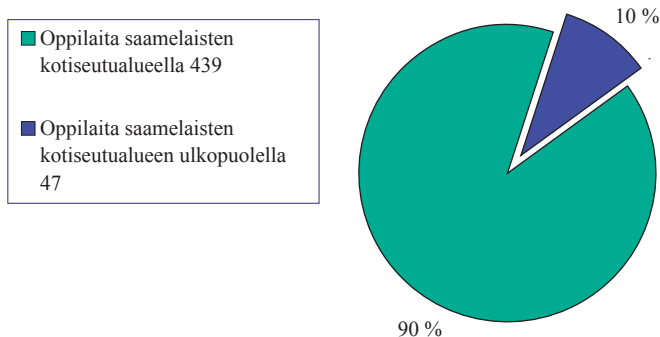
Kuva 28. Saamen kielen oppilaat Suomen peruskoulussa kielten mukaan eriteltyinä lukuvuonna 2003-2004, yhteensä 486. Saamenkielistä opetusta 154 oppilaalle = 31,7%.

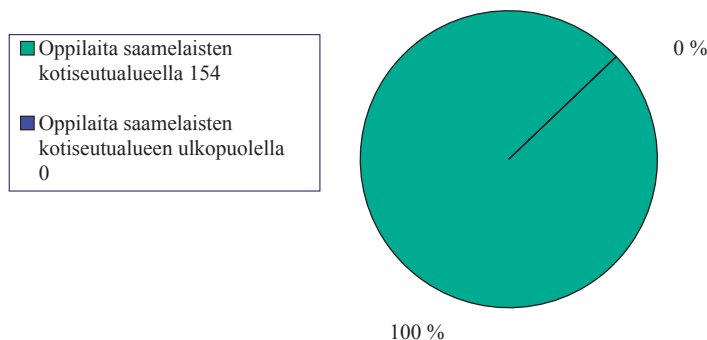
3. SAAMEN KIELEN JA SAAMENKIELISEN OPETUKSEN TILANNE

Saamelaisopetus on vahvasti keskittynyt saamelaisten kotiseutualueelle, jossa oli kaiken kaikkiaan 90% kaikista sen oppilaista (**kuvat 29-30**). Saamenkielinen opetus loppuu kartalla saamelaisalueen rajalle ja saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella vain 20 oppilasta sai saamen kielen aineopetusta lukuvuonna 2003-2004. Kuvassa 29 ilmoitetusta luvusta (47) 27 oli Sodankylän kunnan oppilaita, joiden kotipaikka oli Vuotson eteläpuolella, toisin sanoen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Sodankylän kunta saa kuitenkin täyden valtionavustuksen koko kuntansa alueella järjestettyyn saamelaisopetukseen, jonka seurauksena opetuksen asema myös kuntakeskuksessa on vahvistunut. Kotiseutualueen kuntien ulkopuolisilla alueilla saamen kielen opetusta annettiin lukuvuonna 2003-2004 Oulun ja Rovaniemen kaupungeissa, mutta opetuksen asema oli heikko ja epävarma. Vaatimukset järjestää kielen opetusta kotiseutualueen ulkopuolisilla paikkakunnilla, saada tätä varten kunnollinen rahoitus ja antaa opetusta samojen opetussuunnitelman perusteiden mukaan kuin kotiseutualueella, ovat lisääntyneet viime vuosina.

Kuva 29. Saamelaisopetus Suomessa: saamelaisten kotiseutualueella ja muissa osissa maata 2003-2004.

Kuva 30. Saamenkielinen opetus: saamelaisten kotiseutualueella ja muissa osissa maata 2003-2004.

3.4. POHJOISMAINEN VERTAILU

Tässä esitettyjen tilastojen valossa saamelaisopetukseen osallistuneiden oppilaiden määrä on kasvanut eniten Norjassa, jossa on myös toteutettu suurimmat saamelaisopetuksen asemaa koskeneet opetussuunnitelman ja lainsäädännön uudistukset. Ruotsissa ja Suomessa oppilasmäärissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia 1990-luvun alusta alkaen, saamenkielisen opetuksen osuus on kuitenkin lisääntynyt molemmissa maissa.

Kaikissa kolmessa maassa enemmistö saamelaisoppilaista käy yhä norjan-, ruotsin- tai suomenkielistä koulua ja saamenkielinen opetus on voimakkaasti keskittynyt saamelaiden sydänalueille ja pohjoissaamen kieleen. Inarin- ja luulajansaamen kielillä annettu opetus näyttää vähitellen vahvistuvan, koltan- ja eteläsaamen kielten asema opetuksessa näyttää heikoimmalta. Koltansaamea opetettiin muutamassa Inarin kunnan koulussa ja sen opettajatilanne on heikko. Kielipesätoiminnan seurauksena kouluun tulevien oppilaiden koltansaamen taito on vahvistunut, mutta voi jälleen heiketä tehokkaiden tukitoimien puuttumisen takia. Eteläsaamen kielen opetustilanne oli Norjan puolella hieman parempi kuin Ruotsissa, jossa eteläsaamen aineopetusta annettiin yhdessä saamelaiskoulussa, mutta kieltä ei käytetty opetuskielenä muissa aineissa¹⁴⁴. Norjassa eteläsaamen kielen oppilasmäärä oli suurempi ja myös eteläsaamenkielinen opetus on aloitettu 2000-luvun alussa. Luulajan ja eteläsaamen kielten opetuksen järjestämisestä Norjassa helpottaa etä- tai virtuaaliopetuksen (*fjerndundervisning*) antaminen alueille ja kouluille, joilla muutoin ei olisi mahdollisuutta tämän opetuksen järjestämiseen.

Yhteinen piirre Norjan, Ruotsin ja Suomen peruskouluissa on, että niissä kaikissa on vaikeuksia ja puutteita saamenkielistä opetusta koskevien säännösten toteuttamisessa. Norjan opetustilannetta koskevat tiedot osoittavat, etteivät kunnat ole toteuttaneet oppilaille kuuluvaa oikeutta saamenkieliseen opetukseen niiden oppilaiden osalta, jotka oppivat saamea toisena kielenä. Heidän opetuskielenään oli lähes poikkeuksetta norjan kieli. Ruotsin saamelaiskouluissa puolestaan on vaikeuksia SámSin jo vuonna 1994 tekemän opetuskieltä koskevan päätöksen toteuttamisessa. Sen mukaan kaikille saamelaiskoulujen oppilaille tuli vastedes antaa saamenkielistä opetusta vähinään viisi (5) viikkotuntia. Lukuvuotta 2003-2004 koskevien tilastojen mukaan saamenkielistä opetusta annettiin 75%:lle oppilaista. Suomen perusopetuslaki puolestaan velvoittaa koulutuksen järjestäjää antamaan saamelaiden kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetuksen pääosin saamen kielellä. Tilastojen (2003-2004) perusteella ei ole mahdollista osoittaa tarkasti kuinka paljon ko. kuntien peruskouluissa oli saamenkielisiä oppilaita. Tilastot osoittavat kuitenkin, että saamenkielisessä opetuksessa olevien oppilaiden lisäksi kouluissa oli yhteensä 17 oppilasta, joille opetettiin saamea äidinkielen oppiaineena, mikä tarkoittaa sitä, että oppilaat olivat saamenkielisiä. Lisäksi tiedetään, että saamenkielisen opetuksen osuus vähenee tuntuvasti peruskoulun ylemmille luokka-asteille (7-9) tultaessa. Näiden tietojen perusteella on todettava, etteivät kunnat ole toteuttaneet täysin niille laissa säädettyä velvollisuutta kaikkien saamenkielisten oppilaiden osalta.

’Kuinka suuri osa saamelaisoppilaista saa Pohjoismaissa opetusta jonkin voimassa olevan kielivaihtoehdon mukaan ja kuinka suuri osa oppilaista jää tämän opetuksen

144 Integroidun saamelaisopetuksen opetuskielestä ei ole löydettävissä tietoja. Ruotsin puolen opetuskielestä ilmoitetut tiedot koskevat saamelaiskouluja.

ulkopuolelle? on kysymys, johon ei löydy selvää vastausta, mutta jonka selvittäminen olisi tärkeää. Kysymykseen vastaamisen tekee vaikeaksi se, ettei saamelaisten lukumäärästä Pohjoismaissa ole löydettävissä yksiselitteisiä ja luotettavia tietoja. Teemme tässä kuitenkin varovaisen arvion niiden lukujen perusteella, joita tavallisesti esitetään koskien Pohjoismaissa asuvien saamelaisten lukumäärää. Tekstissä aiemmin (1.3.) esitetyn arvion mukaan Suomessa ja Ruotsissa näyttäisi vähintään puolet saamelaisoppilaista jäävän kokonaan saamelaisopetuksen vaihtoehtojen ulkopuolelle. Myöhemmin samassa kappaleessa arvioidaan, että näiden oppilaiden osuus voi Ruotsissa olla jopa 70%.

Tässä tehtävän arvioinnin perustana käytetään tietoa, joiden mukaan Norjassa olisi noin 40.000-60.000 saamelaista, Ruotsissa noin 15.000-20.000 ja Suomessa noin 8.000 saamelaista¹⁴⁵. Näiden saamelaisväestön määrää koskevien lukujen perusteella Norjan peruskoulun saamelaisopetuksen piirissä olisi lukuvuonna 2003-2004 ollut 4,7-7,1%, Ruotsin peruskoulun saamelaisopetuksessa 2,4-3,2% ja Suomen peruskoulun saamelaisopetuksessa noin 6,1% koko väestöstä. Verrattessa näin saatuja lukuja koko Suomea koskeviin vastaaviin lukuihin, joiden mukaan 6-15-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli noin 12%¹⁴⁶, päädyimme tulokseen, jonka mukaan merkittävän suuri osa saamelaisoppilaista näyttäisi jäävän saamelaisopetuksen ulkopuolelle kaikissa kolmessa maassa. Tässä esitettyjä lukumääriä on kuitenkin arvioitava kriittisesti saamelaisia koskevien tilastolistien perustietojen puuttumisen takia. Luvut näyttävät kuitenkin osoittavan, että saamelaisopetus tavoittaa melko hyvin saamelaisten sydänalueilla asuvat oppilaat. Muilla alueilla asuvat saamelaisoppilaat eivät ole tai ovat heikosti opetuksen saavutettavissa. Verrattaessa opetukseen osallistuvien lukumäärää arvioidun saamelaisväestön määrään, näyttää saamelaisopetuksen oppilasmäärä olevan alin Ruotsin peruskoulussa.

Seuraavaan taulukkoon (**kuva 31**) on koottu tiedot saamen opettajatilanteesta saamen kielen hallintoalueen kunnissa Norjassa, saamelaiskouluissa ja saamen kielen hallintoalueen kunnissa järjestetyssä integroidussa saamelaisopetuksessa Ruotsissa sekä saamelaisalueen kunnissa Suomessa. Saamen kielen hallintoalueella Norjassa ei annettu opetusta luulajan- eikä eteläsaamessa, minkä takia taulukossa ei ole näitä kieliä koskevia tietoja. Virallisen opettajan kelpoisuuden omaavien opettajien osuus oli Norjassa naapurimaita korkeampi. Ruotsissa ja Suomessa virallinen kelpoisuus puuttui noin kolmannekselta opettajista. Inarin- ja koltansaamen opetuksessa ei ollut ko. lukuvuonna ainuttakaan virallisen kelpoisuuden omaavaa opettajaa opetustehtävissä. Suomen puolen Lapin läänissä keskimäärin joka kymmenenneltä opetustehtävää hoitavalta puuttui virallinen kelpoisuus syksyllä 2004¹⁴⁷. Saamen opettajatilanne oli siten virallista kelpoisuutta osoittavien lukujen suhteen noin 20% läänin keskitasoa heikompi.

145 Pedersen 1997,3 (Norja); www.sametinget.se 3.6.2004 (Ruotsi); Saamelaiskäräjien vaalilautakunta 30.10.2003 (Suomi).

146 www.stat.fi 9.12.2004.

147 www.laaninhallitus.fi/lh/lappi/bulletin.nsf, tieto vuodelta 2003, tilanne 16.9.2004.

Kuva 31. Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen opettajatilanne hallintoalueiden peruskouluissa¹⁴⁸ lukuvuonna 2003-2004

Maa ja kunta/ koulu- paikkakunta	pohjois- saame	inarin- saame	koltan- saame	luulajan- saame	etelä- saame	saamen opettajia yhteensä
NORJA¹⁴⁹						159
- Guovdageaidnu	55					55
- Kárášjohka	45					45
- Poršáŋgu	17					17
- Deatnu	24					24
- Gáivuotna	11					11
- Unjárga	7					7
• virallinen kelpoisuus	141					141=88,7%
RUOTSI¹⁵⁰						45
- Gíron	9					9
- Gárasavvon	5					5
- Láttvárri	5					5
- Váhčir	6			5		11
- Johkamohkki	8			3	1	12
- Deartná	1			1	1	3
• virallinen kelpoisuus	22			6	2	30=66,6%
SUOMI¹⁵¹						41
- Anár	8	2	2			12
- Eanodat	6					6
- Ohcejohka	21					21
- Soađegilli	2					2
• virallinen kelpoisuus	27					27=66%

148 Muilta alueilta ei ollut saatavissa tietoja tai ne olivat epäselviä.

149 Norjan opettajaluvut on saatu saamen kielen hallintoalueen kuntien opetustoimistoista.

150 Ruotsin opettajaluvut on saatu Sámsin kautta ja ne koskevat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen opettajia saamelaiskouluissa ja integroidussa saamelaisopetuksessa saamen kielen hallintoalueella.

151 Suomen opettajaluvut on saatu saamelaisten kotiseutualueen kuntien koulutoimistoista.

NORJA

Saamen kielen hallintoalue: Kaarasjoen (Kárášjohka/ Karasjok), Koutokeinon (Guovdageaidnu/ Kautokeino), Uuniemen (Unjárga/ Nesseby), Porsangin (Porsángu/ Porsanger), Tenon (Deatnu/ Tana) ja Kaivuonon Gáivuotna/ Kåfjord) kunnat (Laki 1990/78), v. 2006 alusta lähtien myös Tysfjordin (Divttasvuotna) kunta.

Norjan erityiset saamelaiskoulut:

- Snåsa (Snoasa)
- Hattfjelldal (Árborde)
- Tromssan Målselv (Romssa Málátvuopmi/ Målselv i Troms)

RUOTSI

Saamen kielen hallintoalue: Kiirunan (Giron/ Kiruna), Jelliväärin (Váhčir/ Gällivare), Jokkmokin (Johkamohkki), ja Arjeplogin (Árjjatluovvi) kunnat (Laki 1999:1175).

Ruotsin erityiset saamelaiskoulut:

- Kaaresuvanto (Gárasavvon/ Karesuando)
- Lannavaara (Láttevárri)
- Kiiruna (Giron/ Kiruna)
- Jokkmokk (Johkamohkki)
- Jellivaara (Váhčir/ Gällivare)
- Tärnaby (Deartná)

SUOMI

Saamelaisten kotiseutualue: Utsjoen (Ohcejohka/ Utsjok), Enontekiön (Eanodat/ Enontekis), Inarin (Anár/ Enare) kunnat sekä Sodankylän (Soađegilli) kunnasta Lapin paliskunnan alue (Laki 974/95).

4. SAAMELAINEN OPPIMATERIAALITYÖ JA -TILANNE

Saamelaisten oppimateriaalien¹⁵² valmistaminen merkitsee yhtä tärkeimmistä osa-alueista opetuksen perustan rakentamisessa. Oppimateriaali ei ole sama asia kuin opetussuunnitelma, mutta sillä on keskeinen asema erityisesti vähemmistön kielessä ja kielellä annettun opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Koulua ympäröivä yhteiskunta ei tarjoa niin runsaasti opetukseen soveltuvaa materiaalia (mm. kirjallisuutta ja tiedotusvälinetarjontaa) kuin se tarjoaa pääkielillä annettavalle opetukselle. Hyvätasoisten oppimateriaalien merkitystä opetuksen asemaan koulussa ja oppilaiden sekä heidän vanhempiansa luottamukseen ei voi aliarvioida. Niillä on myös suuri merkitys opettajille, jotka ovat usein suorittaneet tavallisen maan pääkielellä annettun opettajakoulutuksen, jossa saamelaisopetuksen vaatimuksia ja erityispiirteitä ei ole juurikaan huomioitu. Opettajantyö edellyttää mm. saamelaisyhteisön, monikielisyys- ja monikulttuurisuus- ja kaksikielisyyspedagogiikan asiantuntemusta. Samalla opettajat ovat tärkein asiantuntijaryhmä oppimateriaalien valmistamisessa, käsikirjoitustyössä ja materiaalien pedagogisessa kehittämisessä.

Saamelainen oppimateriaalityö on edelleen pioneerityötä. Monissa tapauksissa eri elämäntilojen erityisterminologia saa kirjallisen muodon ensimmäistä kertaa oppimateriaalityön kautta. Useiden oppiaineiden ja luokka-asteiden ensimmäiset saamenkieliset oppimateriaalit ovat edelleen valmistamatta ja opettajien on toteuttava työtään omilla tavoillaan, usein käyttämällä pääkielellä julkaistuja oppimateriaaleja. Puutteita on eniten etelä-, luulajan-, inarin- ja koltansaamen kielissä, joilla julkaistun kirjallisuuden ja erilaisen materiaalin määrä on hyvin pieni.

Saamenkielisten oppimateriaalien suunnittelu aloitettiin Pohjoismaissa peruskouluajan alussa. Se on vähitellen siirtynyt saamelaisten omien hallintoelinten tehtäväksi ja on nyt vuotuisen budjettirahoituksen piirissä. Ensimmäisen sukupolven oppimateriaalien valmistaminen on vaatinut paljon sekä inhimillisiä että taloudellisia resursseja

152 Saamenkielisessä tekstissä käytetään nimitystä 'oahpponeavvu', joka on tavallinen Norjan ja Ruotsin puolen saamen kielessä. Suomessa käytetään nimitystä 'oahppamateriaali'. Molemmilla nimityksillä tarkoitetaan kaikkia erilaisia saamelaisopetuksessa käytettäviä materiaaleja, kts.. O97S,83 ja 'Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoitá goavvelihku' (N, Sámediggi 2000,5).

ja edellyttänyt niiden valmistajien pätevyyden rakentamista. Vaikka oppimateriaalien määrä on jo huomattava ja nykyisin on saatavilla jo monenlaisia materiaaleja oppikirjoista digitaalisiin materiaaleihin, on Pohjoismaissa annettavan saamelaisopetuksen materiaalityö edelleen hyvin puutteellinen. Materiaalityön erityispiirteenä voi pitää sitä, että oppimateriaalin on pyrittävä pysymään nopeasti muuttuvan maailman ja keskimäärin kerran kymmenessä vuodessa toteutettavien koulu-uudistusten mukana. Eri-tyisesti opetussuunnitelmauudistukset edellyttävät materiaalien jatkuvaa uudistamista. Täysin uutta aluetta materiaalityössä on merkinnyt digi-, virtuaali- ja verkkomateriaalien tuleminen osaksi koulutyötä.

Saamelaisen oppimateriaalityön periaatteet, toiminnan muodot ja resurssitilanne poikkeavat toisistaan selvästi Pohjoismaissa. Norjassa ja Suomessa oppimateriaalityö ja sen resurssien hallinto kuuluu Saamelaiskäräjien asiantuntijaosastojen, Ruotsissa Saamelaiskouluhallituksen tehtäviin. Norjan ja Ruotsin elimet jakavat oppimateriaali-projektit saamelaisille kustantajille ja hallinnoivat materiaalivarojen käyttöä. Suomessa Saamelaiskäräjät toimii sekä oppimateriaalien kustantajana, julkaisijana, jakelijana, myyjänä että projektityöntekijöiden työnantajana.

4.1. OPPIMATERIAALITYÖN PUITTEET JA RESURSSIT

Norja

Saamelainen oppimateriaalityö siirtyi Saamelaiskäräjille vuonna 2000 toteutetun opetushallinnon uudelleen järjestelyn yhteydessä¹⁵³. Oppimateriaalitehtävät kuuluvat Saamelaiskäräjien opetusosaston kehittämisosastolle, jonne on sijoitettu myös vuonna 1994 toimintansa aloittanut saamelainen oppimateriaalikeskus. Nimitystä 'oppimateriaalikeskus' ei enää käytetä, mutta toiminnot (tiedotus, neuvonta ja lainaus) ovat säilyneet entisinä. Oppimateriaalinäyttely on pysyvä ja siihen on pyritty kokoamaan kaikki Pohjoismaissa julkaistut saamelaiset oppimateriaalit, niin saamenkieliset kuin pääkielillä julkaistut saamelaiskulttuuria koskevat materiaalit. Norjan Saamelaiskäräjät on julkaissut pohjoismaisen oppimateriaaliluettelon lisäksi AV-materiaaliluettelon, jossa on tiedot julkaistuista tietokoneohjelmista, filmeistä, CD:istä, ääninauhoista ja muista audiovisuaalisista materiaaleista¹⁵⁴.

Opetusosasto suunnittelee ja hallinnoi oppimateriaalin valmistamista Saamelaiskäräjien vaalikaudeksi kerrallaan hyväksymän strategisen suunnitelman mukaan. Viimeisimmästä strategisesta suunnitelmasta käy ilmi, että vuonna 2000 oli valmiina vajaat 50% tarvittavista materiaaleista.¹⁵⁵ Vuodesta 1995 alkaen on valtion budjetissa osoitettu määrärahoja myös saamenkielisten erityispedagogisten oppimateriaalien valmistamista varten. Tätä työtä toteutetaan oman suunnitelman mukaisesti¹⁵⁶.

153 Sámi oahpahussuorggi organiserema čielggadeapmi. Sámedikki namahan lávdegotti árvalus, golggothmánnu 1993/ Utredning av organisering av den samiske utdanningssektoren. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Sametinget, oktober 1993.

154 AV-kataloga/ AV-katalog. Sámediggi/ Sametinget 2002.

155 Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoiat goavvelihku. Sámediggi 2000; Hirvonen 2003a,134.

156 'Doaibmaplána sámegielat earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid ráhkadeapmái mánáid, nuoraid ja rávisolbmuid várás, 2001-2004.' Hyväksytty Saamelaiskäräjien täysistunnossa marraskuussa 2001.

Saamelaiskäräjien oppimateriaalityötä koskeviin tehtäviin kuuluu toimia tarpeiden kartoittajana, budjetin valmistelijana ja varojen käytöstä vastaavana hallintoviranomaisena, suunnittelijana, tarjousten pyytäjänä, pedagogisena ohjaajana ja tiedottajana. Lisäksi se hoitaa materiaalien lainaustoimintaa ja myy TV-ohjelmien kopioita opetus-tarkoituksiin. Aiemmin mainittujen materiaaliluettelojen ja -näyttelyn lisäksi tiedotuskanavina käytetään internetiä ja sinne avattua erityistä opetusta palvelevaa sivustoa 'sámi oahpponeahhta' (www.oahpponeahhta.no).

Saamelaiskäräjien opetusosasto ei toimi itse materiaalien valmistajana eikä julkaisijana, kuten toimittiin vielä sen edeltäjän, Saamelaisen opetusneuvoston (*Samisk utdanningsråd/ Sámi oahpahusráđđi*) aikana 1990-luvun alkuun saakka. Oppimateriaali-projektien toteuttaminen ja markkinointi on siirtynyt saamelaisille kustantajille, joista Davvi Girji O.S. (www.davvi.no/sami) on julkaissut eniten materiaaleja. Kunnat ostavat materiaalit kustantajilta, mutta varmaa tietoa siitä, kuinka paljon ne ovat käyttäneet määrärahoja saamenkielisten oppimateriaalien hankkimiseen, ei ole. Mm. saamelaisissa tiedotusvälineissä on usein käyty keskustelua siitä, ettei kunnilla ole varoja saamelaisten oppimateriaalien ostamiseen, minkä takia opettajat joutuvat valmistamaan niitä itse siitä huolimatta, että hyvätasoisia materiaaleja jo olisi julkaistukin ko. oppiaineisiin. Utsin tutkimuksen mukaan kunnilla ei ole selkeää linjaa eikä suunnitelmia materiaalien hankkimisesta. Saamelaisopettajien kyselytutkimukseen antamien vastausten mukaan 30% heistä katsoi, että oppilaille hankitaan saatavilla olevat eri oppiaineiden saamenkieliset materiaalit. 61% opettajista antoi kysymykseen vastauksen 'joskus'.¹⁵⁷

Suuri osa Norjan puolella julkaistuista saamelaisista oppimateriaaleista on uutta tuotantoa. Joidenkin oppiaineiden materiaalien osalta on käynnissä tai jo toteutettu käännösprojekteja norjankielisistä materiaaleista (matematiikan kirjat 1.-4. lk, luonnon- ja ympäristöopin materiaalit 5.-7.lk ja joitakin tietokoneohjelmia)¹⁵⁸.

Saamelaiskäräjien opetusosastolla ei ole erityisiä oppimateriaalityöntekijöitä, vaan materiaalityöhön kuuluvat tehtävät ovat osana pedagogisten työntekijöiden toimenkuvassa. Projektinjohtajista yhteensä kolme hallinnoi saamelaisten kustantajien kanssa tehtäviä sopimuksia ja hoitaa yhteyksiä niihin. Hallinto ohjaa ja neuvoo oppimateriaalien tekijöitä ja pedagogiset työntekijät ovat tarvittaessa varmistamassa oppimateriaaleille asetettujen laatuvaatimusten toteutumista.¹⁵⁹

Seuraavaan kuvaan (**kuva 32**) on koottu tiedot saamelaisten oppimateriaalien valmistamiseen käytetyistä resursseista Norjassa 1990-luvun alusta lähtien. Erityispedagogisen osaamisen rakentaminen ja erityisesti sovitettujen materiaalien valmistaminen on aloitettu 1990-luvun puolivälissä ja siihen käytetty rahoitus näkyy toisessa kuvassa (**kuva 33**).¹⁶⁰ Erityisesti sovitettuja saamenkielisiä materiaaleja on valmistettu lapsille, nuorille ja aikuisille kaikilla kolmella opetuksessa käytetyllä saamen kielellä, eniten peruskoulua varten ja kielistä eniten pohjoissaamen kielellä¹⁶¹.

157 Utsi M.B. 2003, 145-148.

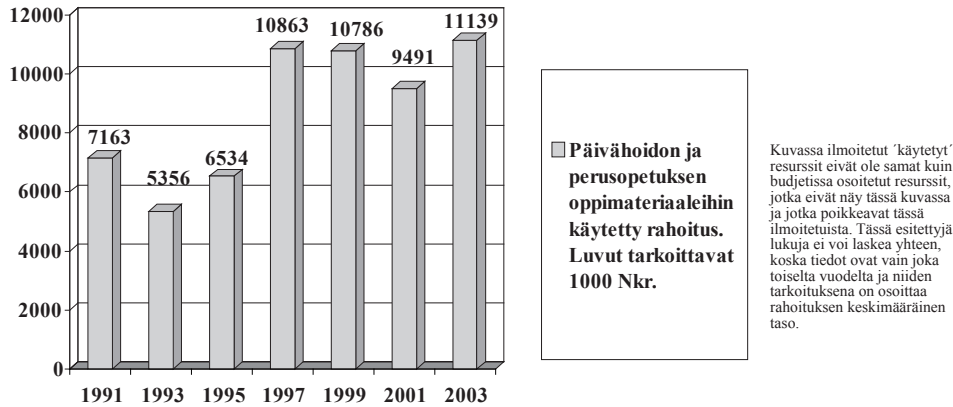
158 Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoiat goavvelihku. Sámediggi 2000.

159 Saamelaiskäräjien opetusosasto/ Hætta I.L., marraskuu 2003.

160 Kuvien tiedot on koottu Saamelaisen opetusneuvoston vuositiedotteista 1991-1999 ja Saamelaiskäräjien vuosikertomuksista 2000-2002. Vuotta 2003 koskevat tiedot saatu Saamelaiskäräjien opetusosastolta.

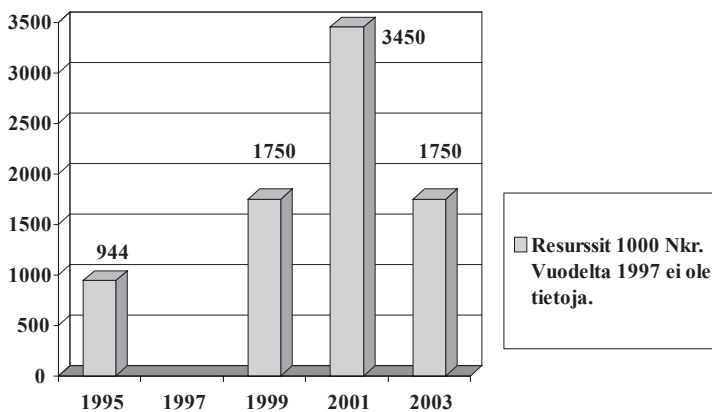
161 Doaibmaplána sámegiela earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid ráhkadeapmái mánáid, nuoraid ja rávi-solbmuid várás. Sámediggi 2001.

Kuva 32. Saamelaisten oppimateriaalien valmistamiseen käytetyt määrärahat 1991-2003.

Vuoden 2003 arviointitutkimuksen mukaan saamelaisissa kouluissa¹⁶² on ollut jatkuva oppimateriaalipula, eikä tilanne ole kohentunut saamelaisten opetussuunnitelmien (O97S) voimaan tulon jälkeenkään. Hirvosen mukaan tilanne voi olla kehittynyt jopa huonompaan suuntaan, koska 'saamelainen koulu' pitää sisällään nyt paljon entistä suuremman oppilasryhmän. Saamelaista kulttuuria on nyt opetettava sekä saamen että norjan kielillä, mikä tarkoittaa sitä, että oppiaineissa tulisi olla sekä kaksikielisiä että saamelaisen koulun periaatteisiin sovitettuja materiaaleja¹⁶³. Oppimateriaalitarpeet vaihtelevat myös alueittain. Saamenkielisessä opetuksessa tarvitaan saamenkielisiä materiaaleja kaikkiin oppiaineisiin. Kielen opetuksessa tarvitaan materiaaleja ensimmäisen, toisen ja alkavan uuden kielen opetukseen. Kolmantena ryhmänä Hirvonen mainitsee ne norjankieliset oppilaat, joiden opetuksessa noudatetaan saamelaista opetussuunnitelmaa ja joiden oppimateriaalien tulisi siten olla valmistettu saamelaista koulua varten ja saamelaisen aineksen kuulua niiden sisältöihin.¹⁶⁴

Kuva 33. Erityispedagogisen osaamisen rakentamiseen ja erityisesti sovitettujen saamenkielisten oppimateriaalien valmistamiseen osoitetut määrärahat 1995-2003. (Tässä esitettyjä lukuja ei voi laskea yhteen, koska tiedot koskevat joka toista vuotta ja tarkoituksena on osoittaa rahoituksen yleistä tasoa)

¹⁶² Kts. alaviite 30.

¹⁶³ Hirvonen 2003a, 133-134.

¹⁶⁴ sama, 134 ja 155.

Tutkimuksessa nousee esille myös monen saamea toisena kielenä opettavan opettajan käsitys siitä, ettei käytössä olevia materiaaleja ole sovitettu oppilaiden kielitasoille. Heidän mielestään valtaosa nykyisistä materiaaleista sopii paremminkin ensimmäisenä kielenään saamea puhuville ja ovat liian vaikeita toisena kielenä saamea oppiville. Reuna-alueiden (saamen näkökulmasta) saamen kielen opettajat kaipasivat oppilailleen todellisia kielenkäyttömahdollisuuksia ja materiaalia intensiiviseen kielen opetukseen. Nykyisillä oppilailla ei heidän mukaansa ole enää piilevää kielitaitoa kuten tilanne oli vielä pari vuosikymmentä taaksepäin monien kohdalla¹⁶⁵.

Utsin tutkimuksen mukaan opettajat kaipasivat eniten oppimateriaaleja, jotka ovat muille itsestäänselviä, kuten tavallisia oppikirjoja, tietokirjoja, tietosanakirjoja, kaukokirjallisuutta, filmejä ja paikallisia oppimateriaaleja. Opettajat painottivat erityisesti teemakirjojen tarvetta (56% saamenkielisistä opettajista). Teemakirjat helpottaisivat saamelaisten opetussuunnitelmien (O97S) edellyttämän teemaopetuksen ja ainerajat ylittävien tehtävien järjestämistä. Teemakirjojen valmistamista pidettiin nopeimpana tapana saada materiaaleja valmiiksi, jonka lisäksi niitä on helpompi uudistaa ja ottaa käyttöön naapurimaassa.¹⁶⁶

Ruotsi

Oppimateriaalityö on kuulunut SámSille sen perustamisesta, vuodesta 1980, lähtien. SámS on käyttänyt vuosittain oppimateriaalityöhön ja oppimateriaalien ostamiseen osan saamelaiskoulujen toimintaa varten valtion budjetissa osoitetuista varoista. Eri oppiaineiden saamenkielisiä materiaaleja on kuitenkin tuotettu vähemmän kuin naapurimaissa. Yhtenä syynä tähän on se, että saamenkielinen opetus alkoi lisääntyä saamelaiskouluissa vasta 1990-luvulla¹⁶⁷. SámSin vuosikertomuksessa vuodelta 2003¹⁶⁸ todetaan, ettei sillä ole ollut mahdollisuuksia priorisoida oppimateriaalin valmistamista taloudellisten syiden takia siitäkään huolimatta, että materiaaleista on suurta puutetta. Vuoden 1999 vuosikertomuksessa todetaan, että oppimateriaalien kehittämiseen on käytetty vähän resursseja muiden menojen lisääntymisen takia. Tavoitteena on kuitenkin ollut lisätä oppimateriaalityön resursseja¹⁶⁹. Vuoden 2001 vuosikertomuksessa todetaan tarpeiden olevan suuria, mutta osoitetuilla resursseilla niitä on vaikea täyttää¹⁷⁰.

SámSin vuosikertomusten oppimateriaaleja koskevissa osissa painotetaan pohjoismaisia projekteja ja niihin osallistumista enemmän kuin naapurimaissa, näin tapahtuu erityisesti 1990-luvun puolivälistä alkaen. Kiirunan ja Kaaresuvannon saamelaiskoulut osallistuivat lukuvuonna 1995-96 toteutettuun pohjoismaiseen oppimateriaaliprojektiin¹⁷¹, jonka tavoitteena oli lisätä saamelaisten oppimateriaalien käyttöä saamelaisopetuksessa riippumatta siitä, missä maassa materiaali on valmistettu¹⁷². Saamelaiskoulut

165 sama,94.

166 Utsi M.B. 2003,152.

167 kts. alaviite 138.

168 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2003,13.

169 SámS årsredovisning 1999,9: "Kostnaderna för läromedelsutveckling och produktion har varit låga under senaste åren. Detta beror på omfördelning av anslag på grund av ökade kostnader på andra poster. Avsikten är dock att tilldela läromedelsutveckling och produktion mera medel inför kommande år."

170 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2001,10.

171 Biti Mikalsen 1997.

172 Sameskolstyrelsens årsredovisning 1995/96,20.

ovat siitä lähtien käyttäneet enemmän naapurimaissa valmistettuja materiaaleja, mm. Suomen Saamelaiskäräjien kustantamia matematiikan kirjoja.

1990-luvun puolivälissä aloitettiin yhdessä käsityön tekijöiden kanssa *Mánát ja sám-meduodji*-niminen projekti (*Lapset ja saamelainen käsityö*), jonka aikana saamelaiskouluille valmistettiin saamelaiskäsitöitä opetusmateriaaliksi. Vuonna 1996 aloitettiin kaksi pohjoismaista projektia, joiden tuloksena julkaistiin interaktiivisia oppimateriaaleja eri oppiaineisiin. Sokrates-projektin puitteissa julkaistiin usealle saamen kielelle sovitettu kielen alkuopetuksen CD-rom ja IDUN-projektin tuloksena 10 tietokoneopetusohjelmaa¹⁷³.

Vuonna 1998 SámS osallistui neljään pohjoismaiseen projektiin¹⁷⁴. Sámi soga lávlla-CD (*Saamen suvun laulu*) julkaistiin kuudella saamen kielellä. Norjassa aloitettu Kidlink-projekti puolestaan tarkoitti pohjoissaamenkielisten kotisivujen valmistamista internetiin. Lisäksi SámS osallistui Saamelaisen koulutuskeskuksen (*Sámi oahpahušguovddáš* Jokkmokissa) johtamaan Sámenet-projektiin (www.same.net) ja Saamelaisneuvoston johtamaan saamelaiskirjallisuusprojektiin '*Čána gillii*'.

Vuonna 1999 aloitettiin Saamelaisen koulutuskeskuksen ja Norjan Tysfjordissa toimivan luulajan saamen kielen keskus Árranin välinen yhteistyö luulajansaamenkielisten oppimateriaalien kehittämiseksi. Tämä projekti on käynnissä edelleen ja se on etusijalla SámSin tärkeysjärjestyksessä. Projekti tuottaa luulajansaamenkielisiä luku- ja kirjoitus-taidon materiaaleja äidinkielisille¹⁷⁵.

SámSin hallinnossa ei ollut lainkaan oppimateriaalityöntekijää vuosina 1999-2001¹⁷⁶. Vuodesta 2002 lähtien se on jälleen palkannut oppimateriaalikonsulentin, jonka työssä on painotettu erityisesti luulajan saamen kielen materiaali projekteja ja pohjoismaista yhteistyötä. Oppimateriaalityöntekijän vastuulla on ollut myös valmistaa vähemmistöjen äidinkielten opetusta koskevien internet-sivujen yhteyteen ('*Tema modersmål, modersmålets plats på skoldatanätet* ') saamen kielen opetusta koskevat erityiset sivut.¹⁷⁷

SámSin rooli oppimateriaalityössä on suunnitella, hallinnoida budjettivaroja, myöntää varoja ja ohjata saamelaisia kustantajia oppimateriaali projekteissa ja osallistua pohjoismaiseen yhteistyöhön. SámSin oppimateriaalityöntekijä oli keskeisessä asemassa vuoden 2003 pohjoismaisen saamelaisen oppimateriaalikonferenssin¹⁷⁸ järjestämisessä ja sen taloudenpidossa.

Seuraavaan kuvaan (**kuva 34**) on koottu tiedot saamelaisten oppimateriaalien valmistamiseen käytetyistä resursseista Ruotsissa 1990-luvun alusta lähtien.

173 Sameskolstyrelsens årsredovisningar 1995/96-1998.

174 Sameskolstyrelsens årsredovisning 1998,26.

175 Sameskolstyrelsens årsredovisningar 2000-2003.

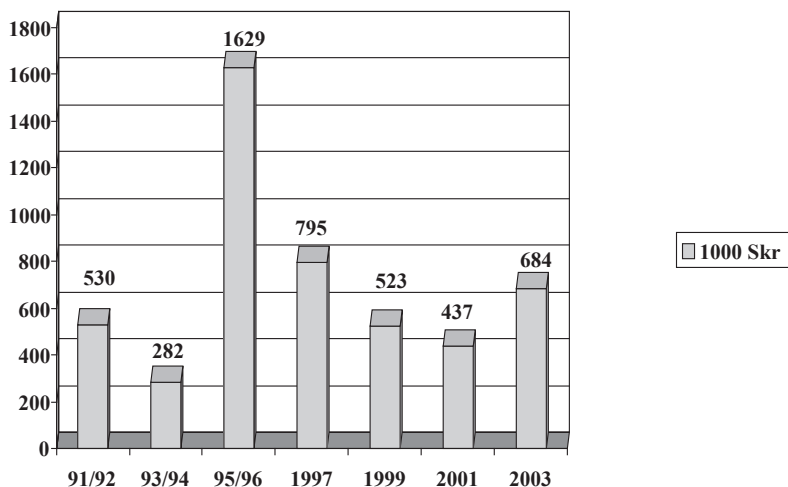
176 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2001,10.

177 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2003,13.

178 Sámi oahpponeavvu davviriikkalaš resursan. Davviriikkalaš oahpponeavvokonferánsa Gironis 25.-27.3.2003.

Raportti julkaistu: www.oahpponeahhta.no, Sámediggi (N), 146s.

Kuva 34. Saamelaisten oppimateriaalien valmistamiseen käytetyt määrärahat 1991-2003

Vuosien 1991/92-1993/94 luvuissa ei ole mukana oppimateriaalityöntekijän palkkaa, joka on merkitty tilinpäätöksessä hallintomenoihin. Vuosien 1995-1996 summa on suurempi, koska se sisältää 18 kuukautta tilinpidossa toteutettujen muutosten takia. Esitetyt lukuja ei voi laskea yhteen, koska ne ovat joka toiselta vuodelta ja tarkoituksena on osoittaa rahoituksen yleistä tasoa.

Suomi

Saamenkielinen oppimateriaalityö aloitettiin Suomessa 1970-luvun puolivälissä. Se kuului aluksi osana Lapin lääninhallituksessa vuonna 1976 aloittaneen saamelaisopetuksen suunnittelijan työkuvaan. Erityinen oppimateriaalityöntekijä aloitti lääninhallituksen kouluosastolla vuonna 1987 ja oppimateriaalihankkeiden suunnittelu tapahtui lääninhallituksen yhteyteen perustetun saamelaisten koulutusasiainneuvoston (*Sámiid skuvlenáššiidráđdi*) yhteydessä. Tätä voi pitää alkuna saamelaisten itsensä hallinnoimalle oppimateriaalityölle. Koulutusasiainneuvoston asettaman oppimateriaalijaoston kaikki jäsenet olivat saamelaisia. Oppimateriaalityön resurssien hallinto oli kuitenkin mutkikas ja byrokraattinen ja siitä vastasi opetushallitus vuoteen 1993 asti, mistä lähtien se siirtyi lääninhallituksen tehtäväksi.¹⁷⁹

Saamelaisten koulutusasiainneuvosto suunnitteli vuosina 1991-1992 saamelaisen oppimateriaalikeskuksen perustamista yhdessä saamelaisalueen kuntien ja saamelaisen opettajajärjestön (*Sámi Oahpaheaddjiid Searvi*) kanssa ja hanketta tukivat myös Eduskunnan sivistysvaliokunta ja opetushallitus¹⁸⁰. Tavoitteena oli aikaansaada pohjoismaisesti toimiva saamelainen oppimateriaalikeskus. Laajasta yksimielisyydestä huolimatta keskusta varten ei osoitettu varoja valtion talousarviossa. Oppimateriaalimääräraha nousi tuolloin kuitenkin tasolle, jolla se on pysynyt siitä lähtien.¹⁸¹

179 Viraston nimi vuoteen 1991 saakka oli kouluhallitus, joka yhdistettiin ammattikasvatushallituksen kanssa yhdeksi virastoksi, opetushallitukseksi. SSK 25.1.1991/182; Aikio-Puoskari 2001,170-175.

180 Sámiid skuvlenáššiidrádi doaibmamuitalusat/Saamelaisten koulutusasiainneuvoston vuosikertomukset 1991-1992; Sámi Oahpaheaddjiid Searvi čoahkkin 'Sámiid oktasá oahppamateriálaguovddáš' 19.3.1991, muituimerkejumit, vuolláičállit Kaaren Kitt ja Julie Eira; Suomen saamelaisopettajien järjestön kirje opetusministeri Taxellille 15.11.1989; KH 10570/940/89, 30.1.1990; Sivistysvaliokunnan lausunto marraskuussa 1990,22; Aikio-Puoskari sama.

181 Tiedot Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistosta.

Saamelaiskäräjien perustaminen ja säännökset saamelaisille kuuluvasta kulttuuri-itsehallinnosta merkitsivät oppimateriaalityöntekijän ja oppimateriaalivarojen siirtymistä Saamelaiskäräjien hallinnon alaisuuteen. Tästä lähtien saamelaisten itsensä asettama elin, koulutus- ja oppimateriaalilautakunta, on vastannut oppimateriaalityöhön valtion talousarviossa osoitetuista varoista ja se on voinut itsenäisesti suunnitella, toteuttaa ja päättää oppimateriaalityötä varten osoitettujen varojen käytöstä.¹⁸²

Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan ja vastaavan toimiston tehtävänä on selvittää oppimateriaalitarpeet, valmistaa vuosittaiset talousarvioesitykset, vastata varojen käytöstä, valmistaa pitemmän aikavälin suunnitelmat (kerran vaalikaudessa) ja vuosittaiset tuotantosuunnitelmat, huolehtia materiaalien valmistamisen kaikista vaiheista painatukseen saakka, toimia projektityöntekijöiden työnantajana, pitää yhteyttä kustantajiin, vastata jakelusta, myynnistä ja tiedottamisesta. Lautakunnan vahvistamien periaatteiden mukaan Saamelaiskäräjien tuottamat oppimateriaalit jaetaan Suomen puolen kouluille ja opetustarkoituksiin ilmaiseksi, muille kohderyhmille materiaalit myydään.¹⁸³

Tiedottamista varten Saamelaiskäräjien internetsivuille (www.samediggi.fi) toimitetaan tiedotteet ilmestyneistä materiaaleista. Lisäksi kouluille lähetetään näytekappaleita ja uusia materiaaleja koskevia tiedotteita. Inarin sihteeristön yhteydessä on myös pieni oppimateriaalinäyttely, johon on koottu kaikki Suomen puolella julkaistut materiaalit ja runsaasti naapurimaiden materiaaleja. Näyttely on kuitenkin pieni ja Saamelaiskäräjien suunnitelmissa on laajentaa mm. tätä toimintaa sen jälkeen kun Inarin kirkonkylään suunniteltu saamelainen kulttuurikeskus (samalla saamelainen parlamenttitalo) valmistuu.¹⁸⁴

Saamelaiskäräjät on vaatinut vuosittaisissa budjettiesityksissään oppimateriaalimäärärahan korottamista ja arvioinut tarpeen noin kaksinkertaiseksi osoitettuihin varoihin verrattuna. Viime vuosina esityksissä on erityisesti korostettu tarvetta tehostaa inarin- ja koltansaamenkielisten ja luokka-asteiden 7-9 materiaalitarpeita, pohjoismaista yhteistyötä, terminologiayhteistyön tarvetta ja tarvetta palkata useampia pysyviä työntekijöitä oppimateriaalitehtäviin. Niukan resurssitilanteen ja tarpeiden kiireellisyys vuoksi 1980-luvun lopulta lähtien (erityisesti 1990-luvulla) on toteutettu paljon suomenkielisten oppimateriaalien sovitus- ja käännösprojekteja. Tuloksena tästä on Saamelaiskäräjät on julkaissut kokonaisia pohjoissaamenkielisiä oppikirjasarjoja (mm. matematiikassa ja ympäristö- ja luonnontiedossa). Tätä työtapaa on usein kritisoitu ja Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunta tekikin vuonna 2003 periaatepäätöksen asettaa vastedes etusijalle alun perin saamelaisia oppimateriaaliprojekteja.¹⁸⁵

182 Kts. alaviite 102; SSK 17.7.1995/973 ja 974.

183 Mm. lausunnot Eduskunnan valtiovain valiokunnan sivistys- ja tiedejaostolle 25.10.2002 ja 11.10.2004, Dnro:460/D.a.2 ja 505/D.a.4; Kirjojen jakelu ja myynti, Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan päätös 13.6.2002, jolla jo aiemmin käytössä ollut menettelyä tarkistettiin.

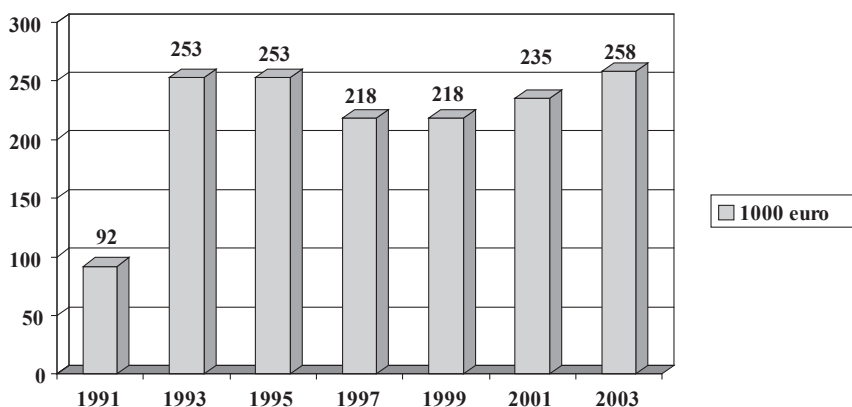
184 Oppimateriaalien markkinointi ja tiedotus, periaatteet, päivätty 13.6.2002, koulutus- ja oppimateriaalilautakunta; Mm. Saamelaiskäräjät / Saamelaiskulttuurikeskuksen toiminta- ja laatuprojekti SEARRA, 20.11.2003.

185 Mm. Saamelaiskäräjien ehdotus opetusministeriölle määrärahaksi saamenkielisten oppimateriaalien valmistamista varten vuodeksi 2005, Dnro: 246/D.a.2, 2004; Kangasniemi 28.10.2003; Koulu- ja opetustoiminta koskevien vaalikauden 2000-2003 asetettujen tavoitteiden toteutuminen, selvitys Saamelaiskäräjien hallitukselle; Koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan päätös 19.3.2004: Koulu- ja opetustoiminta koskevat tulostavoitteet vaalikaudelle 2004-2007; Kitty 27.3.2003, esitelmä Kiurunassa järjestetyssä pohjoismaisessa oppimateriaalikongressissa.

Oppimateriaalimäärärahan käyttö oli sen aikaisemmissa vaiheissa rajattu tiukasti ainoastaan käsikirjoitus-, kuvitus-, painatus- ja muihin suoraan niiden valmistukseen liittyviin kuluihin. Tilanne muuttui kuitenkin vuonna 1993 ja Saamelaiskäräjillä on ollut mahdollisuus palkata määrärahalla projektityöntekijöitä kokoaikaisiin työsuhteisiin. Määräaikaiset projektit on julistettu yleisesti haettaviksi ja jotkut saamelaisopettajat ovat voineet keskittyä oppimateriaalityöhön koko työajalla. Tällä tavoin on valmistettu mm. joitakin pohjoissaamen äidinkielen oppikirjoja ja inarinsaamen kielioppi- ja sanakirjat. Oppimateriaalivaroin on ollut myös mahdollista palkata toimistoon toinen oppimateriaalityöntekijä, joka on nopeuttanut materiaalien valmistumista. Viime vuosina Saamelaiskäräjien toimistossa on siten työskennellyt kaksi oppimateriaalityöntekijää, joista toisella on vakituinen virka, jonka palkkavarat osoitetaan Saamelaiskäräjien yleisessä budjetissa.¹⁸⁶

Seuraavaan kuvaan (**kuva 35**) on koottu tiedot saamenkielisten oppimateriaalien kehittämiseen valtion talousarviossa osoitetuista määrärahoista. Oppimateriaalityön erityispiirteenä on ollut, että materiaalivarat ovat useana vuonna loppuneet jo alkusyksystä ja aloitetut hankkeet ovat saattaneet joutua odottamaan rahoitusta pitkään.

Kuva 35. Saamenkielisten oppimateriaalien valmistamista varten valtion talousarviossa osoitetut määrärahat vuosina 1991-2003.

Oppimateriaalin valmistamiseen käytetty rahoitus on ollut suunnilleen sama kuin valtion talousarviossa osoitettu rahoitus. Pienen lisäyksen siihen ovat tuoneet materiaalin myynnistä saadut tulot. Esitettyjä lukuja ei voi laskea yhteen, koska luvut koskevat joka toista vuotta ja niiden tarkoituksena on osoittaa rahoituksen yleistä tasoa. Huom. Suomi siirtyi euro-valuuttaan vuonna 2002, minkä takia myös tätä aiemmat määrärahat on kuvassa muutettu euroiksi. 253.000 euro = 1.500.000 mk. Vuosina 1993-1995 oppimateriaalityöntekijän palkka maksettiin tässä ilmoitetuista varoista, 1996-1999 määräraha pieneni palkkamäärärahan siirryttyä Saamelaiskäräjien yleiseen budjettiin. Vastaava korotus varoihin tehtiin vuosien 2000-2001 talousarvioissa ja tarkoitusta varten osoitetut varat ovat pysyneet samalla tasolla siitä lähtien.

Vuosina 2000-2003 on julkaistu keskimäärin 17 uutta materiaalinimekettä/ vuosi. Pohjoissaamenkielisiä materiaaleja on ko. vuosina julkaistu yhteensä 36, inarinsaamenkielisiä yhteensä 11 ja koltansaamenkielisiä yhteensä 13. Inarinsaamen kielellä on julkaistu kieliopin kokeilupainoksia, lukukirjoja ja oheismateriaaleja äidinkielen ja vieraan kielen opetukseen, suomen kielestä käännettyjä uskonnon kirjoja, virsiä, yksi peli ja luonnon-tiedon kirjoja. Koltansaamen kielellä on julkaistu äidinkielen ja vieraan kielen luku- ja

¹⁸⁶ Kangasniemi 28.10.2003; Koulu- ja opetustointa koskevien vaalikaudeksi 2000-2003 asetettujen tavoitteiden toteutuminen, selvitys Saamelaiskäräjien hallitukselle.

oheismateriaaleja, harjoituskirjoja ja kirkkolauluja. Ko. vuosina ei ole ollut pohjoismaisia yhteistyöprojekteja (lukuunottamatta em. konferenssia ja oppimateriaaliluetteloa).¹⁸⁷

4.2. OPPIMATERIAALITILANNE MAITTAIN

Tässä luvussa esitetään yleiskuva kussakin maassa valmistetuista peruskoulun saamelaisista oppimateriaaleista. Tilanne esitetään seuraavien sivujen taulukoissa, joiden tiedot on saatu oppimateriaalityöstä vastaavilta elimiltä¹⁸⁸. Tiedot perustuvat syksyn 2003 tilanteeseen. Taulukon merkinnöissä ei ole arvioitu sitä kuinka hyvin kussakin maassa valmistetut materiaalit sopivat toisessa maassa annettavaan opetukseen. Tarkkaa tietoa tästä kysymyksestä ei ole saatavilla. Koulujen oppimateriaalitilanne on siten naapurimaissa valmistettujen materiaalien ansiosta jonkin verran parempi kuin tässä esitettävät taulukot osoittavat. Taulukoista puuttuvat myös tiedot muille kuin saamelaisopetusta saaville tarkoitetuista saamelaisen kulttuurin materiaaleista.

Selitys taulukoissa käytetyistä lyhenteistä:

OPPIAINEET SUOMESSA

EatG = Äidinkieli ja kirjallisuus

SáVie = Saame vieraana kielenä

SuoSá = Suomi saamenkielisille

Ruo = Ruotsi

Eng = Englanti

Mat = Matematiikka

BiLuo = Ympäristö- ja luonnontieto

BioEat = Biologia ja maantieto

FyKe = Fysiikka ja kemia

Osk = Uskonto

Eo = Elämäkatsomustieto

Hi = Historia

Serv = Yhteiskuntaoppi

Mus = Musiikki

Duo = Käsityö

Govva = Kuvataide

Ruov = Kotitalous

Dea = Terveystieto

Orá = Oppilaan ohjaus

OPPIAINEET RUOTSISSA

Sá 1 = Saame ensimmäisenä kielenä

Sá 2 = Saame toisena kielenä

Sve = Ruotsi

Eng = Englanti

Mat = Matematiikka

Govva = Kuvaamataito

Ruov = Kotitalous

Mus = Musiikki

Duo = Käsityö

Geo = Maantieto

Hist = Historia

Oskk = Uskontotieto

Serv = Yhteiskuntatieto

Biol = Biologia

Fys = Fysiikka

Kem = Kemia

Tekn = Tekniikka

OPPIAINEET NORJASSA

Sá 1 = Saame ensimmäisenä kielenä

Sá 2 = Saame toisena kielenä

SáKu = Saamen kieli ja kulttuuri

Dár-s = Norja saamenkielisille

Rist = Kristinoppi/ uskonto- ja elämäkatsomustieto

Eng = Englanti

Mat = Matematiikka

Serv= Yhteiskuntaoppi

Duo = Käsityö

LuoB = Luonnon- ja ympäristöoppi

Mus = Musiikki

Ruov= Kotitalousoppi

187 Saamelaiskäräjien vuosikertomukset 1996-2003; Aikio-Puoskari 2001,176; Kangasniemi sama.

188 Sámedikki oahpahuossodat (N), Triumf; Sáms (R), Pittsa-Omma; Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto (S), Kangasniemi.

NORJASSA JULKAISTUT SAAMELAISET OPPIMATERIAALIT

1) POHJOISSAAME

oppiaine	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. lk	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
2. lk	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
3. lk	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
4. lk	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
MELLOMTRINNET												
5. lk	o	o	-	o	o	x 1	o	x	o	o	o 3	o
6. lk	o	o	-	o	x	x 1	o	x	o	o	o 3	o
7. lk	o	o	-	o	x	x 1	o	x	o	o	o 3	o
UNGDOMSTRINNET												
8. lk	o	o	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o
9. lk	o	-	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o
10. lk	o	-	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o

Merkkien selitykset

o	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
x	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
x 1	Luku- tai kertomuskirja
x 2	Kuvasanakirja
o 3	Laulukirja

2) LUULAJAN SAAME

oppiaine	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. lk	X	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
2. lk	O	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
3. lk	O	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
4. lk	X	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
MELLOMTRINNET												
5. lk	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
6. lk	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
7. lk	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
UNGDOMSTRINNET												
8. lk	O	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
9. lk	-	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
10. lk	-	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
X 3	Laulukirja

4. SAAMELAINEN OPPIMATERIAALITYÖ JA -TILANNE

3) ETELÄSAAME

oppiaine	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
2. lk	X	O	-	-	-3	-	X	-	-	-	-3	-
3. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
4. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
MELLOMTRINNET												
5. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
6. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
7. lk	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
UNGDOMSTRINNET												
8. lk	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
9. lk	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
10. lk	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
-3	Lauluvihkonen

RUOTSISSA JULKAISTUT SAAMELAISET OPPIMATERIAALIT

1) POHJOISSAAME

oppiaine	Sá1.	Sá2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 lk																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. lk	O	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
2. lk	O	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
3. lk	-	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
4. lk	-	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
5. lk	O	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. lk	O	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
7. lk	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. lk	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. lk	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
O1	Laulukirja

4. SAAMELAINEN OPPIMATERIAALITYÖ JA -TILANNE

2) LUULAJAN SAAME

oppiaine	Sá1.	Sá2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 lk																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. lk	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. lk	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. lk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Merkkien selitykset

☐	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
☒	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
☐	Materiaalia vähän tai ei lainkaan

3) ETELÄSAAME

oppiaine	Sá1.	Sá2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 lk																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. lk	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. lk	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. lk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. lk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. lk	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. lk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. lk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Merkkien selitykset

☐	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
☒	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
☐	Materiaalia vähän tai ei lainkaan

4. SAAMELAINEN OPPIMATERIAALITYÖ JA -TILANNE

SUOMESSA JULKAISTUT SAAMELAISET OPPIMATERIAALIT

1) POHJOISSAAME

oppiaine	EatG	SáVie	SuoSá	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	HiServ	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
ESIOPETUS																		
0 lk	O					-	X			X	-		X3	-	-			
PERUSOPETUS (luokanopetus)																		
1. lk	O	X	-			O	O			O	-		X3	-	-			
2. lk	O	X	-			O	O			O	-		X3	-	-			
3. lk	O	-	-		-	O	O			O	-		X	-	-			
4. lk	-	-	-		-	O	O			O	-		X	-	-			
5. lk	-	O	-		-	O	O			O	-	O	X	-	-			
6. lk	-	O	-		-	O	O			X	-	X	X	-	-			
PERUSOPETUS (aineopetus)																		
7. lk	-	X	-	-	-	O		O	-	O	-	X	X	-	-	-	-	-
8. lk	-	X	-	-	-	O		O	-	O	-	X	X	-	-	-	-	-
9. lk	-	X	-	-	-	X		O	-	O(X)	-	X	X	-	-	-	-	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
O(X)	Oppikirja on, mutta siitä puuttuu osa
X3	Laulukirja

2) INARINSAAME

oppiaine	EatG	SáVie	SuoSá	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	Hi	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
ESIOPETUS																		
0 lk	X	X2				-	X			-	-		X3	X	X			
PERUSOPETUS (luokanopetus)																		
1. lk	O	X2	-			-	X			X	-		X3	X	-			
2. lk	O	X2	-			-	O			O	-		X3	-	-			
3. lk	X	X2	-		-	-	X			O	-		X	-	-			
4. lk	X	X2	-		-	-	X			-	-		X	-	-			
5. lk	X	X	-		-	-		-	-	-	-	-	X	-	-			
6. lk	X	X	-		-	-		-	-	-	-	-	X	-	-			
PERUSOPETUS (aineopetus)																		
7. lk	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
8. lk	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
9. lk	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
X2	Kuvasanakirja, oheismateriaali
X3	Laulukirja

3) KOLTANSAAME

oppiaine	EatG	SäVie	SuoSä	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	Hi	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
ESIOPETUS																		
0 lk	X	X2				-	-			-	-		X3	X	X			
PERUSOPETUS (luokanopetus)																		
1. lk	O	X2	-			-	-			X	-		X3	X	-			
2. lk	O	X2	-			-	-			X	-		X3	X	-			
3. lk	O	X2	-		-	-	-			X	-		X	-	-			
4. lk	X	X2	-		-	-	-			X	-		X	-	-			
5. lk	X	O	-		-	-		-	-	X	-	-	X	-	-			
6. lk	X	O	-		-	-		-	-	X	-	-	X	-	-			
PERUSOPETUS (aineopetus)																		
7. lk	X	O	-	-	X	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
8. lk	X	O	-	-	X	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
9. lk	X	O	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-

Merkkien selitykset

O	Oppikirja tai muu opetussuunnitelman mukainen materiaali
X	Materiaalia on, mutta vanhentunutta tai ei vastaa opetussuunnitelmaa
-	Materiaalia vähän tai ei lainkaan
X2	Kuvasanakirja, oheismateriaali
X3	Laulukirja

4.3. POHJOISMAINEN VERTAILU JA YHTEISTYÖ

Vertailu

Edeltävien sivujen taulukot osoittavat, että opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja puuttuu kaikissa kolmessa maassa, kaikissa viidessä saamen kielessä ja kaikilta luokka-asteilta, eniten luulajan-, etelä-, inarin- ja koltansaamen kielissä ja luokka-asteilta 7-9 (Norjassa 8-10). Opetussuunnitelman mukaan valmistetut materiaalit helpottavat opettajan työtä, mutta opetuksessa on mahdollista käyttää myös muunlaista materiaalia. Teemamateriaalit (ee. teemakirjat, paikalliset resurssi-ihmiset ja monenlaiset oheismateriaalit) ovat hyödyllisiä erityisesti ainerajat ylittävässä opetuksessa, jota mm. saamelaiset opetussuunnitelmat (O97S) edellyttävät Norjassa. Opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on kuitenkin pidettävä yhtenä opetuksen perusedellytyksistä. Norjassa toteutetun arviointitutkimuksen mukaan oppimateriaalipula on yksi suurimmista esteistä, jonka takia 'saamelaisen koulun' toteuttaminen ei onnistu. Oppimateriaalit ovat keskeinen väylä todellisen saamelaisen sisällön saamiseksi opetukseen.¹⁸⁹

Norjassa julkaistut saamelaiset oppimateriaalit kattavat melko hyvin alimmilla luokilla pohjoissaamen kielellä annettavan opetuksen tarpeet. Keskimmaisiltä luokilta puuttuu jo noin 1/3 ja ylimmiltä luokilta enemmän kuin 50% materiaaleista. Luulajansaamen kielellä on alimpien luokkien materiaaleista valmistettu noin 1/3, ylempiä luokka-asteita varten materiaaleja on vain kielen opetukseen, ylimmillä luokilla enemmän

¹⁸⁹ Hirvonen 2003a,133-137 ja 155.

toisen kielen kuin ensimmäisen kielen opetukseen. Eteläsaamen kielellä on julkaistu opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja vain toisen kielen opetusta varten (1-7 lk).

Ruotsin puolella opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on valmistettu vain pohjois- ja eteläsaamen opetukseen ensimmäisenä kielenä. Myös julkaistut pohjoissaamenkieliset laulukirjat on arvioitu opetussuunnitelman mukaisiksi materiaaleiksi. Luulajan saamen opetuksen materiaalit sekä ensimmäisen että toisen kielen opetusta varten ovat vanhentuneita. Eteläsaamessa opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on 1-2 luokilla annettavaa ensimmäisen kielen opetusta varten.

Suomessa opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on julkaistu pohjoissaamen äidinkielen (0-3 lk) ja vieraan kielen (5-6 lk) opetukseen. Matematiikassa, luonnontieteellisissä aineissa ja uskonossa materiaaleja on lähes kaikille vuosiluokille, historiassa ja yhteiskuntaopissa yhdelle luokka-asteelle (5 lk). Inarinsaamenkielisiä opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on äidinkielessä (1-2 lk), ympäristö- ja luonnontiedossa (2 lk) ja uskonossa (2-3 lk). Koltansaamenkielisiä opetussuunnitelman mukaisia materiaaleja on julkaistu äidinkielen (1-3 lk) ja vieraan kielen (5-9 lk) opetusta varten.

Suurimmat erot maiden välillä koskevat oppimateriaalin valmistamista varten osoitettujen resurssien määrää, joka vaikuttaa mm. siihen kuinka paljon kussakin maassa on mahdollisuuksia valmistaa materiaaleja myös erityisiin tarpeisiin kuten virtuaaliopetusta, erityisopetusta ja maan pääkielellä annettavaa opetusta varten. Viimeksi mainittu tarve tarkoittaa saamelaiskulttuuriin liittyviä oppimateriaaleja, joihin on ollut erityistä tarvetta mm. Norjassa vuonna 1997 käyttöön otettujen opetussuunnitelmien (L97 ja O97S) toteuttamisessa. Näitä materiaaleja on julkaistu eniten juuri Norjassa, mutta niitä kysytään usein myös Ruotsissa ja Suomessa koulujen järjestäessä teemaopetusta.

Resurssipula on ominaista Ruotsissa ja Suomessa. Materiaalin valmistajat ovat joutuneet tekemään valintoja ja painotuksia, jotka poikkeavat huomattavasti toisistaan. Ruotsissa on painotettu erityisesti osallistumista pohjoismaisiin projekteihin, joiden kautta on tuotettu erilaisia teema- ja oheismateriaaleja ja kehitetty mm. internetin käyttöä opetuksessa. Opetuksen perusmateriaaleja ei ole juurikaan tuotettu. SámSilla ei ole ollut varoja palkata oppimateriaalityöntekijää joka vuosi (1993-94, 1999-2001). Joinakin vuosina oppimateriaalityöntekijä on palkattu osa-aikaisesti (1994-95, 1997). Vuodesta 1999 lähtien oppimateriaalityön painopiste on asetettu luulajansaamen alkuopetuksen luku- ja kirjoitusmateriaalien kehittämiseen yhdessä Norjan kanssa. Tärnabyin saamelaiskoulu (*Deartná*) on tehnyt yhteistyötä myös Norjan puolella Rørosin alueella aloitetun opetushankkeen kanssa, jonka yhtenä tavoitteena on kehittää eteläsaamen digitaalisia oppimateriaaleja¹⁹⁰.

Suomen puolella resurssipula on johtanut suomen kielellä julkaistujen oppimateriaalien sovittamiseen ja kääntämiseen pohjois- ja inarinsaamenkielistä opetusta varten. Tuloksena tästä on kokonaisia pohjoissaamenkielisiä oppikirjasarjoja, mutta tätä työtapaa on kritisoitu ankarasti julkaistujen materiaalien suomalaisten 'silmälasien' takia¹⁹¹. Materiaaleihin on yleensä lisätty saamelaista sisältöä erityisillä teemasivuilla ja vaihtamalla osa kuvituksesta. Saamelaiskäräjät on käyttänyt tätä työtapaa myös siksi, että se on ollut nopein tapa valmistaa materiaalia opetukseen, jonka tarpeet ovat lisääntyneet saamenkielisen opetuksen laajentumisen seurauksena. Norjassa, jossa resursseja on

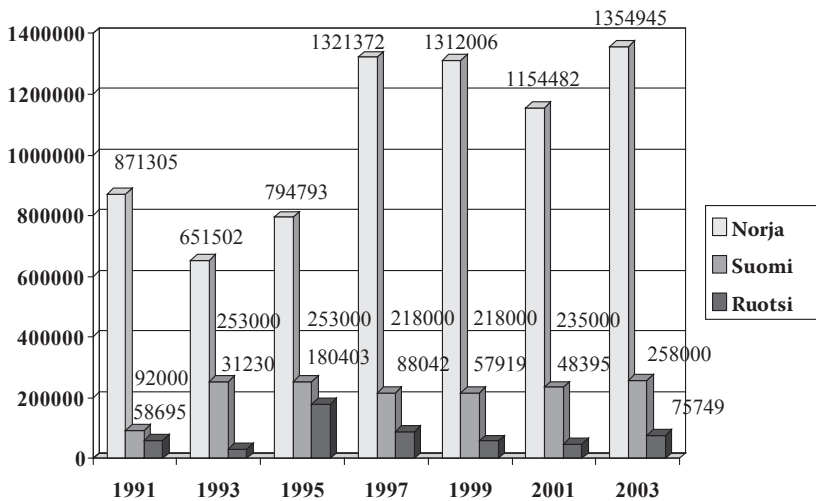
190 Stångberg 28.10.2004; 'Samisk relatert opplæring i Røros regionen' -projekti.

191 mm. Kitt 27.3.2003.

eniten, pääpaino on ollut alkuperäisten saamelaiden perusmateriaalien aikaansaamisessa ja pohjoismaiset projektit ovat merkinneet vain pientä lisäystä. Norjan tilanteelle on ollut tyypillistä kilpajuoksu opetussuunnitelmauudistusten kanssa.

Kuvassa 36 verrataan kussakin maassa saamelaisiin oppimateriaaleihin (lukuunottamatta erityispedagogisia materiaaleja) käytettyä rahoitusta 1990-luvun alusta vuoteen 2003. Esitetyt määrärahat on muutettu euroiksi¹⁹² koskien kaikkia kolmea maata, jotta vertailun tekeminen on mahdollista. Kuvassa esitetyt luvut eivät osoita rahoituksen tarkkaa tasoa valuutan vaihtamisen takia, mutta antavat kuitenkin mahdollisuuden yleiskuvan muodostamiseen.

Kuva 36. Vertailu Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa saamelaiden oppimateriaalien valmistamiseen käytetyistä resursseista 1991-2003 euro-valuutassa.

Yhteistyö

Niin kauan kuin saamelaisia oppimateriaaleja on valmistettu, on pohjoismaista yhteistyötä suunniteltu ja pyritty aikaansaamaan. Yhteistyön tulokset ovat kuitenkin jääneet vähäisiksi. Lukuvuonna 1995-96 toteutetun pohjoismaisen oppimateriaaliprojektin¹⁹³ ja Norjassa vuonna 2003 julkaistun O97S-arviointitutkimuksen¹⁹⁴ raporteissa osoitettiin, että toisessa maassa valmistettuja saamelaisia oppimateriaaleja käytetään opetuksessa hyvin vähän. Oppimateriaalitalanteen arvioinnin mukaan 43% niistä opettajista, jotka osallistuivat tutkimukseen, ei koskaan käyttänyt toisessa Pohjoismaassa julkaistuja saamelaisia materiaaleja, 55% käytti niitä joskus ja vain 2% jatkuvasti¹⁹⁵. Saamelainen korkeakoulu (*Sámi allaskuvla*) on tarjonnut vuodesta 2001 alkaen oppimateriaalipedagogiikan opintokokonaisuutta jatko-opintoina opettajakoulutuksen suorittaneille. Koulutus on tarkoitettu kaikkien opiskelijoille kaikista neljästä maasta, joissa on saamelaisväestöä.

¹⁹² Vertailussa on käytetty pankin ilmoittamaa kurssia joulukuussa 2004: 1 euro= 9,0298 Skr ja 8,2210 Nkr.

¹⁹³ Biti Mikalsen 1997.

¹⁹⁴ Hirvonen 2003 a ja b.

¹⁹⁵ Utsi M.B. 2003,154.

Saamelaiset opetusviranomaiset ovat vuodesta 1994 alkaen julkaisseet pohjoismaista oppimateriaalikatalogia¹⁹⁶, johon on koottu tiedot kaikista Pohjoismaissa julkaistuista saamelaisista oppimateriaaleista päiväkodeista lukiokouluun saakka¹⁹⁷. Luettelon tavoitteena on jakaa tietoja ja siten lisätä oppimateriaalien käyttöä valtakuntien rajojen yli. Se sisältää tiedot eri saamen kielillä julkaistuista oppimateriaaleista, opetussuunnitelmista ja niiden opaskirjoista ja myös muilla kielillä julkaistuista saamelaisen kulttuurin oppimateriaaleista. Joinakin vuosina on toteutettu myös yhteisiä oppimateriaaliprojekteja, mutta ne ovat olleet raskaita mm. suuremman byrokratian takia. Tällä hetkellä (huhtikuu 2006) on käynnissä luulajan- ja eteläsaamenkielisiä yhteisprojekteja. Pohjoissaamenkielisiä materiaaleja koskevia yhteistyöhankkeita ei ole.

Pohjoismaisen saamelaisen oppimateriaalin valmistamisen ja yhteiskäytön esteitä ei ole tarkasti selvitetty¹⁹⁸. Saamelaisten opetushallinnon viranomaisten toiminnan perusteella on kuitenkin tiedossa, että vaikeuksia aiheuttavat mm. seuraavat asiat:

- aiemmin tässä raportissa käsitelty erot opetuksen lainsäädännössä, opetussuunnitelmakulttuureissa, oppiaineissa ja saamen opetuksen kielivaihtoehdoissa;
- perusoppimateriaaleissa tulee ottaa huomioon kunkin maan erityispiirteitä (historiaa, kulttuuria ja kansallisia piirteitä), jonka takia pohjoismaisen saamelaisyhteisön erityispiirteet jäävät usein taka-alalle ja esimerkiksi historian ja yhteiskuntaopin materiaalit eivät sovi toisessa maassa annettavaan opetukseen;
- luku- ja kirjoitustaidon alkuopetuksessa on käytetty erilaisia metodeja;
- maiden pääkielet ovat vaikuttaneet materiaalien saamen kielen terminologiaan ja käytettyjä käsitteitä pidetään usein vieraina naapurimaassa. Pysyvää pohjoismaista oppimateriaalityötä palvelevaa saamen kielen terminologiayhteistyötä ei ole saatu aikaan;
- osa saamenkielisistä oppimateriaaleista on käännetty valtakielistä, toisinaan sovitettu, mutta ne koetaan siitä huolimatta vieraiksi ja hankaliksi naapurimaassa, koska ne on alun perin laadittu maan valtakulttuurin näkökulmasta;
- toisessa maassa valmistetun materiaalin hinta, joka nousee mm. tullimaksujen takia (EU-maiden kesken ei peritä tullimaksuja, vaan arvonnäisävero);
- toisessa maassa valmistettuja materiaaleja on vaikea ostaa kotimaassa, koska saamelaisia kirjamyymiä on vähän eikä oppimateriaalien markkinointia varten ole erityistä järjestelmää.

196 Viimeksi julkaistu: Davviriikkalaš Sámi Oahpponeavvokataloga 2003. Julkaisijoina Saamelaiskäräjät Norjassa ja Suomessa ja Sámi Ruotsissa. On julkaistu myös www.oahpponeahhta.no.

197 Norjan puolen 'videregående skole/ joatkkaskuvla' on käännetty tekstissä suomeksi 'lukiokouluksi', koska se antaa koulutusta sekä yleissivistävillä- että ammatillisilla linjoilla.

198 Norjan ja Suomen pääministereille 18.5.2004 valmistetussa työraportissa "Rádjekeahtesvuohta Davvin" on käsitelty myös opetusasioita (s.12-15), mutta melko yleisellä tasolla.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

	Ruotsi	Suomi	Norja
1. SAAMELAISTEN LUKUMÄÄRÄ MAASSA	arvion mukaan noin 20.000 ¹⁹⁹	noin 8000 ²⁰⁰	arvion mukaan noin 40.000 - 60.000 ²⁰¹
2. ALUEET, JOILLA KIELELLISIÄ OIKEUKSIA KOSKEVAA LAINSÄÄDÄNTÖÄ ²⁰²	Saamen kielen hallinto-alue: Kiirunan, Jelliväärän, Jokkmökin ja Arjeplogin kunnat (Laki 1999:1175)	Saamelaiden kotiseutu-alue: Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnat ja Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan alue (Laki 974/95)	Saamen kielen hallinto-alue: Kaarasjoen, Koutokeinon, Uuniemen, Porsangerin, Tenon ja Kaivuonon kunnat (Laki 1990/78), vuoden 2006 alusta lähtien myös Tysfjord
3. SAAMELAISTEN LUKUMÄÄRÄ HALLINTOALUEIDEN ULKOPUOLELLA	• ei tiedossa	• arvioitu olevan noin 50% ²⁰³	• ei tiedossa
4. PERUSKOULUN ASTEET	A peruskoulun ensimmäiset vuodet (1-5 lk, tidigare åren av grundskolan) B peruskoulun myöhemmät vuodet (6-9 lk, senare åren av grundskolan)	A esiopetus (0 lk) B yhtenäinen 9-luokkainen peruskoulu • 1-2 luokilla annettua opetusta kutsutaan <i>alkuopetukseksi</i>	A 'pienien kouluaste' 1-4 lk (6-9 v., småskoletrinnet / <i>alkuopetus</i>) B keskiaste, 5-7 lk (10-12 v., mellomtrinnet) C 'nuorisoste', 8-10 lk (13-15 v., ungdomstrinnet)
5. KOULUJÄRJESTELMÄ VS. SAAMELAISOPETUS	• 6 erityistä saamelaiskoulua, joiden antama opetus vastaa tavallisten peruskoulujen luokilla 1-6 antamaa opetusta ²⁰⁴ (Lannavaara, Kiiruna, jellivaara, Tärnaby, Jokkmokk ja Kaaresuvanto) • kunnallisissa peruskouluissa annetaan saameäidinkielen opetusta ja integroitua saamelaisopetusta	• kaikki opetus tavallisissa kuntien peruskouluissa • kouluissa, jotka antavat opetusta saamen kielellä, saamen- ja suomenkieliset opetusryhmät/luokat toimivat rinnakkain	• kaksi valtion omistamaa erityistä saamelaiskoulua eteläsaamen alueella (Snåsa ja Hattfjelldal) • yksi kunnan omistama erityinen saamelaiskoulu pohjoissaamen alueella (Tromssan Målselv), jonka toimintamenoista vastaa valtio • muilta osin saamen kielen ja saamenkielinen opetus kuntien peruskouluissa, joissa saamen- ja norjankieliset luokat toimivat rinnakkain

199 Sámediggi: www.sametinget.se, 3.6.2004.

200 Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan 2003 ilmoittama luku on 7956

201 Pedersen 1997,3

202 Vastedes tekstissä käytetään nimitystä 'hallintoalue'

203 Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan 2003 julkaiseman tilaston mukaan 46,1% Suomen saamelaisista asuu saamelaiden kotiseutualueella - 53,9% muualla Suomessa ja ulkomailla. Tietoja siitä, kuinka paljon saamelaisia asuu naapurimaiden saamelaisalueilla, ei ole.

204 SFS 1985:1100, 1 kap. 7§ (SFS 1990:1477) ja 8 kap. Sameskolan.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

6. OPPIAINEIDEN NIMET	Ruotsi	Suomi	Norja
	1. *Kuvaamataito (Bild) 2. *Kotitalous (‘hemkundskap’ saamelaiskouluissa, ‘hem- och konsumentkundskap’ kuntien peruskouluissa) 3. *Urheilu ja terveys (Idrott och hälsa) 4. *Musiikki 5. *Käsityö 6. Ruotsin kieli 7. Englannin kieli 8. *Matematiikka 9. *Maantieto 10. *Historia 11. Uskontotieto 12. *Yhteiskuntatieto 13. *Biologia 14. *Fysiikka 15. *Kemia 16. *Tekniikka 17. Kielivalinnat • saamelaiskouluissa saame, joka voi olla ensimmäisenä ja toisena kielenä • äidinkieli (modersmål), jota voidaan opettaa koko maassa oppilaalle, jonka huoltajista ainakin toisella on jokin muu äidinkieli kuin ruotsi. Äidinkielenä on mahdollista opettaa myös saamea. • ruotsia toisena kielenä opetetaan mm. oppilaille, joiden äidinkieli on jokin muu kuin ruotsi.	1. Äidinkieli ja kirjallisuus • 11 erilaista oppimäärää, joista saamenkielisille oppilaille ‘saamen kieli ja kirjallisuus’ ja ‘suomi saamenkielisille’ 2. Toinen kotimainen kieli • suomenkielisille oppilaille yhteisenä aineena ruotsi • ruotsinkielisille oppilaille yhteisenä aineena ‘finska’ • saamenkielisille oppilaille valinnaisaineena ruotsin kieli 3. Vieraat kielet • A1 on kaikille yhteinen vieras kieli (yleensä englanti) • A2 on alemmilla luokilla vapaaehtoinen ja ylemmillä luokilla valinnainen (voi olla saamen kieli) • B1 on 7-9 luokilla yhteinen kieli, tavallisesti ruotsi • B2 on 7-9 luokilla opettava valinnaisaine, joka voi olla saame 4. Matematiikka 5. Ympäristö- ja luonnontieto • luonnontieteellisten aineiden integroitu opetus vuosiluokilla 1-4 6. Biologia ja maantieto • vuosiluokilla 5-9 7. Fysiikka ja kemia • vuosiluokilla 5-9 8. Terveystieto • integroitu opetus (aineissa 5 ja 6) vuosiluokilla 1-6, erillinen oppiaine vuosiluokilla 7-9	1. Kristinoppi/ uskonto ja elämäntutkimustieto 2. Saame ensimmäisenä kielenä 2a. Norjan kieli oppilaille, joilla saame ensimmäisenä kielenä 3. Saame toisena kielenä 3a. Norjan kieli oppilaille, joiden toinen kieli on saame 4. Saamen kieli ja kulttuuri 4a. Norjan kieli oppilaille, joille opetetaan saamen kieltä ja kulttuuria 5. Englannin kieli • kaikille yhteinen vieras kieli ensimmäiseltä luokalta alkaen 6. Matematiikka 7. Yhteiskuntaoppi • aineeseen kuuluvat alueet: historia, maantieto ja yhteiskuntatieto • opetetaan ensimmäiseltä luokalta alkaen 8. Käsityö • tarkoittaa erityisesti saamelaista käsityötä, taidekäsityötä ja kuvataidetta • oppisisällöt ovat laajemmat kuin kansallisessa opetussuunnitelmassa määritellyn käsityön opetuksen 9. Luonnon- ja ympäristöoppi 10. Musiikki • saamelaisten oma musiikkiperintö- ja taito keskeisenä osana opetusta 11. Kotitalousoppi • opetus järjestetään lähiympäristön ja oman kulttuurin perustalta 12. Liikunta

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

6. OPPIAINEIDEN NIMET	Ruotsi	Suomi	Norja
	18. Oppilaan valinnat <i>* tähdellä merkittyjen oppiaineiden opetusta varten on saamelaiskoulujen opetussuunnitelmiasiakirjassa (Sameskolan - Kursplan, timplan och kommentarer, Skolverket 1996) määritelty saamelaiset sisällöt, joita on mahdollista (ei velvoiteta) sisällyttää opetukseen.</i>	9. Uskonto • evankelis-luterilaista ja ortodoksista opetusta koskien erilliset oppimäärät 10. Elämäkatsomus-tieto • vaihtoehto uskonnon opetukselle 11. Historia • opetus aloitetaan yleensä vuosiluokalla 5 • vuosiluokilla 7-9 yhdessä yhteiskuntaopin kanssa 12. Yhteiskuntaoppi • vuosiluokilla 7-9 TAIDE- JA TAITOAINEET: 13. Musiikki 14. Kuvataide 15. Käsityö 16. Liikunta • taide- ja taitoaineiden opetusta varten on määritelty yhteiset vähimmäisopetusmäärät vuosiluokille 1-4 ja 5-9 17. Kotitalous • vuosiluokilla 7-9 18. Valinnaisaineet • voivat olla oppiaineiden täydentäviä oppimääriä tai sovitettuja oppimääriä, useasta oppiaineesta muodostettuja kokonaisuuksia, vieraita kieliä tai tietotekniikkaan kuuluvia aineita 19. Oppilaan ohjaus • vuosiluokilla 7-9	VALINNAISAINHEET NUORISOASTEELLA: 13. Valinnainen lisäaine saksan-, ranskan- ja suomen kieli 14. Valinnainen lisäaine, syventävä- saamen kieli 15. Valinnainen lisäaine, syventävä – englannin kieli 16. Valinnainen lisäaine- käytännön projektityö 17. Luokan- ja oppilas-neuvoston työ • oppiaineiden opetuksen yhteydessä nuorisosteella 18. Suomi toisena kieleksi 19. Norjan kieli
7. KOULUSSA OPETTAVAT SAAMEN KIELET	Pohjoissaame Luulajan saame Eteläsaame	Pohjoissaame Inarinsaame Koltansaame	Pohjoissaame Luulajan saame Eteläsaame

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

8. SAAMEN KIELI OPETUSLAEISSA	Ruotsi	Suomi	Norja
Lain nimi ja numero	Skollag SFS 1985:1100, uudistus käynnissä (SOU 2002:121) (sisältää sekä peruskoulua että lukiota koskevat säännökset)	Perusopetuslaki SSK 628/1998 (‘ <i>perusopetuksella</i> ’ tarkoitetaan oppivelvollisuuden suorittamiseen tähtäävää opetusta)	Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)/ Oahpahusláhka – odda láhka vuoddoskuvlii ja joatkkaoahpahussii, 1998:61
Julkaistu saamen kielellä	-	-	• pohjoissaamen kielellä 2000
Saamelaisopetuksen rajaaminen, alueet joilla saamelaisopetuksella enemmän mahdollisuuksia kuin muualla	Saamelaiskouluilla erityisvelvoitteita saamelaisen opetuksen suhteen. Valtio rahoittaa koulujen toiminnan.	Saamelaisten kotiseutualueen kunnilla erityinen velvollisuus saamenkielisen oppilaiden opetuksen järjestämiseksi. Näillä kunnilla erityisrahoitus.	Saamen kielen hallintoalueen oppilailla enemmän oikeuksia saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen kuin muualla asuvilla oppilailla.
Laissa tai alemmissä säännöksissä turvatut oppilaan oikeudet TAI: opetuksen järjestäjälle säädetty erityiset velvollisuudet	• koko maassa saameäidinkielen (<i>modersmål</i>²⁰⁵) opetus mahdollista, mutta opetuksen toteutumisessa on puutteita. Säännöksen mukaan annetaan opetusta oppilaille, joiden huoltajista ainakin toisen äidinkieli on jokin muu kieli kuin ruotsi. • saamelaislapsilla on mahdollisuus suorittaa saamelaiskoulussa yleisen peruskoulun sijasta. Tämä koskee myös muita lapsia, jos siihen on erityisiä syitä.²⁰⁶ • kunta voi järjestää saamelaisoppilaille integroitua saamelaisopetusta²⁰⁷	• saamelaisten kotiseutualueella koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus antaa saamenkielisten oppilaiden opetus pääosin saamen kielellä²⁰⁸ • koulutuksen järjestäjän tulee hyväksyä erillinen opetussuunnitelma saamen kielellä annettavaa opetusta varten²⁰⁹ • koulussa, jossa on saamelaisten kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisaineena olla saamen kieli (tarkoittaa vuosiluokilla 7-9 annettavaa opetusta)²¹⁰	• saamen kielen hallintoalueella kaikilla peruskouluikäisillä (ei vain saamelaisilla) on oikeus opetukseen saamen kielellä ja -kielellä • muilla alueilla oppilailla on oikeus saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen, jos vähintään 10 oppilasta kunnassa sitä haluaa, oikeus säilyy niin kauan kun opetusryhmässä on vähintään kuusi oppilasta • muilla alueilla peruskouluikäisillä saamelaisilla on oikeus saamen kielen opetukseen • kunta voi päättää saamen kielen opettamisesta kouluissaan • saamelaisalueen kunta voi päättää saamen kielen opettamisesta kaikille alueensa peruskouluikäisille oppilaille²¹¹

205 SFS 1994:1194, Grundskoleförordningen 2. kap. 9-14§.

206 SFS 1985:1100, Skollag 8. kap. Sameskolan, 3§.

207 SFS 1995:205 Sameskolförordningen 8. kap. Integrerad samisk undervisning, 1§.

208 SSK 1998/628, Perusopetuslaki, 10§.

209 SSK 1998/628, Perusopetuslaki, 15§.

210 SSK 2001/1435, Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettua opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, 8§.

211 1998:61, Oahpahusláhka, §6-2.

Laissa määritelty saamen kielen tai saamelaisopetuksen asema	• koululaissa on erityinen luku saamelaiskoulua koskien (nyk. laissa 8. ja uudessa lakiehdotuksessa 10. luku 'Sameskolan') • saamelaiskoulujen opetuksessa tulee olla saamelaista sisältöä, mutta se vastaa muutoin kuntien peruskoulujen (lk 1-6) opetusta²¹² • peruskouluasetuksen²¹³ säännöstä kaksikielisen opetuksen antamisesta (tvåspråkig undervisning) ei ole sovellettu saamenkielisen opetuksen järjestämiseen kuntien kouluissa.	• saamen kieli voi olla opetuskielenä, mutta se ei ole virallisesti "koulun kieli" samalla tavalla kuin kansalliskielet suomi ja ruotsi²¹⁴ • äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen-, ruotsin- tai saamen kieltä.²¹⁵ • perusopetuslain säännöksiä saamen kielen käyttämisestä opetuskielenä ja saamen kielen opettamisesta äidinkielen oppiaineena ei ole rajattu maantieteellisesti, mutta saamen kielellä ei anneta opetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Opetus olisi periaatteessa mahdollista, mutta sen toteutumisen estää rahoituksen puuttuminen.	• opetuslaissa on erityinen luku saamen opetusta koskien (6. kap. 'Sámegiell oahpahus') • laissa on määritelty siinä käytetyt käsitteet "saamelainen", "saamen kieli" ja "saamelaisalue"²¹⁶
Säännösten periaatteissa suomat mahdollisuudet, joita ei ole kokeiltu eikä toteutettu saamelaisopetuksen käytännössä			

216 1998:61, Oahpahusláhka, §6-1.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

9. SAAMEN KIELI JA SAAMELAINEN KULTTUURI OPETUS- SUUNNITELMISSA	Ruotsi	Suomi	Norja
Kansallinen opetus- suunnitelma-asiakirja vs. saamelaisopetus	- peruskoulun kansallisen opetussuunnitelman (Läroplan, Lpo 1994) mukaan saamelaiskoulujen tulee vastata siitä, että jokainen niiden oppilaista oppii tuntemaan saamelaisen kulttuuriperinnön ja oppii sekä puhumaan, lukemaan että kirjoittamaan saamen kieltä. - saamelaiskoulut noudattavat pääasiallisesti kansallista opetussuunnitelmaa. Saamen opetuksessa noudatetaan saamen kielen kurssisuunnitelmaa, lisäksi on valmistettu ohjeet saamelaisista sisällöistä eri oppiaineiden opetuksessa (kts. taulukko 6). - Saamelaiskouluasetuksessa²¹⁷ säädetään myös saamelaiskoulun tunnusohjelmasta (timplan), jonka mukaan: - niiden tulee antaa opetusta sekä ruotsin- että saamen kielellä - saamen kieltä tulee opettaa saamelaiskoulun kaikilla vuosiluokilla	- saamelaisopetusta varten ei ole valtakunnallista opetussuunnitelma-asiakirjaa - kansallisessa 'Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004' -asiakirjassa on määritelty saamen kielen oppimäärät (keskeiset sisällöt ja tavoitteet) ja siihen sisältyy yksi yleinen kappale saamelaisen opetuksesta (6.1. Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus, Saamelaiset) - opetussuunnitelmauudistus käynnissä, uudet opetussuunnitelmat tulee ottaa käyttöön viimeistään vuonna 2006. Saamelaisopetuksen suhteen uudistus ei tuonut merkittäviä muutoksia.	10-vuotisen peruskoulun saamelaiset opetussuunnitelmat (O97S, Reforbma 97), joka on kansallisen opetussuunnitelman kanssa samantasoinen asiakirja. Sitä noudatetaan saamen kielen hallintoalueen kuntien peruskouluissa ja myös muualla annettavassa saamen kielen ja saamenkielisessä opetuksessa. Sisältää opetussisällöt ja tavoitteet kaikkiin peruskoulun oppiaineisiin. - viimeisin opetussuunnitelmauudistus käynnistetty 2004 -uudistuspian valmis (huhtikuu 2006)
Julkaistu saamen kielellä	Saamen kielen kurssisuunnitelma julkaistu luulajan-, etelä- ja pohjoissaamen kielillä.	Koko asiakirja julkaistu pohjoissaamenkielisenä käännöksenä 2004.	Koko asiakirja julkaistu pohjoissaamenkielisenä käännöksenä. Saamen kielten opetussuunnitelmat ko. kielen mukaan luulajan-, etelä- ja pohjoissaamen kielillä.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Saamen kielen opetusta koskevat sisällöt	• Saame ensimmäisenä kielenä - pohjoissaamen, luulajan saamen ja eteläsaamen kielet • Saame toisena kielenä - pohjoissaamen, luulajan saamen ja eteläsaamen kielet	• Äidinkieli ja kirjallisuus- oppimäärä (tarkoitettu kaikkia kolmea Suomessa opetettavaa saamen kieltä varten) • Vieras kieli (oppimäärät tarkoitettu kaikkia kolmea Suomessa opetettavaa saamen kieltä varten) • A-oppimäärä, pitkä vieras kieli, 1-9 lk • B-oppimäärä, lyhyt vieras kieli, 7-9 lk	1. Saame ensimmäisenä kielenä, pohjoissaame 1. Saame ensimmäisenä kielenä, luulajan saame 2. Saame toisena kielenä, pohjoissaame 2. Saame toisena kielenä, luulajan saame 2. Saame toisena kielenä, eteläsaame 3. Saamen kieli ja kulttuuri pohjoissaamen kielessä 3. Saamen kieli ja kulttuuri luulajan saamen kielessä
Oppitunnit/ viikkotunnit saame -äidinkieliessä/ ensimmäisessä kielessä vs. oppitunnit/ viikkotunnit maan pääkielessä äidinkielenä/ ensimmäisenä kielenä	Saamelaiskoulujen tuntisuunnitelman mukaan²¹⁸: • Saamen kieli (Samiska, språkval) 1-6 luokilla yht. 800 t. Tuntimäärää ei ole määritelty erikseen sen mukaan opetetaanko ensimmäisenä vai toisena kielenä. Ruotsin kieltä opetetaan saamelaiskouluissa yht. 910 t. , kuntien peruskouluissa 1-9 luokilla yht. 1490 t. (tuntimäärää on mahdollista pienentää paikallisesti 20 %) Kuntien kouluissa (mordersmål/ äidinkielen opetus) noudatetaan samoja saamen kurssisuunnitelmia kuin saamelaiskouluissa²¹⁹, mutta tuntimäärät ovat pienempiä.	1-2 lk, yht. 14 vuosiviikkotuntia 3-5 lk, yht. 14 vuosiviikkotuntia 6-9 lk, yht. 14 vuosiviikkotuntia • vähimmäismäärä, koko perusopetuksen aikana yht. 42, koskee kaikkia äidinkieliä²²⁰ • saame-äidinkielen opetuksen kuuluu myös suomen kielen opetus. Kunnilla ei ole yhtenäistä tapaa jakaa tunteja saamen ja suomen kielten kesken. • Valtioneuvoston asetus perusopetuksen tuntijaosta²²¹ antaa mahdollisuuden jakaa oppilaan äidinkielen ja muiden kielten tuntimäärät opetuksen järjestäjän määrämällä tavalla. Koulun opetuskielen mukaan määräytyvän äidinkielen tuntimäärän tulee kuitenkin olla vähintään $\frac{1}{2}$ tuntijakoasetuksessa säädetystä vähimmäismäärästä.	Saame ensimmäisenä kielenä²²² • 1.-4. luokilla 686 t. • 5.-7. luokilla 534 t. • 8.-10. luokilla 414 t. peruskoulun aikana yht.1634 Norjan kieli (ensimmäisenä kielenä) • 1.-4. luokilla 1026 t. • 5.-7. luokilla 589 t. • 8.-10. luokilla 532 t. peruskoulun aikana yht. 2147 (tuntimääriä on korotettu vuonna 2003)

217 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 3.kap. 2§.

218 SFS 1995/205, Sameskolförordningen, Bilaga: Timplan.

219 SFS 1994:1194, Grundskoleförordningen 2.kap, 10§.

220 SSK 2001/1435, Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, 6§.

221 SSK 2001/1435, 8§.

222 Käsite 'Saame ensimmäisenä kielenä' viittaa tässä äidinkielisille annettavaan aineopetukseen (oppilaille, joiden ensimmäinen kieli on saame).

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Saamelaisen kulttuurin opetus saamelaisoppilaille	• saamelaiskoulujen erityistehtävä – opetusta varten on valmistettu ohjeet eri oppiaineiden saamelaisista sisällöistä (kts. taulukko 6) • integroitu saamelaisopetus kuntien kouluis- sa	• valtakunnallisella tasolla ei ole määritelty ohjeita eikä sisältöjä • saamelainen kulttuuri otetaan huomioon paikallisesti opettajien ja koulujen mielenkiinnon mukaan • alueellinen, saamelaisalueen kuntien yhteinen, saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelma on työn alla, siinä tullaan määrittelemään ohjeet	• 10-vuotisen peruskoulun saamelaiset opetussuunnitelmat -asiakirjassa (O97S) on kaikkien oppiaineiden opetusta varten määritelty saamelaista kulttuuria koskevat sisällöt. * käynnissä oleva (2006) opetussuunnitelmauudistus ei muuta tilannetta
Saamelaisen kulttuurin opetus muille kuin saamelaisoppilaille	• kansallisen opetussuunnitelman (Lpo 94) mukaan oppilaiden tulee peruskoulun käytyään olla tietoisia mm. saamelaisen kulttuuriperinnön keskeisistä sisällöistä • 'Sápmi – samiskt perspektiv. En idébok för undervisning' (Skolverket, Andersson G., 1994)	• riippuu koulujen ja opettajien erityisestä kiinnostuksesta, ohjeita tai suosituksia opetuksen järjestämisestä tai sen sisällöistä ei ole • materiaalia ei ole	• velvollisuus opettaa saamelaista kulttuuria koskevat perusasiat maan kaikissa kouluissa, Saamelainen sisältö kansallisessa opetussuunnitelmassa (Samisk innhold i Læreplanverket, L97) • 'Samene – ett folk i fire land, en ressursbok for lærere i grunnskolen' (Myrvoll M., 1999) • (Reform 97) jälkeen ilmestyneisiin uusiin oppimateriaaleihin on sisällytetty tietoja saamelaisesta kulttuurista
Opetussuunnitelman mukainen saamelaista kulttuuria koskeva teemamateriaali Muu idea- tai teemamateriaali saamelaisen kulttuurin opetusta varten	• 'Samerna och majoritetsamhället, Ideer om, styrdokument för och förslag till mångkulturell undervisning' (Utsi P.M., 2003) • 'Samer – lärohefte för mellanstadiet' (Nordiska rådet 1994) • 'Samerna – Vårt land heter Sápmi' (Håkansson M., 1994)	• Oktavuohta - teemalehti saamelaiskulttuurista, julkaistu 1993, 1996, 1997, Opetushallitus, Saamelaisten koulutusasiainneuvosto, Saamelaiskäräjät) • Oktavuohta –internetissä suomen ja englannin kielillä julkaistu teemalehti (www.samediggi.fi; perustietoja saamelaiskulttuurista, 2002)	HUOM! Vuonna 2006 valmistuva uudistus poistaa erillisen 'Samisk innhold...' -asiakirjan ja saamelaista kulttuuria koskevat sisällöt on kirjoitettu sisälle eri oppiaineiden ainesuunnitelmiin.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

10. OPETUSTILANNE 2003-2004 ²²³	Ruotsi	Suomi	Norja
SAAME OPETUSKIELENÄ (=saamenkielinen opetus)	• saamelaiskoul. (0-6 lk) vähintään 5 viikkotuntia/ luokka-aste Sámsin päätöksen mukaan • luulajan saame opetuskielenä 2 saamelaiskoulussa 2003-2004 • eteläsaamea ei käytetty opetuskielenä 2003-2004 • Kaaresuvannon, Kiirunan ja Jellivaaran koul. (0-6 lk) n. 50% opetuksesta pohjoissaameksi • osa integroidusta saamelaisopetuksesta (7-9 lk, Kaaresuvannossa, Kiirunassa ja Jokkmokissa) pohjoissaameksi • saame ei opetuskielenä saamelaiskoulujen ja integroidun saamelaisopetuksen ulkopuolella	• toteutuu parhaiten saamelaisten kotiseutualueen koulujen vuosiluokilla 1-6 pohjoissaamen kielellä, opetus kattaa tavallisesti noin 100% oppilaan tunneista • loppuu kartalla saamelaisten kotiseutualueen rajalla (Vuotsossa muutama viikkotunti kieli- kypsy-opetuksena) • inarinsaamenkielinen opetus lisääntymässä, myös koltansaamea käytetään opetuskielenä • pohjoissaamenkielinen opetus alkamassa vuosiluokilla 7-9, vähenee radikaalisti vuosiluokalle 7 tultaessa	• eniten saamen kielen hallintoalueella- jonkin verran muilla alueilla (mm. Tromssan Målselvin saamelaiskoulussa, Tromssan kaupungissa, Levangenissa ja Osllossa) • vuosiluokilla 1-7 annettu pohjoissaamenkielinen opetus kattaa tavalliseseti n.100% oppilaan tunneista • luulajansaamenkielinen opetus lisääntymässä Tysfjordissa, eteläsaamenkielistä opetusta hyvin vähän ja laajalla alueella • kaikki saamenkielinen opetus vähenee radikaalisti vuosiluokalta 8 lähtien
KAIKKI PERUSKOULUN OPPILAAT YHTEENSÄ/ saamen kielen, - kulttuurin ja saamenkielinen opetus²²⁴	476	486	2834

223 Tilastotiedot on koottu: Norjassa Finnmarkun läänin opetustoimiston (www.fylkesmannen.no/finnmark) ja Saamelaiskäräjien opetusosaston ilmoittamista tiedoista, Ruotsissa Sámsin ja tilastokeskuksen (Statistiska Centralbyrån, www.scb.se) ilmoittamista tiedoista, Suomessa saamelaisalueen kuntien, koulujen, Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston ja Lapin lääninhallituksen (www.laanhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf) ilmoittamista tiedoista. Ruotsin osalta koko maata koskevat oppilasluvut ovat lukuvuodelta 2002-2003, koska SCB ei ollut raportin valmistamiseen mennessä julkaissut tilastoja lukuvuodelta 2003-2004. Saamen kielten mukaan eritellyt opetuskieletä koskevat tiedot (saamenkielinen opetus) ovat lukuvuodelta 2003-2004 ja ne koskevat vain saamelaiskouluja, joita koskevat tiedot on saatu Sámsilta. Ruotsin osalta ei siten ole mahdollista esittää koko maata koskevia kielten mukaan ja opetuskielen mukaan eriteltyjä oppilaslukuja.

224 Luvuissa ovat mukana Ruotsin puolelta myös saamelaiskoulujen esikoululuokkien oppilaat ja Suomen puolelta peruskoulun yhteydessä järjestetyn esiopetuksen oppilaat. Norjan puolelta peruskoulun oppilasluvut sisältävät kaikki 10-vuotisen peruskoulun oppilaat. 6-vuotiaat oppilaat ovat siten mukana tilastoissa kaikista kolmesta maasta, vaikka esikoululuokkaa pidetäänkin Ruotsissa erillisenä koulumuotona ja Suomessa vain osa esiopetusta saavista oppilaista saa tämän opetuksen perusopetuksen yhteydessä. Osa Suomen puolen esiopetuksen oppilaista saa opetuksen päiväkodeissa. Saamenkielistä esiopetusta ei kuitenkaan ole juurikaan koulujen ulkopuolella. Taulukossa esitetyt luvut antavat siten luotettavan vertailuperustan.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

	Ruotsi	Suomi	Norja
Pohjoissaamen kielen ja -kielinen opetus, oppilaita yhteensä	Kielten mukaan eriteltyt ja opetuskieltä koskevat Ruotsin oppilasluvut koskevat vain saamelaiskouluja ja ovat lukuvuodelta 2003-2004 ²²⁵ : 132	428 (=88% maan saamelais-opet. oppilaista)	2620 (=92,4% maan saamelais-opet. oppilaista)
Luulajan saamen kielen ja -kielinen opetus, oppilaita yhteensä	29		76 (=2,7% maan saamelais-opet. oppilaista)
Eteläsaamen kielen ja -kielinen opetus, oppilaita yhteensä	14		138 (=4,9% maan saamelais-opet. oppilaista)
Inarinsaamen kielen ja -kielinen opetus, oppilaita yhteensä		30 (=6,2% maan saamelais-opet. oppilaista)	
Koltansaamen kielen ja -kielinen opetus, oppilaita yhteensä		28 (=5,8% maan saamelais-opet. oppilaista)	
SAAMENKIELINEN OPETUS • oppilaita yhteensä • oppilaat % - kaikista maan saamelaisopetusta saavista oppilaista	132	154 31,7%	963 35%
Saamenkielinen opetus kielten mukaan eriteltynä: • pohjoissaame opetuskielenä	104	135	Tässä käytetään perustana lukua 993, joka viittaa saamea ensimmäisenä kielenä oppivien määrään. Heistä 30:lle opetuskielenä ei ole saame julkaistujen tilastojen mukaan. 950
• luulajan saame opetuskielenä	28		33
• eteläsaame opetuskielenä	0		10
• inarinsaame opetuskielenä		14	
• koltansaame opetuskielenä		5	

²²⁵ Prosenttiosuuden laskeminen ei ole mahdollista sen takia, että muut Ruotsin oppilasluvut ovat lukuvuodelta 2002-2003 eikä tilastoista käy ilmi kuinka monelle integroitua saamelaisopetusta saavalle oppilaalle opetusta on annettu saamen kielellä. Saamelaiskoulujen ulkopuolella saamen kielen opetusta saaneiden oppilaiden määrää (2002-2003) on mahdoton eritellä kielten mukaan sen takia, että tilastokeskuksen (SCB- Statistiska Centralbyrån) ilmoittamat luvut ovat epäselviä (käytetyt nimitykset 'samiska, nordsamiska, luleäsamiska, sydsamiska').

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Saamen kielen + saamenkielisen opetuksen oppilaat HALLINTOALUEIDEN PERUSKOULUISSA • oppilaita yhteensä • % kaikista saamelaisopetuksen opp. • saamenkielinen opetus • saamen kielen (ja kulttuurin) opetus	295 62% ? ?	439 90,3% 154 (=35% saamelaisal. saamen oppilaista) 285 (=65% saamelaisal. saamen oppilaista)	1476 52,1% 885 (=60% hallintoalueen sa. oppilaista) 591 (40% hallintoalueen sa. oppilaista)
HALLINTOALUEIDEN ULKOPUOLELLA • oppilaita yhteensä • % kaikista saamelaisopet. oppilaista • saamenkielinen opetus • saamen kielen (ja kulttuurin) opetus	181 38% - 181	47 9,7% - 47	1358 47,9% 108 1250
OPETUKSEN ASEMA HALLINTOALUEIDEN ULKOPUOLELLA	Kieltä opetetaan äidin-kielen (<i>modersmål</i>) nimellä, mutta se ei tarkoita yhtä laajaa opetusta kuin ruotsin kielessä annetaan ruotsinkielisille oppilaille (1. kielenä). Käsite ' <i>äidinkieli – modersmål</i> ' viittaa vähemmistökielten opetukseen. • Kunta on velvollinen järjestämään äidinkielen opetusta vain silloin, jos sopiva opettaja on löydettävissä. Muutoin edellytyksenä oleva vähintään viiden oppilaan ryhmä ei koske saamen kieltä²²⁶.	Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella opetusta annetaan <i>perusopetusta täydentävänä opetuksena</i> , jota koskien opetusministeriö on antanut erillisen määräyksen ²²⁷ . Mm. maahanmuuttajien lapset saavat opetusta omissa kielissään tämän saman määräyksen perusteella. Valtionavustuksen saamisen ehtona on, että opetusryhmässä on vähintään neljä oppilasta. Opetukselta puuttuvat: oppimäärä, valtakunnalliset tavoitteet ja kunnollinen rahoitus.	Opetuslaki antaa saamelaisoppilaalle oikeuden saada opetusta saamen kielessä ja -kielellä jos kunnassa vähintään 10 oppilasta sitä haluaa. Oikeus säilyy niin kauan kun ryhmässä on vähintään kuusi oppilasta. Saamelaisoppilaalla on myös yksilöoikeus saada saamen kielen opetusta. Ministeriö määrää tarkemmin miten opetus järjestetään, jos koulussa ei ole tätä opetusta varten opettajaa. Opetusta annetaan samojen ainesuunnitelmien mukaan kuin saamen kielen hallintoalueella. ²²⁸
TAVANOMAINEN TUNTIMÄÄRÄ hallintoalueiden ulkopuolella annetussa kielen opetuksessa	1-3 viikkotuntia (opetuksen järjestämisessä on eroja koulujen kesken)	2 viikkotuntia	Tuntimäärät O97S määräysten mukaisesti.

226 SFS 1994:1194, Grundskoleförordning, 2 kap. 13§; SFS 1995/205, Sameskolförordningen 3 kap. 9a§.

227 OPM 179/428/99, uudistettu 3.6.2004 OPM 132/428/2004.

228 Oahpahuslähka 1998:61, §6-2.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

ERITYISIÄ TOIMENPITEITÄ OPETUSTILANTEEN PARANTAMISEKSI HALLINTOALUEIDEN ULKOPUOLELLA	• SámS on esittänyt opetusministeriölle, että muilla alueilla maassa annetun äidinkielen opetuksen järjestäminen tulisi myös antaa SámSin tehtäväksi ja velvollisuudeksi.²²⁹	• Saamelaiskäräjät on esittänyt, että saamelaisten kotiseutualueita koskeva saamelaisopetuksen erityisrahoitus tulisi laajentaa koskemaan myös maan muita alueita²³⁰. • Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunta päätös tehdä selvitys ja suunnitelma opetustilanteesta ja -tarpeista, huhtikuu 2006.	• Saamelaiskäräjien selvitys 'Sámi oahpahus olggobealde sámegielá hálddašanguovllu/ Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk', 2001. • Tiedotus, mm. esite 'Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk', 2002. • Etäopetusprojektit, kts. seuraavasta
ERITYISIÄ TOIMENPITEITÄ INARIN-, KOLTAN-, LUULAJAN- JA ETELÄSAAMEN OPETUSTILANTEEN PARANTAMISEKSI	• SámS on asettanut etusijalle luulajan saamen oppimateriaalityön, yhteys Norjan puolen hankkeeseen > • Tärnabyin saamelaiskoululla yhteyksiä Norjan puolen Røros- projektiin, joka kehittää etelä-saamen opetusta ja oppimateriaaleja >	Koltansaame • kielipesätoiminta alle kouluikäisille vuosina 1997-1999 (Inarin kunta) • saamen kieli- ja kulttuurisiida-toiminta vuosina 2000-2003 (Saamelaiskäräjien johtaja EU-hanke) Inarinsaame • kielipesätoiminta 1997 lähtien (Anaráškielá servi, Anára gielda) • saamen kieli- ja kulttuurisiidatoiminta vuosina 2000-2003 (Saamelaiskäräjien johtama EU-hanke) • inarinsaamen kielioppi- ja sanakirjaprojektit käynnissä (Saamelaiskäräjät)	• Etäopetushankkeet, kts. seuraavassa • luulajan saamen opetuksen ja oppimateriaalien kehittäminen pohjoismaisena projektina, keskuksena Tysfjord/ Árran-keskus • 'Samisk relatert opplæring i Røros regionen' -projekti 2003-2006, eteläsaamen opetuksen ja oppimateriaalien kehittäminen, yhteyksiä Ruotsin puolelle, Tärnabyin saamelaiskouluun.

229 Lausunto opetusministeriölle vuoden 1999 koululakikomitean SOU 2002:121 mietinnöstä, 15.09.2003.

230 Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa- Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet, täysistunto 17.06.2003.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

VIRTUAALI- TAI ETÄ- OPETUS	• SámS haki 2002 määrärahaa virtuaaliopetusprojektiin, jonka avulla olisi voinut tarjota äidinkielen opetusta saamelaiskoulujen ulkopuolelle. Määrärahaa ei myönnetty.	Saamelaisalueen kuntien yhteinen Virtuaali saame-opetusprojekti, jota varten opetushallitus on myöntänyt 2002-2004 rahoitusta yhteensä 142.700 euroa. Kunnat ovat lisäksi maksaneet omat rahoitusosuutensa. Projektin yhteydessä virtuaali saamen opetusta lukuvuonna 2003-2004 sai yhteensä 29 oppilasta, joista 19 peruskoululaista. Opetettavana kielenä kaikille oli pohjoissaame ja yksi oppilas sai opetusta kotiseutualueen ulkopuolella. Koltan- ja inarinsaamen kielissä virtuaaliopetusta annettiin yhteensä 10:lle lukiolaiselle (5 + 5). Virtuaali saame-opetusprojekti jatkuu 2004 lähtien Saamelaisalueen koulutuskeskuksen (SOG/SAKK, Inarissa²³¹) projektina, jossa ovat mukana myös saamelaisalueen kunnat, Saamelaiskäräjät ja Lapin lääninhallitus. Opetushallitus on myöntänyt koulutuskeskukselle yhteensä 30.000 euroa vuosille 2004-2005. Tavoitteena on tuottaa virtuaaliopetuspalveluita ja aikaansaada pysyvä toiminta vuoden 2006 aikana.	Etäopetus perustuu opetuslakiin (§6-2) ja -asetukseen (§7-1). Opetus- ja tutkimusministeriö on jakanut vastuun ja rahoituksen opetuksen järjestämiseen seuraavasti: 1) Eteläsaame: 'Sørsamisk opplæring ved heimskolen', jota hallinnoi Nordlannin läänin opetustoimisto. 2003-2004 opetuksessa yhteensä 133 oppilasta, 38 koulussa ja 26 kunnassa.²³² 2) Luulajan saame: Luulajan saamen kielen keskus Árran vastaa opetuksen järjestämisestä, jota sai 2003-2004 yhteensä 4 peruskoulun oppilasta²³³. 3) Pohjoissaame: Finnmarkun läänin opetustoimisto on vastannut vuodesta 2001 lähtien opetuksesta, jota 2003-2004 sai yhteensä 16 peruskoululaista. Lukuvuodelle 2004-2005 yhteensä 20 kuntaa on hakenut etäopetusta yhteensä 33 oppilaalle. Finnmarkun alueella on yhteensä 13 etäopettajaa (nettlærere). Läänin vuosittain saama määräraha on ollut 300.000 Nkr.²³⁴ Virtuaali- tai etäopetuksen kaikki oppilaat yhteensä 153 Lisäksi yksityinen yritys 'e-skuvla' tarjoaa pohjois- ja eteläsaamen kielten opetusta eri tasoilla internetin kautta. Opetusta varten on valmistettu erityisiä internet-materiaaleja.
--	---	---	---

²³¹ www.sogsakk.fi ; <http://www.peda.net/veraja/saame/>

²³² Nordlannin läänin opetustoimisto/ Balton 7.6.2004 antama tieto: eteläsaame ensimmäisenä kielenä 11 oppilaalle, toisena kielenä 96 oppilaalle, saamen kieli ja kulttuuri 26 oppilaalle.

²³³ Árran/ Knutsen Turin 26.5.2004 antama tieto: luulajan saame toisena kielenä 3 oppilaalle, saamen kieli ja kulttuuri 1 oppilaalle.

²³⁴ Finnmarkun läänin opetustoimisto/ Boinen 27.5.2004 antama tieto: pohjoissaame ensimmäisenä kielenä 6 oppilaalle, toisena kielenä 8 oppilaalle, saamen kieli ja kulttuuri 2 oppilaalle.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

MUITA KUIN SAAMELAISOPPILAITA KIELEN OPETUKSESSA (tarkoitetaan koko maata)	oikeus saamen kielen opetukseen on rajattu saamelaiskoulujen oppilaisiin ja saamelaisoppilaisiin (äidinkieli/ 'modersmål', integroitu saamelaisopetus)	on vieraan kielen opetuksessa (saame vapaaehtoisena ja valinnaisaineena), mutta oppilasmääriä ei ole eritelty oppilaiden taustan mukaan	on (eniten saamen kieli ja kulttuuri- oppiaineessa), mutta oppilasmääriä ei ole eritelty oppilaiden taustan mukaan
SAAMEN KIELI KAIKILLE YHTEISENÄ OPPIAINEENA	Saamelaiskouluissa kaikkien tulisi Sámsin päätöksen mukaan saada opetusta sekä saamen kielessä että saamen kielellä. Tilastot osoittavat, että päätös toteutuu kielen opetuksen osalta, mutta saamenkielistä opetusta annettiin 75%:lle oppilaista.	-	Koutokeinon, Kaarasjoen ja Uuniemen kunnat päättivät 1992 saamen kielen opettamisesta kaikille peruskouluikäisille oppilaille 1993 lähtien. Tenon kunta kumosi päätöksen vuonna 1997.
11. OPETUKSEN TULOSTEN ARVIOINTI ²³⁵ (evaluointi)	Ruotsi	Suomi	Norja
Pysyvät menettelytavat	- Ruotsissa kansalliset ainekokeet ruotsin- ja englannin kielissä ja matematiikassa peruskoulun 9. luokan lopussa²³⁶. - Kolmannen kouluvuoden lopussa saamelaiskouluissa toteutetaan saamen- ja ruotsin kielten ja matematiikan arvioinnit²³⁷. Matematiikan koe käännetään saamen kielelle. - Viidennen luokan lopussa toteutetaan uuden kurssisuunnitelman mukaiset saamen kielten kielitestit²³⁸. - Kuntien tulee selvittää opetusministeriölle (utbildningsdepartementet) koulujen selvitysten perusteella vuosittain opetuksen tuloksellisuutta²³⁹. - Integroitua saamelaisopetusta antavat koulut selvittävät opetuksen tuloksia vuosittain Sámsille.	- Suomessa ei ole kansallisia loppukokeita peruskoulun viimeisellä luokalla. - Eri oppiaineissa ja luokka-asteilla toteutetaan kansallisia arviointeja arviointineuvoston hyväksymän suunnitelman mukaan. Arviointeihin osallistuu osa maan kouluista. Arviointi on perustunut lakiin vuodesta 1999 alkaen. - erityistä saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tuloksellisuutta koskevaa arviointijärjestelmää ei ole, Saamelaiskäräjät on esittänyt 2003²⁴⁰. Ruotsinkielistä koulutusta varten tällainen järjestelmä on olemassa. Vuosina 1994-2003 yhteensä 17 opetushallituksen arviointiraporttia koski ruotsinkielistä koulutusta²⁴¹. - saamenkielisen opetuksen oppilaat ovat joinakin vuosina osallistuneet samoihin suomenkielisiin arviointeihin kuin muutkin oppilaat.	- Valtiopäivät on päättänyt uusista kansallisista kokeista. Perusopetuksen laatukomitean ehdotuksen mukaan uudet kansalliset kokeet tulevat 2., 4. ja 9. luokille norjan- ja englannin kieleen ja matematiikkaan. 2. luokan kokeissa painotetaan lukutaitoa ja 4. luokan kokeissa matematiikkaa ymmärrystä ja valmiuksia.²⁴² - Luku- ja kirjoitustestit tulevat norjan kielten lisäksi kolmeen saamen kieleen. Saamelainen korkeakoulu on aloittanut vuonna 2004 3-vuotisen projektin saamen kielten testien valmistamiseksi ja saamelaisopetuksen laadun varmistusjärjestelmän luomiseksi. Ensimmäiset testit toteutettiin keväällä 2005 4. luokan oppilaille. Saamelaisopetuksen arviointijärjestelmän tulisi olla pysyvällä pohjalla vuonna 2006²⁴³.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Toteutetut erityiset arviointiprojektit	• saamen kielen opetuksen tuloksellisuutta koskevien tutkimusprojektien raportit 1990 ja 1994²⁴⁴ • Skolverket, raportti saamelaislasten opetustilanteesta 1994²⁴⁵.	• Opetushallituksen arviointiraportti 5/1997 saamelaiden koulutuksen tilasta peruskoulussa ja lukiossa²⁴⁶.	• Saamelaisen korkeakoulun tutkimusprojektien raportit 2003, vuoden 1997 opetus-suunnitelmauudistuksen arviointi (O97S)²⁴⁷.
12. OPETTAJATILANNE HALLINTOALUEILLA²⁴⁸	Ruotsi	Suomi	Norja
Opettajan tehtävää vuonna 2003 hoitaneet saamelaisopettajat • kaikki yhteensä • pohjoissaamassa • eteläsaamassa • luulajan saamassa - koltansaamassa - inarinsaamassa	45 34 2 9 ²⁴⁹	41 37 2 2	159 159
Virallisen opettajankelpoisuuden omaavat opettajat • kaikki yhteensä • kaikista % • pohjoissaamassa • eteläsaamassa • luulajan saamassa - koltansaamassa - inarinsaamassa	30 ²⁵⁰ 66,6% 22 2 6	27 66 % 27 0 0	141 88,7% 141

235 Tässä ei tarkoiteta oppilaiden todistusarvosanoja, vaan koulun, kunnan, alueen tai valtakunnan tasolla toteutettuja opetuksen tulosten arviointeja, joiden kautta saadaan yleisellä tasolla vertailukelpoista tietoa. Näiden arviointien lisäksi tehdään myös eurooppalaisia ja kansainvälisiä arviointeja, joita ei käsitellä tässä yhteydessä.

236 SFS 1994:1194, Grundskoleförordning, 7 kap. 10§.

237 SámS Skolplan 12.10.2002

238 SámS/ Allas Labba 14.11.2003.

239 SFS 1997:702, Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet.

240 Saamelaiden kulttuuri-itsehallinto opetustoimissa- Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet, täysistunto 17.06.2003.

241 Koulutuksen arviointineuvosto 2004, 7 ja 41.

242 NOU 2003:16, Kapittel 18.

243 Sámi allaskuvla/ Todal, projektin johtaja, tiedot sähköpostissa 18.1.2005.

244 Hyltenstam & Svonni 1990: Forskning om förstaspråkbehärskning hos samiska barn. Språksociologisk situation, teoretiska ramar och en preliminär bedömning; Nilsson 1994: Språklig bakgrund och språkbehärskning hos sameskolans elever.

245 Skolverket, Lundgren 1994: Samebarnens skolsituation. Sameskolor. Skolor med integrerad samisk undervisning.

246 Korkeakoski (toim.) 1997: Saamelaiden koulutuksen tila peruskoulussa ja lukiossa.

247 Hirvonen 2003 a ja b (toim.).

248 Esitetyt luvut koskevat Norjan puolella saamen kielen hallintoaluetta, Ruotsin puolella saamelaiskouluja ja integroitua saamelaisopetusta saamen kielen hallintoalueella ja Suomen puolella saamelaiden kotiseutalueen kuntia. Muilla alueilla toimivista saamelaisopettajista ei ollut löydettävissä luotettavia tietoja.

249 Luulajan saamen opettajista kolme opetti myös pohjoissaamea. Opettajat on merkitty luulajan saamen kielen kohdalle.

250 Tähän lukuun on luettu mukaan opettajat, jotka opettivat saamen kieltä tai saamen kielellä. Ruotsin kielellä integroitua opetusta antaneita opettajia ei ole otettu huomioon. SámS/ Allas Labba 14.11.2003.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Suurimmat tarpeet/ puutteet²⁵¹	• saamelaiskouluista ja integroidusta saamelaisopetuksesta puuttuu kielen ja käsityön virallisen pätevyyden omaavia opettajia. Kieli ja käsityö ovat tärkeimmät saamelaisista profiilia saamelaiskouluissa luovat oppiaineet. • saame-äidinkielen opetuksesta (modersmål) puuttuu opettajia. • rekrytointi yliopistojen opettajakoulutukseen ei toimi. • Saamelaisen korkeakoulun opettajakoulutusta ei ole sovitettu Ruotsin tarpeisiin	• koltan- ja inarinsaamen kielten opettajatilanne heikko • saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella vaikeuksia löytää opettajia • luokilla 7-9 annettavasta <i>aineopetuksesta</i>²⁵² puuttuu opettajia, mikä osaltaan estää saamenkielisen opetuksen laajentamista ylemmille luokille * ei erityisiä etä- tai virtuaaliopettajia	• etäopetuksessa tarvittaisiin enemmän kielitaitoisia opettajia • saamen kielen hallintoalueen ulkopuolella vaikeuksia löytää opettajia
13. SAAMELAINEN OPETUSHALLINTO	Ruotsi	Suomi	Norja
Poliittiset elimet	Sameskolstyrelsen/Sámeskuvlastivra (SámS, saamelaiskouluhallitus). Saamelaiskäräjät nimittää vaalikaudekseen (4 vuodeksi) SámSin jäsenet (5) ja sen johtajan	Sámediggi/Saamelaiskäräjät , joka asettaa vaalikaudekseen (4 vuodeksi) koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan (vuodesta 2006 alkaen 7 jäsentä)	Sámediggi/Sametinget (Saamelaiskäräjät)
Sihteeristö	<i>SámSin kanslia</i> Jokkmokissa	<i>Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto</i> Inarissa	<i>Saamelaiskäräjien opetusosasto</i> Koutokeinossa • <i>hallintoyksikkö</i> (talous- ja henkilöstöhallinto) • <i>kehittämisyksikkö</i> (pedagogiset tehtävät ja oppimateriaalityö)
Vakituisia virkoja 2004	6	3 ²⁵³	25

251 Vastaukset perustuvat saamelaisten kouluviranomaisten kanssa käytyihin keskusteluihin.

252 Aineopetuksella tarkoitetaan Suomen kouluissa opetusta, jota antavat erityiset aineenopettajat. Aineopetusta annetaan pääasiassa vuosiluokilla 7-9. Luokilla 1-6 annettavaa opetusta kutsutaan luokanopetuksi, jota antavat kunkin luokan omat luokanopettajat.

253 Saamelaiskäräjien suunnitelmissa on (2004) perustaa koulutus- ja oppimateriaalitoimistoon yksi uusi vakituinen virka, joka tulisi oppimateriaalitehtäviin.

254 SFS 1995:205, Sameskolforordningen 2 kap. 1-3§.

255 Saamelaiskäräjien toimintaohjelma 2004-2007; Saamelaiskäräjien työjärjestys, 1.3.1996, muutokset 28.2.2006.

256 SSK 1999/731, Suomen perustuslaki/ Suoma vuoddoláhka, 121§.

257 www.samediggi.no, Oahpahuossodat, 8.6.2004; Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk -brošyra 2003.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Erityiset tehtävät	Valtion viranomainen, joka hallinnoi saamelaiskouluja ja integroitua saamelaisopetusta kuntien kouluissa ja voi ottaa tehtäväkseen saamelaislasten kasvatukseen ja opetukseen liittyviä tehtäviä, jotka muutoin kuuluisivat kuntien tehtäviin. Tehtävät²⁵⁴: • saamelaiskoulujen ja niiden toimintojen hallinto • saamelaisopetuksen edistäminen yleisissä kouluissa (lapset ja nuoret) • saamelaisopetuksessa tarvittavien oppimateriaalien kehittäminen ja valmistaminen • kuntien avustaminen silloin, kun niillä on saamelaisia koskevaa toimintaa • saamelaiskouluja ja yleisissä kouluissa annettava saamelaisopetusta koskeva tiedotus • SámS voi tehdä kunnan kanssa sopimuksen saamelaislasten päivähoidon, esikouluopetuksen ja vapaa-ajan toimintojen järjestämisestä, jotka tehtävät kuuluisivat muutoin kunnan velvollisuuksiin.	Saamelaiskäräjien koulutuspoliittisia ja muita opetusasioita valmisteleva osasto ja saamenkielisten oppimateriaalien rahoittaja, valmistaja ja vastuuviranomainen. Tehtävät²⁵⁵: • saamelaisten kulttuuri- itsehallinnon²⁵⁶ edistäminen opetustoimessa • saamelaiskäräjien koulutuspoliittisten tavoitteasiakirjojen, esitysten, aloitteiden, lausuntojen ja kannanottojen valmistelu • edistää saamelaisoppilaiden oikeuksia oman kielen ja omakieliseen opetukseen sekä saamelaisopetuksen asemaa Suomen koulujärjestelmässä • yhteistyö, yhteydenpito ja koulutuspoliittinen vaikuttaminen valtion ja kuntien päättäjien suuntaan • pohjoismainen ja kansainvälinen opetukseen liittyvä yhteistyö • saamenkielisen oppimateriaalityön johtaminen ja suunnittelu, valtion talousarviossa osoitettujen oppimateriaalimäärärahojen käytöstä ja projektien tärkeysjärjestyksestä päättäminen • oppimateriaalien valmistaminen koulutuksen kaikille tasoille, jakelu, tiedottaminen ja markkinointi • Saamelaisnuorten taide-tapahtuman järjestämisvastuu vuosittain.	Saamelaiskäräjien koulutuspoliittinen ja pedagoginen asiantuntijaosasto ja saamenkielisen oppimateriaalityön rahoittaja, pedagoginen ohjaaja ja vastuuviranomainen. Tehtävät²⁵⁷: • työ saamelaisoppilaiden tarpeiden ja oikeuksien huomioon ottamiseksi • työ sen edistämiseksi, että kaikki saamelaislapset ja nuoret voivat vahvistaa ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja identiteettiään • vastata peruskoulun saamelaisoppilaiden ja lukiokoulun saamenkielen ja erityisten saamelaisaineiden opetus-suunnitelmien valmistamisesta • vastata eri oppiaineiden saamelaisten sisältöjen valmistamisesta kansalliseen opetussuunnitelmaan • saamelaisopetusta koskeva pedagoginen neuvonta ja tiedottaminen • oppimateriaalin laadun ja tavoitettavuuden varmistaminen, oppimateriaalien kehittämiseen osoitettujen varojen taloushallinto • saamelaisia oppimateriaaleja koskeva tiedottaminen ja niiden lainaaminen kouluille ja päiväkodeille • saamenkielisten koemateriaalien jakelu (=eri oppiaineiden loppukoemateriaalit) • erilaisten opetusalan stipendijärjestelmien hallinto • lisä- ja täydennyskoulutuksen järjestäminen opetusalan työntekijöille
----------------------------------	--	---	---

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

SAAMELAISTEN Koulutuspoliittiset tavoiteasiakirjat saamen kielen ja saamen-kielistä opetusta koskevat koulutuspoliittiset tavoiteasiakirjat	• Sámsin Koulusuunnitelma (Sameskolstyrelsens Skolplan ²⁵⁸ för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritids-verksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen), 19.-20.11.2002	• 'Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet', 17.06.2003. • Saamelaiskäräjien toimintaohjelma, viimeisin vuosille 2004-2007	• Opetusta koskeva osa Saamelaiskäräjäsuunnitelmassa (Sámediggeplána 2002-2005), 5. 'Oahppu ii deatte', 29.11.2002.
Virkanimikkeet	• koulun johtaja (skolchef) • oppimateriaalikonsulentti (läromedelskonsulent) • pedagoginen konsulentti (pedagogisk konsulent) • taloudenhoitaja (ekonomi handläggare) • henkilöstöasioiden valmistelija (personal handläggare) • assistentti (assistent)	• koulutussihteeri (skuvlenčálli) • oppimateriaalisihteeri (oahppamateriálačálli) • toimistosihteeri (doaimmahatčálli)	JOHTORYHMÄ: • opetusosaston johtaja (oahpahuossodaga direktøra) • apulaisjohtaja (2), (vuolit direktøra) • neuvonantaja (2), (ráddeaddi) MUUT: • neuvonantaja (ráddeaddi) • 1. konsulentti (1.konsuleanta) • konsulentti (konsuleanta)
BUDJETTI 2003 (lukuunottamatta oppimateriaaliresursseja)	KOKO BUDJETTI: • 41.669.000 Skr	KOKO BUDJETTI (kulu osana Saamelaiskäräjien yleiseen budjettiin): • n. 110.300 e virkamiesten palkat edellisestä: • n. 91.400 e toimistomenot: • n. 16.500 e lautakunnan kokousmenot: • 2.400 e	KOKO BUDJETTI ²⁵⁹ : • 15.550.000 Nkr hallintoon edellisestä: • 11.500.000 Nkr
Erityiset saamelaisopetuksen kehittämismäärärahat/ projektit/ erityiset määrärahat	• Esiopetusluokkien vapaa-ajan toiminnan järjestämiseen • n. 7.692.000 Skr • Saamelaiskoulujen kursisuunnitelmien valmistamiseen • n. 600.000 Skr	Määräraha Saamelaisnuorten taidetapahtuman järjestämiseen • 10.000 e (2003)	Kehittämistehtäviin (2003) (mm. Alkuopetusprojekti) • 1.800.000 Nkr • Erityispedagogisen osaamisen lisääminen (2003) • 1.750.000 Nkr (sisältää 300.000 jaettavaksi stipendeinä) • Stipendit oppimateriaalipedagogiikan opiskelijoille (2003) 500.000Nkr

258 Koulusuunnitelma on paikallinen asiakirja, jonka laatimisesta on säännös koululaissa (SFS 1985:1100, 2 kap. 8§).

259 Koko budjetti yhdessä oppimateriaalivarojen kanssa oli 26.689.000 Nkr.

260 Raportti: www.oahpponeahhta.no , 2.5.2004.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Pohjoismainen yhteistyö (lukuunottamatta oppi- materiaaliyhteistyötä)	TIEDONJAKO- JA YHTEISTYÖKOKOUKSET 1-3 KERTAA VUODESSA		
Pohjoismaisen yhteis- työn budjetti	-		
Yhteinen projekti ja sen rahoitus	'SÁMI OAHPPONEAVVU DAVVIRIIKKALAŠ RESURSAN' -KONFERENSSI KIIRUNASSA 25.-27.3.2003 ²⁶⁰ EU-rahoitus, Interreg Sápmi		
14. SAAMELAISELIN- TEN VAIKUTUS- JA PÄÄTÖSVALTA	Ruotsi	Suomi	Norja
Valta antaa opetusta koskevia määräyksiä	• päättää Sámsin koulu- suunnitelmasta, saame- laskoulujen opetustun- neista ja pedagogisesta kehittämisestä budjetti- raamien puitteissa	-	• saamen kielen opetusta koskevat ainesuunnitel- mat
Päätösvalta koulujen suhteen	• saamelaiskoulujen ja in- tegroidun saamelaisope- tuksen hallinto	-	-
Yhteydet valtion opetus- viranomaisiin	• Sáms on itse valtion vi- ranomainen • vuosikertomus (årsre- dovisning) opetusmi- nisteriölle (talouden ja toiminnan selvitykset) • puolivuotistiedotteet opetusministeriölle (delårs rapport) • 3-vuotissuunnitelma opetusministeriölle (budjettia ja toiminnan kehittämistä koskevat esitykset) • yhteistyö kurssisuunni- telmien valmistamiseen liittyen (Statens skolver- ket) • asiantuntijana pyydetä- essä, yhteydessä minis- teriöön ympäri vuoden • lausunnot pyydetäessä	• pyydetäessä asiantun- tijana ja lausuntojen antajana neuvotteluissa, saamelaisten opetusta koskevien asioiden val- mistelussa ja työryhmis- sä • aloitteet ja ehdotukset opetusministeriölle ja opetushallitukselle- neuvottelujen järjestä- minen tarpeen mukaan • vuosittaiset kuulemisti- laisuudet Eduskunnassa opetus- ja budjettilakien valmisteluun liittyen • vuosittaiset selvitykset oppimateriaalimäärära- han käytöstä opetushal- litukselle • vuosittaiset määräraha- esitykset opetusministe- riölle koskien saamelais- nuorten taidetapahtu- maa ja oppimateriaalin valmistamista • vuosittaiset oppimateri- aalivarojen käyttöä kos- kevat tulosopimukset opetushallituksen kanssa • opetushallituksen avus- taminen saamen kielen oppimäärien valmiste- lussa ja kansallisten ops- asiakirjojen kääntämi- sessä saameksi	• vuosittaiset budjetti- neuvottelut ministeriön kanssa • osallistuminen minis- teriön kutsumiin koko- uksiin ja neuvotteluihin, joissa käsitellään saame- laisopetukseen liittyviä asioita • osallistuminen läänien opetusosastojen johtaji- en kokouksiin (Saame- laiskäräjien opetusosas- ton johtaja mukana) • opetusasioita koskevat lausunnot

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Läänin opetushallinto, joka hoitaa saamelais-ten opetukseen liittyviä asioita	-	Lapin lääninhallituksen sivistysosasto²⁶¹, jossa on jaos saamenkielistä opetusta varten. Jaoksessa työskentelee saamelais-alueen sivistystoimen tarkastaja, jonka tehtävänä on: • saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen kehittäminen • saamelaisalueen kuntien koulutuksen kehittäminen, ohjaus, seuranta ja arviointi oppilaiden oikeusturva-asiat • opettajien täydennyskoulutus • kansainvälinen yhteistyö. Sivistysosasto hallinnoi myös mm.: • EU-projektien rahoitusasioita alueellisena viranomaisena • saamenkielisen opetuksen alueellista opetus-suunnitelmatyötä.	Läänien opetusosastot²⁶² • vaikuttavat siihen, että opetuksen järjestäjät noudattavat kansallista koulutuspolitiikkaa • valvovat oppilaiden ja huoltajien oikeuksia • Finnmarkun läänin opetusosasto jakaa saamen kielen opetustunteja Finnmarkun kunnille ja saamen kielen hallinto-alueen ulkopuolelle valtion budjetissa osoitetun rahoituksen perustalta²⁶³. Tromssan läänin opetusosasto saa erillisen rahoituksen alueelleen. • Finnmarkun läänin opetusosasto julkaisee koko maata koskevat saamelaisopetuksen tilastot²⁶⁴ • Finnmarkun läänin opetusosasto vastaa pohjoissaamen etäopetuksesta maassa (fjernundervisning) • Nordlannin läänin²⁶⁵ opetusosasto vastaa eteläsaamen etäopetuksesta maassa (fjernundervisning)
Erityinen elin tai erityiset toimintatavat valtion, kuntien ja saamelaisen opetushallinnon kesken	• SámS toimii itse sellaisena	• Saamelaiskäräjät on asettanut Saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen²⁶⁶, jossa on edustajat Saamelaiskäräjien lisäksi opetusministeriöstä, Lapin lääninhallituksesta ja saamelaisalueen kunnista. Elimen tehtävänä on edistää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta, seurata saamelaisia opetusasioita, toimia asiantuntijana ja tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja saamelaisia koskevilla opetusasioissa.	• Saamelaiskäräjien, Saamelaisen korkeakoulun ja Tromssan ja Finnmarkun läänien opetusosastojen yhteistyökokoukset kahdesti vuodessa. • Saamelaiskäräjät on mukana läänin opetusosaston tarkastuskierroksella kouluissa.

261 <http://www.laaninhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf> , 14.06.2004

262 www.fylkesmannen.no , 14.06.2004

263 www.odin.dep.no 25.5.2004

264 www.fylkesmannen.no/finnmark 25.5.2004

265 www.fylkesmannen.no/nordland 25.5.2004

266 Asetetaan vaalikaudeksi kerrallaan. Viimeksi asetettu Saamelaiskäräjien täysistunnossa 14.02.2004.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

15. OPPIMATERIAALI- TYÖ ²⁶⁷	Ruotsi	Suomi	Norja
Oppimateriaalityön tavoiteasiakirja/ tulos-suunnitelma	• työn alla²⁶⁸	• Saamelaiskäräjät hyväksyy vaalikaudeksi kerrallaan oppimateriaalin valmistamisen pitemmän aikavälin suunnitelman • Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta valmista- taa vuosittaisen suunnitelman pitkän aikavälin suunnitelman ja resurssitilanteen pohjalta	• Saamelaisen oppimateriaalityön strateginen suunnitelma, hyväksytään vaalikaudeksi kerrallaan, viimeisin vuosille 2001-2005 • Toimintasuunnitelma erityisesti sovitettujen materiaalien valmistamiseksi vuosina 2001-2005²⁶⁹
Saamelaisen hallinnon rooli/tehtävät oppimateriaalin valmistamisessa	SámS • selvittää tarpeita • suunnittelee • pyytää tarjoukset ja antaa projektitehtäviä yrityksille • ostaa oppimateriaalit saamelaiskouluille • vastaa oppimateriaalivarojen taloushallinnosta • jakaa tietoja.	Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto • selvittää tarpeita • valmistelee vuosittain budjettiesitykset • vastaa oppimateriaalivarojen taloushallinnosta • valmistelee tuotantosuunnitelmat • huolehtii materiaalien valmistamisesta ja suunnittelusta käsikirjoituksesta alkaen painatukseen saakka • palkkaa projektityöntekijät oppimateriaalitehtäviin ja pitää yhteyttä yrityksiin • jakaa materiaalit ilmaiseksi saamelaisopetusta antaville kouluille, myy muille ja • jakaa tietoja (näyttelyhuone, internet-sivut, tiedotteet, luettelot, kirjeet ja näytekappaleet kouluille)	Saamelaiskäräjien opetusosasto • selvittää tarpeita • valmistelee vuosittain budjettiesitykset • suunnittelee • pyytää tarjouksia • vastaa oppimateriaalivarojen taloushallinnosta • antaa pedagogista ohjausta materiaalin valmistamiseen ja käyttöön liittyen • jakaa tietoja (näyttelyhuone hakutietokonein, luettelot, internet-sivut, oahpponeahhta-internetsivusto²⁷⁰) • lainaa oppimateriaaleja ja • myy opetusTV-ohjelmien kopioita.

267 Oppimateriaalia tarkoittavat saamen kielen sanat poikkeavat toisistaan: Suomessa käytetään nimitystä 'oahppa-materiaála', Norjassa ja Ruotsissa nimitystä 'oahpponeavvu'.

268 SámS/Allas Labba 14.11.2003.

269 Päätetty Saamelaiskäräjien täysistunnossa marraskuussa 2001.

270 www.oahpponeahhta.no

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

	Ruotsi	Suomi	Norja
Muut toimintatavat tai erityispiirteet verrattuna naapurimaihin	SámSilla ei ollut hallinnossaan oppimateriaalityöntekijää vuosina 1999-2001 taloudellisten syiden takia. SámS käyttää osan budjetistaan oppimateriaalien ostamiseen saamelaiskouluille. Norjassa ja Suomessa oppimateriaaleja ostavat koulut tai kunnat.	Saamelaiskäräjät toimii itse oppimateriaalien tuottajana, koska Suomessa ei ole kaupallisia saamelaiskustantajia. Pääosa julkaistuista materiaaleista on suomenkielisten oppikirjasarjojen saamelaiseen ympäristöön sovitettuja ja saamen kielelle käännettyjä laitoksia.	Saamelaiskäräjät ei toimi itse materiaalien tuottajana, vaan vastaa materiaalityön hallinnosta jakamalla projektit yrityksille tarjouskilpailun perusteella, vastaamalla materiaalivarojen taloushallinnosta ja antamalla pedagogista ja teknistä ohjausta ja koulutusta. Saamelaiskäräjien tulee selvittää tarpeita suorittamalla kouluilla selvityksiä ja huolehtia, että oppimateriaalin valmistajat ovat tietoisia niistä vaatimuksista, joita Saamelaiskäräjät on asettanut kielen ja kunkin materiaalin laajuuden suhteen. Materiaalit ovat enimmäkseen saamenkielistä uutta tuotantoa- vain joitakin tietokoneohjelmia ja matematiikan materiaaleja on käännetty norjan kielestä saameen.
Taloudelliset resurssit • 1993 • 1998 • 2003 • muutos %	• 282.000 Skr • 441.000 Skr • 684.800 Skr + 143%	• 1.500.000 mk (253.000 euro) • 1.300.000 mk (n. 218.000 euro) • 258.000 euro + 2 % (lisäystä on ollut 18% kun otetaan huomioon, että vuoden 1993 määrärahassa oli mukana myös työntekijän palkkakulut, jotka on sittemmin siirretty Saamelaiskäräjien yleiseen budjettiin)	• 5.356.000 Nkr • 10.455.000 Nkr • 11.139.000 Nkr + 108 %
Oppimateriaalityöntekijöitä hallinnossa • 1993 • 2003 Vakituisia virkoja materiaalityössä • 1993 • 2003	1 1 1 1	1 2 1 1	Hallinnossa ei ole erityisiä materiaalityöntekijöitä. Pedagogiset työntekijät ovat tarpeen mukaan varmistamassa materiaalien laatua. Yhteensä 3 projektinjohtajaa vastaa sopimuksista ja yhteystöistä kustannusyhtiöihin. Hallinto ohjaa ja neuvoa oppimateriaalin käsikirjoittajia ja muita tekijöitä.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Tulokset 2003, uusia oppimateriaalinimikkeitä: • pohjoissaamenkielisiä • luulajansaamenkielisiä • eteläsaamenkielisiä • inarinsaamenkielisiä • koltansaamenkielisiä • kaksikielisiä • muilla kielillä saamelaiskultt. YHTEENSÄ	0	13 4 2 19	22 9 1 4 2 38
Saamen kielen virtuaali- tai etäopetuksen oppimateriaalit	Pohjoismaisena yhteistyönä toteutettu Gulahalan – pohjoissaamen peruskurssin verkkomateriaali, 2006. < http://www.gulahalan.sapmi.net/ >	Saamelaiskäräjät haki vuonna 2002 opetushallitukselta erillistä määrärahaa virtuaaliopetuksen materiaalien valmistamiseen, mutta määrärahaa ei myönnetty. • Pohjoissaamen verkkokurssi Ofelasti äidinkielisille, 2005. < http://www.sogsakk.fi/ofelasti/ >	E-skuvla , www.e-skuvla.no (yksityisyrittäjä): • oppimateriaaleja saamelaisesta kulttuurista (2 t valinnaisaine), pohjoissaamen kielessä, teemamateriaalia saamen kansallispäivästä, joiusta ja tähtitaivaan tunteuksesta. EGirji , www.egirji.no (yksityisyrittäjä): • oppimateriaalia luonnon sanoista ja historiasta.
Pohjoismainen oppimateriaaliyhteistyö	- POHJOISMAINEN SAAMEN OPPIMATERIAALILUETTELO VUODESTA 1994 ALKAEN - POHJOISMAINEN OPPIMATERIAALIKONFERENSSI-KIIRUNASSA MAALISK. 2003		
Määrärahat pohjoismaista yhteistyötä varten 2003	-	-	-

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

16. OPETUKSEN KEHITTYMINEN VIIME VUOSINA	Ruotsi	Suomi	Norja
Uusia projekteja	• Luulajan saamen materiaalityö yhdessä Norjan puolen kanssa	• Inarin saamen kieliooppia ja sanakirjaprojektit • Vuonna 2006 1 materiaalin projektityöntekijä kokoamassa verkkomateriaalia.	• Saamelaiskäräjien johtama alkuopetuksen kehittämishanke käynnissä 2000-2005. Tavoitteena löytää lukutapoja ja -metodiikkaa, joka sopii parhaiten saamea äidinkielenään puhuville oppilaille²⁷¹. • Saamelaisopetuksen laadun varmistusprojekti Saamelaisessa korkeakoulussa²⁷².
Uusia kouluja	• Kiirunan saamelaiskoulun toiminnan vakinaistaminen 1996 • Kiirunan saamelaiskoulun uusi rakennus vihittiin käyttöön 2001		• Tenon uusi saamelainen koulutalo valmistui 2003. Saamelaisten opetussuunnitelmien vaatimukset otettu huomioon alusta lähtien. • Tenon uusi Montessori-koulu aloitti 2002 ja on ainoa yksityinen saamen opetusta Norjassa antava koulu. Sen opetuksen lähtökohtana on monikulttuurisuus.
Uusia poliittisia päätöksiä	• Koululain uudistus on käynnissä²⁷³.	Valtioneuvosto alensi 2003 lähtien saamelaisopetuksen valtionavustuksen saamisen edellytyksenä ollutta oppilasryhmän kokovaatimusta. Säännös koskee saamelaisalueen kuntia ²⁷⁴ .	Opetussuunnitelmauudistus käynnissä. Saamelaiset opetussuunnitelmat uudistetaan. Periaateosan tilalle tulee saamelainen opetusjulistie ja kielivaihtoehtoja muutetaan ²⁷⁵ .

271 www.samediggi.no , Dutkan-, geahččaladdan- ja ovdánahttinprošeavttat, 8.6.2004; Samisk begynneropplæring. Evaluering av del I-Leseparathet, Sametinget 2002.

272 Kts. alaviite 243.

273 75 SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet.

274 VNp 11.12.2002.

275 St. diedáhus/ St. melding nr.30(2003-2004), Kultur for læring; Sámediggerádi beavdegirji/ Møtebok for Sametinget, 112-114/04.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Viime aikoina painotettuja kehittämisalueita/uusia tarpeita	• Virtuaaliopetuksen tarve mm. opettajapulasta johtuen. Saamelaiskoulujen ja integroidun saamelaisopetuksen ulkopuolella vaikeuksia löytää opettajia. • Integroitua saamelaisopetusta varten ei osoiteta tarpeeksi varoja. Monet kunnat, joissa olisi ollut tarvetta, ovat jääneet tätä opetusta vaille. • Yleisissä kouluissa annettu saame-äidinkielen opetus ei tavoita saamelaisalueiden ulkopuolella asuvia saamelaislapsia ja -nuoria. SámS on vaatinut tehtäväkseen myös tämän opetuksen kehittämistä ja hallintoa. • Oppimateriaalin valmistaamiseen osoitetaan liian vähän varoja.²⁷⁶	• Saamelaiskäräjien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen kehittämällä saamelaisille kuuluvaa itsehallintoa. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että sen tehtäviin tulisi kuulua mm. saamelaisopetuksen arviointi-järjestelmän luominen ja hallinto, erityisten saamelaisopetuksen kehittämismäärärahojen hallinto ja keskeinen asema saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelmatyössä. • Virtuaaliopetuksen ja siinä tarvittavien oppimateriaalien kehittämisen. • Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisien tavoittaminen ja opetuksen käynnistäminen koko maassa, kunnollisen rahoituksen, opetussuunnitelmien ja säännösten aikaansaaminen tätä varten. • Oppimateriaalivarojen lisääminen kaksinkertaisiksi nykytasosta.²⁷⁷	• Saamelaiskäräjien päätösvalan lisääminen opetusasioissa. Tavoitteeksi on asetettu²⁷⁸ saada valmistella opetuksen sisältöä koskevat asetukset, saada päättää asetuksista koskien kaikkia saamelaisen opetussuunnitelma-asiakirjan oppiaineita, saada saamen opetusta koskeva laajennettu valvonta- ja valitusoikeus ja saada hallintaansa saamen kielen ja saamenkielistä opetusta varten asetetut tukijärjestelmät. Toimiva kaksikielisyys tavoitteeksi koskien kaikkia maan saamelaisoppilaita. Tavoitteena myös laajentaa opetuslaissa määriteltyä saamelaisaluetta ja vahvistaa lainsäädännöllä jokaiselle oppilaalle kuuluva yksilöoikeus saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen.
Lakkautettuja kouluja 2000-luvulla	Pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen, mm. opetussuunn. harmonisointi ja oppimateriaaliyhteistyön edistäminen, yhteisen kielen vahvistaminen, terminologiayhteistyö.	Utsjoen Outakosken koulu (2002), Enontekiön Leppäjärvän koulu (2003) ja Inarin Akujärven (2003), Nellimön (2001) ja Menesjärven (2005) koulut. Kaikissa näissä kouluissa oli saamen kielen tai saamenkielistä opetusta.	Kaarasjoen porosaamelaislasten koulu (erityinen porosaamelaislasten luokka kunnan peruskoulun yhteydessä).

276 SámS/ Allas Labba 14.11.2003; SámS vuosikertomukset 2000-2003.

277 Saamelaisien kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa-Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet, täysistunto 17.06.2003; esitykset opetusministeriölle 3.2.2006 ja sisäasiainministeriölle 24.1.2006

278 Sámediggeplána jagiide 2002-2005, 5. luku 'Oahppu ii deatte'.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Askelia taaksepäin	- Jellivaaran saamelaiskoulun oppilasmäärä on laskenut poismuutontakia. - Lasten lukumäärä vähennee myös Lannavaaras- sa, Kiirunassa ja Tärnabyssa.	- Saamelaisopetuksen oppilasmäärä on laskenut lukuvuodesta 1998-99 lähtien. Suurimpana syynä on saamelaisten poismuutto kotiseutualueelta. Opetuksen järjestäminen kotiseutualueen ulkopuolella on vaikeaa. - Utsjoen kunta on vuodesta 1995 lähtien menettänyt noin 10% asukkaistaan. Perusopetusikäisten määrä tulee arvion mukaan vähenemään lähi vuosina noin 26%. Kunnalla on vaikeuksia ylläpitää opetusta kahdella kielellä ja säilyttää kaikki nykyiset koulunsa.	
Askelia eteenpäin	- Tärnabyn saamelaiskoulussa on aloitettu esikoululuokka (6-vuotiaat) ja koululaisten vapaa-ajan toiminta syksyllä 2003. - Kaaresuvannon saamelaiskoulun yhteydessä on aloittanut saamelainen päiväkotit syksyllä 2003. - SámS on usean vuoden tauon jälkeen palkannut vuodesta 2002 lähtien yhden työntekijän oppimateriaalitehtäviin.	- Saamenkielinen opetus lisääntyy oppituntien, oppiaineiden, luokka-asteiden ja oppilasmäärän mukaan mitaten. - Inarinsaamenkielinen opetus aloitettiin 2000 syksyllä. Inarin kirkonkylän peruskoulun (0-6 lk) inarinsaamenkielinen opetusryhmä oli 2003-2004 suurempi kuin pohjoissaamenkielinen opetusryhmä. - Koltansaamenkieliseen opetukseen syksystä 2000 lähtien tulneiden oppilaiden kielitaito on ollut aiempien ikäluokkien kielitaitoa korkeammalla tasolla. - Oulun kaupungissa aloitettiin pohjoissaamen kielen opetus 2000.	- Tromssan Báhppajávrin koulussa (Prestvanneskole i Tromsø) alkoi saamenkielinen luokka syksyllä 2003. - Oslo kaupungissa (Tøyen skole) aloitti pohjoissaamenkielinen luokka syksyllä 2002. - Eteläsaamen opetus ensimmäisenä kielenä aloitettiin syksyllä 2002. Aiempina vuosina eteläsaamea opetetettiin vain toisena kielenä. - Luulajan saamen opetus on lisääntynyt selvästi koskien kaikkia kielen opetusvaihtoehtoja.

5. KÄSITTEIDEN JA OPETUSTILANTEEN POHJOISMAINEN VERTAILU

Muuta	SámSin valmistamat saa-me-äidinkielen opetusta koskevat internet-sivut valtakunnallisten teemasivujen (Tema Modersmål, modersmålets plats på skoldata-nätet) yhteydessä: http://modersmal.skolutveckling.se/projekt/	Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston uusi tietopaikka Virtuaali saame-opetusprojektin internet-sivujen yhteydessä: http://www.peda.net/veraja/saame/saamelaiskarajat/	Sámi Oahpponeahhta , internetsivusto opetusta ja kouluja varten avattiin 2003. Toimii tietolähteenä ja resurssina kouluille, päiväkodeille ja vanhemmille. Saamelaiskäräjien ja Læringscenterin välinen yhteistyöhanke. www.oahpponeahhta.no oahpponeahhta@same-diggi.no
--------------	--	--	---

6. ”SAAMELAISET OVAT YKSI KANSA, JONKA YHTEYTTÄ VALTIOIDEN RAJAT EIVÄT SAA RIKKOA”²⁷⁹

6.1. SAAMELAISOPETUKSEN JA SAAMEN KIELEN ASEMAAN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

YK:n erikoisraportoiija *Francesco Capotorti* pitää eri kansanryhmien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään koulutuksessa ratkaisevana tekijänä sille, voivatko ryhmät säilyttää ja kehittää omaa kulttuurista erityislaatuaan ja omaa perinnettään ja siten säilyä omana, muista poikkeavana kansanryhmänään²⁸⁰. Oma kieli on kulttuurin tärkeintä pääomaa ja mikäli sitä ei käytetä opetuksessa, ovat ryhmän mahdollisuudet oman erityislaatunsa säilyttämiseen vaarassa.

Kuinka paljon kieltä sitten tulisi opetuksessa käyttää, jotta kansanryhmällä ja kielellä olisi mahdollisuuksia säilyä ja kehittyä, siihen Capotortin selvitys ei anna vastausta. Sen sijaan kaksikielisyytutkijat painottavat viime vuosikymmenten tutkimustulosten pohjalta sitä, että vähemmistöihin kuuluvien lasten tulisi saada koko opetuksensa sillä kielellä, jolla muuten on vähemmän mahdollisuuksia kehittyä korkealle tasolle. Vain tällä tavalla lapset voivat säilyttää myös vähemmistökielensä, saavuttaa korkeatasoisen kaksikielisyyden ja saada valmiudet toimia sekä valtakielisessä että vähemmistökielisessä ympäristössä²⁸¹. Myös ETYJin²⁸² vähemmistökomissaarin vuonna 1996 Euroopan valtioille antamien suositusten lähtökohtana on tämä opetusmalli²⁸³.

Ruotsin saamelaiskoulujen antamaa kielen opetusta 1980 -luvun lopulla tutkineet *Mikael Svonni* ja *Kenneth Hyltenstam* toteavat pelkän saamen kielen opetuksen olleen lähes tuloksetonta sellaisille oppilaille, joiden saamen kielen taito oli kouluun tullessa heikko tai sitä ei ollut lainkaan. Muiden kaksikielisyytutkijoiden tavoin he toteavat tutkimuksessaan välttämättömäksi lisätä saamen kielellä annettavaa opetusta. Pelkkä kielen opetus ei johtanut aktiiviseen kielitaitoon, sen vaikutus jäi lähinnä saamelaisen identiteetin tukemiseen²⁸⁴. Tutkijoiden johtopäätökset pätevät todennäköisesti myös muissa Pohjoismaissa, koska kielen opetusta on annettu samansuuruisilla tuntimäärillä ja sen osuus oppilaan saamasta koko opetuksesta on aina ollut marginaalinen. Poikkeuksen muodostavat vain ne oppilaat, joille saamen kieltä opetetaan äidinkielen oppiaineena ja opetukseen käytetään koko äidinkielen oppiaineen tuntiresurssi.

279 Otsikko viittaa vuoden 1978 Saamelaiskonferenssissa hyväksyttyyn ja Saamelaisneuvoston 1980 ja 1989 (2. painos) julkaiseman Saamelaispoliittisen ohjelman alkusanoihin.

280 Capotorti 1979,84/5. *Use of minority languages in the school system*,493.

281 Mm. Skutnabb-Kangas 1988; Magga & Skutnabb-Kangas 2001.

282 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö.

283 The Hague Recommendations regarding the Education Rights of National Minorities from OSCE's High Commissioner on National Minorities, www.osce.org/hcnm/documents/recommendations/hague/index.php, 16.3.2004.

284 Hyltenstam & Svonni 1990.

Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen ja kielellisten oikeuksien toteutumiseen koulussa vaikuttavat tekijät voi jäsentää kolmeen²⁸⁵: *yhteiskunnan tason, ryhmä- tai aluetason ja yksilötason tekijöihin*. Opetuslainsäädäntö, opetuksen rahoitus ja valtion antamat kansainväliset sitoumukset ja sen hyväksymät kansainväliset suositukset kuuluvat ensimmäiseen. Ryhmä- tai aluetason tekijöitä ovat mm. saamelaisten ja pääväestön määrälliset ja toiminnalliset suhteet, kieleen liittyvät asenteet ja paikallispolitiikat sekä eri kielten käyttäjien lukumäärä yhteisössä. Yksilötason tekijöistä keskeisimpiä ovat jokaisen omalla kohdallaan tekemät kielivalinnat, koskien mm. lasten kanssa kotona käytettävää kieltä/kieliä ja opetuskielen valintaa

Kansallisella opetuslainsäädännöllä, resurssipolitiikalla ja valtion antamalla vähemmistön oikeuksia koskevilla sitoumuksilla on suuri merkitys, mutta ne eivät yksin vielä takaa kielellisten oikeuksien toteutumista käytännössä. Asenteet saamen kielen edistämistä vastaan ovat paikallisella tasolla usein suuria, eivätkä saamelaiset vanhemmat ole aina valmiita kovin äänekkäästi vaatimaan lapsilleen haluamaansa opetusta. Tämä koskee ennen muuta alueita, joilla saamelaisväestön osuus koko asujaimistosta on pieni, kuten lähes kaikkialla hallinnollisten saamelaisalueiden ulkopuolella. Norjassa jopa saamelaiskulttuurin ydinalueeseen luettavalla saamen kielen hallintoalueella on viime vuosina esiintynyt voimakasta vastustusta kaikkia saamen kielen asemaa koskevia uudistuksia, mm. saamelaista opetussuunnitelmaa (O97S) ja saamen kielisäännösten toittamista kohtaan.

Suomessa saamelaisalueen kunnat ovat 1990 -luvun puolivälistä alkaen joutuneet huomattavan vaikeaan taloudelliseen asemaan samalla kun poismuutto niistä on voimakkaasti lisääntynyt. Nämä tekijät heikentävät kuntien mahdollisuuksia opetuksen järjestämiseen kahdella (Inarissa neljällä) kielellä siitakin huolimatta, että saamen kielen ja saamenkielistä opetusta turvaa nykyisin erityinen rahoitusjärjestely. Esimerkiksi saamelaisenemmistöinen Utsjoen kunta on vuodesta 1995 lähtien menettänyt noin 10% väestöstään. Lähtijöistä huomattava osa on ollut saamelaisia²⁸⁶. Muuttoliike saamelaisten pääasiallisilta asuinalueilta pohjoisen asutuskeskuksiin, kaupunkeihin ja etelään koskee kaikkia Pohjoismaita. Norjassa muuttoliikettä on pyritty hillitsemään erityisellä pohjoisia alueita suosivalla vero- ja talouspolitiikalla.

Suomen Saamelaiskäräjien tietojen mukaan saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuu nykyisin noin 50% saamelaisväestöstä²⁸⁷. Oletettavasti perinteisen alueen ulkopuolella asuvien saamelaisten lukumäärä on samaa luokkaa myös muissa Pohjoismaissa. Voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö turvaa saamen kielen käyttöä koulun opetuskielenä varsinaisilla saamelaisalueilla (Norjassa saamen kielen hallintoalueella, Suomessa saamelaisten kotiseutualueella ja Ruotsissa erityisissä saamelaiskouluissa). Muilla alueilla saamen kielen opetuksen järjestäminen edellyttää lasten vanhemmilta erityistä tietoisuutta ja sinnikkyyttä, eikä opetuksen järjestäminen ole sittenkään varmaa. Saamenkielistä opetusta ei juurikaan ole varsinaisten saamelaisalueiden ulko-

285 Vrt. Hyltenstam, Stroud ja Svonni 1999,41-97; Svonni 1996,168-170 ja Magga 2001.

286 Anár Sámi radio oddasat 2.3.2001. Utsjokisuun koulujen johtokunnan puheenjohtaja Aslak Järvensivu totesi haastattelussa mm. Utsjoen kirkonkylän peruskoulun oppilasmäärän laskevan viidessä vuodessa noin 30%. Seurauksena tästä hän totesi yksikielisten opettajien palkkaamisen ja kielen mukaan eriytetyn opetuksen tulevan kunnalle liian kalliiksi. Sen takia opettajiksi tulisi hänen mielestään valita vain kaksikielisiä henkilöitä, jotka pystyvät opettamaan samaa ryhmää samoilla oppitunneilla yhtä aikaa kahdella kielellä.

287 Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan tilastot 1999 ja 2003; kts, myös Lindgren 2000, 12-20.

puolella. On myös merkillepantavaa, että etelä- ja luulajan saamen kielialueet jätettiin Norjassa vuonna 1992 voimaan tulleissa saamelaislain kielisäännöksissä saamen kielen hallintoalueen ulkopuolelle²⁸⁸.

Pohjoismaiden suhtautumisessa saamelaisväestöönsä, sen kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin on tapahtunut selvä muutos 1970-luvulta alkaen. Koulutuspolitiikassa 1970-luku merkitsi kaikissa niissä uuden yhtenäisen peruskoulun rakentamista. Huolimatta suopeammasta vähemmistöpolitiikasta ja pluralistisemmasta ideologiasta, ovat yhteiskunnan tason tekijät *Mikael Svonnin* arvion mukaan Ruotsissa edelleenkin negatiivisia saamen kielen säilymiselle. Ne eivät muodosta merkittävää vastavoimaa toistasataa vuotta jatku-neelle kielenvaihdosprosessille²⁸⁹. Sen sijaan kielenvaihdosten vastavoimana on viimeiset kolme vuosikymmentä vaikuttanut saamelaisten oma kielenhuolto- ja kielen kehittämistyö ja tietoinen pyrkimys kielen aseman parantamiseen yhteiskunnassa. Merkittävimpiä aikaansaannoksia tällä saralla ovat saamen kielilait²⁹⁰ ja kuudelle saamen kielelle hyväksytyt oikeinkirjoitusstandardit. 1970-luvulta alkaen on myös perustettu lukuisia saamelaisia laitoksia ja elimiä ja saamen kieli on saanut vankemman sijan tiedotusvälineissä, hallintoviranomaisten toiminnassa ja jonkin verran myös kunnallisissa palveluissa. Tämä kehitys on luonut uusia saamenkielisiä ympäristöjä ja työpaikkoja ja osaltaan hillinnyt saamenkielisten ihmisten poismuuttoa alueelta.

Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen toteutumisen koulussa ratkaisevat viime kädessä lasten vanhemmat. Vanhempien ratkaisut ovat sidoksissa heidän käsityksiinsä saamen kielen asemasta ja käyttömahdollisuuksista. Valintoihin vaikuttavat lisäksi perhesuhteet (mm. seka-avioliitot), lapselle syntymästä lähtien puhuttu kieli/kielet, vanhempien oma kielitaito ja -identiteetti sekä tietoisuus kaksikielisyyteen liittyvistä asioista. Kielivalintoja tekevien vanhempien asenteisiin vaikuttavat luonnollisesti myös heidän omat kokemuksensa ja henkilöhistoriansa. Aikaisempina vuosikymmeninä, jolloin saamen kielen ja saamenkielistä opetusta ei joko ollut tai sitä vasta aloitettiin Pohjoismaissa, olivat saamenkielisten (usein kaksikielisten) vanhempien asenteet usein negatiivisia omakielistä opetusta kohtaan²⁹¹. Vanhemmat olivat itse joutuneet kokemaan syrjintää ja nöyryytystä oman kielensä käytöstä ja halusivat taata lapsilleen paremman tulevaisuuden puhumalla heille maan pääkieltä, eivätkä siten halunneet heille oman kielen tai omakielistä opetusta.

1960- ja 1970-luvuilla, jolloin modernisaatio tavoitti täysimittaisesti myös saamelaisien asuttamat alueet, saamen kieli miellettiin yleisesti menneisyyteen, syrjäisyyteen ja huono-osaisuuteen liittyväksi asiaksi. Tietoisuus kaksikielisyydestä, sen tuomista eduista ja vanhempien tekemien kielivalintojen pitkälle tulevaisuuteen ulottuvista seuraamuksista ei vielä ollut yleistä²⁹². Seka-avioliittojen lasten kotikielenä käytettiin usein ainoastaan toisen vanhemman puhumaa maan pääkieltä. Tämänkaltainen kehitys oli voimakkainta saamelaisasutuksen reuna-alueilla, joilla kielenvaihdos on ollut nopea. Saamelaisuuden ydinalueilla, joilla modernisaation ja 1970-luvulla voimistuneen etni-

288 Laki 1987:56, lisäys 1990:78; Luulajan saamen keskus Tysfjord/ Divttasvuotna liitettiin hallintoalueeseen vuoden 2006 alussa.

289 Svonni 1996,169.

290 Laki 1990:78 (N); laki 1999:1175 (R); lait 1991:516 ja 2003:1086 (S).

291 Kts. mm. Hirvonen 1979.

292 Magga ja Skutnabb-Kangas toteavat sellaisten vanhempien, jotka ovat itse saaneet kouluopetuksensa maan pääkielellä, päätyvän useimmiten käyttämään samaa pääkieltä myös omien lastensa kanssa (2001,18).

sen heräämisen väliin jäänyt aika jäi lyhyemmäksi kuin muualla, saamen kieli säilytti parhaiten asemansa arkipäivän ja perheiden kotikielenä²⁹³.

Nykyisin on tullut yhä tavallisemmaksi, että kaksikielisten seka-avioliittojen lapset kasvatetaan kaksikieliseksi syntymästä alkaen. Eri kieliä puhuvat vanhemmat käyttävät lastensa kanssa kumpikin omaa äidinkieltään; näin lapset oppivat alusta alkaen molemmat kielet alkuperäisäidinkielenään. Vanhempien valinnat riippuvat kuitenkin yhä edelleen käsityksistä saamen kielen taidon tärkeydestä ja hyödyllisyydestä. *Ole Henrik Magga* ja *Tove Skutnabb-Kangas* huomauttavat, että vain naiivit idealistit jatkavat sinnikkäästi sellaisen kielen siirtämistä tuleville sukupolville, jolla ei ole mitään käytännöllistä arvoa kielten markkinoilla (*on the linguistic market*). He vertaavat vanhempien kielivalintoja lasten kielellistä pääomaa koskevien päätösten tekemiseen (*children's acquisition of linguistic capital*)²⁹⁴. Saamen kielen asema koulussa liittyy siten tiiviisti sen yleiseen asemaan yhteiskunnassa ja mahdollisuuksiin käyttää sitä modernin yhteiskunnan eri elämänaloilla. Saamen kielen asema ja sen opetuskielekseen valinneiden oppilaiden määrä koulussa kohenee sen myötä, miten paljon saamen kielen taidolla on käyttöä ja miten paljon siitä katsotaan olevan hyötyä tulevassa elämässä.

Oma ryhmänsä lasten kielivalintoja tekevistä vanhemmista ovat ne aikuiset, jotka itse ovat kielenvaihdoksen ensimmäistä tai toista sukupolvea. Heillä on vielä tuntuma ja tietous oman sukunsa alkuperäiskielestä, mutta ei enää kunnollista kielitaitoa, elleivät ole sitä itse aikuisiällä hankkineet. Esimerkiksi tällaisista vanhemmista käyvät Suomen saamelaisalueen etelärajalla Sodankylän Vuotsossa asuvat lasten vanhemmat, joiden identiteetti on vielä saamelainen, mutta joka on merkittävältä osin jo kiinnittynyt alueella puhuttuun suomen kielen murteeseen. Tätä murretta voi pitää kielenvaihdokseen liittyvänä saamen ja suomen kielen välittävänä tekijänä, koska sen sanastossa ja rakenteissa on runsaasti vaikutteita saamen kielestä. Tällaisille vanhemmille saamenkielisen opetuksen vaatiminen tuntuu usein jo lähes mahdottomalta. Saamenkielellä tapahtuva kielikylpyopetus olisi todennäköisesti ainoa realistinen mahdollisuus estää saamen kielen täydellinen katoaminen tältä ja vastaavilta muilta alueilta, joilla tahto saamen kielen elvyttämiseen on muualla tapahtuneen kielen aseman paranemisen seurauksena lisääntynyt²⁹⁵.

6.2. SAAMELAISOPETUKSEN ERITYISPIIRTEITÄ

Saamelaisten nykyisessä opetustilanteessa on erityispiirteitä, jotka ovat seurausta saamelaisopetuksen historiasta ja jotka liittyvät tiiviisti saamen kielen ja saamelaisväestön yleiseen asemaan pohjoismaisissa yhteiskunnissa. Erityispiirteiden ja niiden pohjalta nousevien erityistarpeiden ja ongelmien tunnistaminen ja huomioon ottaminen on tärkeää silloin, kun tarkastellaan mahdollisuuksia opetustilanteen ja saamelaisopetuksen yhteiskunnallisen aseman parantamiseen.

a) Opetuksen taustalla on pitkä assimilaation, kielellisen ja kulttuurisen sulauttamisen historia, joka on johtanut mm. kielenvaihdoksiin ja saamen kielen aseman

293 Lindgren 1999,159-174.

294 Magga & Skutnabb-Kangas, 2001,1.

295 Mm. Huss 1999; Aikio M. 1988; Aikio-Puoskari 2005b.

kehittämistä estäneisiin ennakkokäsityksiin sekä valtaväestön että saamelaisten keskuudessa²⁹⁶. Saamen kieltä on pyritty huomioimaan opetuksessa peruskoulun alusta (1960-luvun lopulta ja 1970-luvulta) lähtien. Tiedot saamelaisoppilaiden kielellisestä taustasta peruskoulun alkuvuosilta kertovat kuitenkin assimilaation ja kielenvaihdosten jatkuneen rajuina vielä 1970-luvun jälkeenkin. Ensimmäinen peruskoulun ajalla saamelaisten opetusta Suomessa käsitellyt komitea²⁹⁷ totesi saamenkielisten olevan enemmistönä kaikissa Utsjoen neljässä kansakoulussa, Outakoskella kaikki oppilaat olivat saamenkielisiä ja Inarin kuntaan kuuluvalla Sevettijärven koululla miltei kaikki täysin koltansaamenkielisiä. Karigasniemen kouluun tuli vuosittain muutamia ummikkosaaamelaisia. Outakoskella useimmat osasivat kouluun tullessaan vain saamea.

Ruotsissa vuonna 1957 asetettu komitea²⁹⁸ selvitti vastaavasti nomadikoulujen (saamelaiskoulujen edeltäjiä) oppilaiden kielellistä taustaa. Opettajilta kerättyjen tietojen mukaan Kaaresuvannon koulun lapset eivät osanneet kouluun tullessaan lainkaan ruotsia ja käyttivät vapaa-aikanaan aina saamea. Lannavaarassa, Jukkasjärvellä ja Jellivaarassa oli monia lapsia, jotka osasivat vain vähän ruotsia kouluun tullessaan. Jotkut heistä käyttivät asuntolahenkilökunnan kanssa suomea. Jokkmokissa useimmat lapset ymmärsivät kouluun tullessaan ruotsia ja käyttivät vapaa-aikanaan molempia kieliä. Västerbottenin ja Jämtlannin lääneissä kaikki lapset olivat jo ruotsinkielisiä. Svonni toteaa jo 1940-luvun olleen kriittistä aikaa juuri Västerbottenin eteläsaamelaisille. Huolimatta siitä, että monet lapsista puhuivat vielä eteläsaamea kotonaan, he alkoivat yhä enenevässä määrin kouluun mentyään käyttää ruotsin kieltä, ensin kavereiden, sittemmin myös perheenjäsenten kanssa²⁹⁹.

Norjassa oli vielä 1950- ja 1960-luvuilla tavallista, etteivät Nordlannin läänissä asuvien luulajansaamelaistenkaan lapset osanneet kouluun tullessaan norjaa³⁰⁰. Pohjoissaamen osalta kielellinen norjalaistuminen on ollut voimakkainta Finnmarkun ja Tromssan läänien rannikko- ja vuonoalueilla.

Assimilaatiota edistäneen politiikan seuraukset tämän päivän koulutyössä näkyvät selvimmän oppilaiden heterogeenisena kielitaustana. Osa saamelaisoppilaista on kaksikielisiä, osa omaa vähän tai ei lainkaan saamen kielen taitoa, osa oppilaista on yksikielisiä maan valtatielessä. Tilanne on tyypillinen keskellä kielenvaihdosta elävälle kielelle³⁰¹. Tähän liittyvä tekijä on myös ennen peruskoulua koulunsa käyneiden vanhempien yleinen luku- ja kirjoitustaidottomuus alkuperäisäidinkielessään. Yhdessäkään Pohjoismaassa ei ole saatavilla tutkimustietoja nykyisten saamelaisoppilaiden kielitaidosta ja kaksikielisydestä.

b) Saamen kielen ja saamenkielisellä opetuksella on lyhyet opetusperinteet, mikä merkitsee mm. sitä, että lähes kaikista opetuksen toteutumisen mahdollistavista tekijöistä on puutetta. Tällaisia ovat mm. saamelaisten opetukseen erikoistuneet, hyvän koulutuksen omassa kielessään saaneet luokan- ja aineenopettajat sekä hyvätaoiset eri oppiaineiden opetusmateriaalit. Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen paris-

296 Kts. mm. Lindgren 2000,30-48.

297 Kom.miet. 1971:B63,27-33; kts. myöskin Kom.miet.1973:46, liitteenä oleva kieliraportti, 90-107, Lindgren & Aikio M.

298 SOU 1960:41; Svonni 1997,140.

299 Svonni 1996,182.

300 NOU 2000:3,37.

301 Svonni 1996,183.

sa työskentelevät opettajat kohtaavat nämä puutteet konkreettisesti työssään. Samalla opettajat ovat saamelaisopetuksen tärkein voimavara, jonka panos on tärkeä kaikessa opetuksen kehittämistyössä, valmistettaessa koulun oppiaineisiin ensimmäisiä omakielisiä oppikirjoja ja muuta materiaalia, muotoiltaessa tavoitteita ja sisältöjä oman kulttuurin opettamisesta opetussuunnitelma-asiakirjoihin ja jopa kohdattaessa kaksikielisyttä ja kaksikulttuurisuutta koskevia ongelmia ja ennakkokäsityksiä. Tätä työtä tehdään järjestelmällisesti nyt ensimmäistä kertaa saamelaisten opetushistorian aikana. Kielitaidaltaan ja taidoiltaan heterogeenisen oppilasryhmän opettaminen vaatii opettajilta myös erityisosaamista, kaksikielisyys- ja monikulttuurisuuspedagogiikan taitoja ja pohjoismaisen saamelaisyhteisön tuntemusta, jota opettajakoulutus ei juurikaan huomioi. Poikkeuksena yleislinjasta toimii Saamelainen korkeakoulu.

c) Saamenkieliset oppilaat ovat yleensä kaksi-, joskus jopa kolmikielisiä, mikä asettaa opetukselle omat vaatimuksensa. Monet tutkijat pitävät kaksikielisyttä uhkana heikommissa asemassa olevalla kielellä. Kaksikielisyys on usein merkinnyt yhtä vaihetta kielenvaihdoksessa, joka viimein on johtanut vähemmistökielestä luopumiseen. Kansainvälisessä kaksikielisyystutkimuksessa saadut tulokset korostavat kuitenkin kaksi- ja monikielisuuden olevan erittäin myönteistä lapsen kielelliselle kehitykselle. Saamelaisien kohdalla paluu yksikielisyyteen alkuperäiskielessä ei ole mahdollista, vaan kaksikielisyys ymmärretään elämää rikastuttavaksi resurssiksi, joka antaa mahdollisuudet toimia tasavertaisesti sekä vähemmistö- että enemmistökielisessä ympäristössä. Edellytyksenä kaksikielisuuden säilymiselle ja kehittymiselle pidetään kuitenkin opetuksen järjestämistä heikommissa asemassa olevalla kielellä. Saamenkielinen opetus on lisääntynyt kaikissa kolmessa Pohjoismaassa 1990-luvulla, mistä huolimatta suurimmalle osalle saamelaisoppilaista opetuksen pääkielenä on edelleen muu kuin saamen kieli³⁰².

Kaksikielisyys saamen kielessä ja maan pääkielessä muodostaa kuitenkin yhdessä suhteessa erityistapauksen ja sellaisena merkittävän mahdollisuuden saamen kielen tulevaisuudelle. Kolmen saamen kielen (etelä-, luulajan- ja pohjoissaamen) käyttöalue ei rajoitu valtakuntien rajoihin, vaan näille kielille on olemassa myös tilanteita ja domeeneja, joissa ne voivat toimia ainoina yhteisinä kielinä, jopa pääkielinä. Pohjoissaamen osalta tilanne on ilmeisin saamelaisten pohjoismaisessa yhteistyössä. Saamelaisien rajojen yli ulottuva pohjoismaainen yhteistyö tukee siten merkittäväällä tavalla oman kielen käyttöä ja kaksikielisyttä. Koulutyössä näitä mahdollisuuksia käytetään hyväksi vain satunnaisesti raja-alueilla. Valtakuntien rajat ylittävä toiminta kouluissa on helppointa erilaisten teematapahtumien ja teemaopetuksen järjestämisessä. Luontevaa resurssien yhteiskäyttöä, opettajavaihtoa ja säännöllistä opetusyhteistyötä ei juurikaan ole. Koulujen välistä pohjoismaista yhteistyötä, sen esteitä ja siitä saatavia etuja ei ole kartoitettu.

d) Saamelaisväestöstä arviolta noin 50 % asuu saamen kielen hallintoalueiden ulkopuolella, joilla alueilla saamen kieltä opetetaan enimmäkseen toisena kielenä (vieras kielen oppiaineena). Opetukseen osallistuu huomattavan vähän oppilaita suhteessa saamelaisväestön kokonaismäärään.

302 mm. Rasmussen 2005.

e) Saamen kieliä, joilla opetusta annetaan, ei ole vain yksi vaan viisi, joista kahta (etelä- ja luulajan saamea) käytetään Ruotsin ja Norjan puolella ja kahta (inarin- ja kol-tansaamea) ainoastaan Suomen puolella. Puute oppimateriaaleista ja pätevistä opetta-jista koskee kipeimmin näitä neljää pienintä saamen kieltä.

f) Saamelaista opetusmallia, opetussuunnitelmia ja saamen kielen asemaa kou-lussa säätelevää opetuslainsäädäntöä ei ole vain yksi, vaan jokaisessa Pohjoismaas-sa omansa.

6.3. EHDOTUKSET SAAMELAISELLE PARLAMENTAARISELLE NEUVOS-TOLLE

Saamelaisten poliittisessa ja kulttuuritoiminnassa on aina painotettu yhteisen kieli- ja kulttuuriperustan merkitystä. Tämä raportti käsittelee monia sellaisia asioita, jotka es-tävät saamelaisoppilaiden opetuksen järjestämisen yhteiseltä kieli- ja kulttuuriperustal-ta Pohjoismaissa. Yhteistyöhön liittyvät vaikeudet ja opetuksen asemaan liittyvät puut-teet ovat seurausta kussakin maassa noudatetusta koulutuspolitiikasta, mistä johtuen ne on myös mahdollista ratkaista koulutuspolitiikan keinoin: luomalla mahdollisuuksia opetuslainsäädännön, resurssipolitiikan ja opetussuunnitelmien pohjoismaiselle yhte-näistämiselle ja opetuksen aseman ja tilanteen parantamiselle.

Pohjoismaisessa vertailussa esille nousevat tarpeet on mahdollista jäsentää seuraa-vasti:

- 1. Opetuslainsäädäntö** määrittelee saamelaisopetuksen aseman eri tavoin kussakin maassa. Saamelaisoppilaiden oikeudet saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen saamiseen toteutuvat eri tasoilla Pohjoismaissa. Kaikissa kolmessa maassa merkit-tävä osuus saamelaisoppilaista (erityisesti Ruotsin ja Suomen puolella) jää opetus-lainsäädännön ja opetuksen rahoitussäännösten seurauksena saamelais-opetuksen ulkopuolelle.
- 2. Opetuksen rahoituksessa** on puutteita kussakin maassa, eniten Ruotsissa ja Suo-messa, joissa saamelaisopetuksen erityinen rahoitus koskee lähes yksinomaan saa-melaisalueilla (Ruotsissa saamelaiskouluissa ja integroituna saamelaisopetuksena, Suomessa saamelaisten kotiseutualueella) annettavaa opetusta.
- 3. Saamelaisopetuksen opetussuunnitelmat** poikkeavat toisistaan tuntuvasti laajuu-tensa, asetettujen tavoitteiden ja kielivaihtoehtojen suhteen³⁰³. Pohjoismainen yh-tenäistäminen olisi helpointa aloittaa saamen kielestä ja muista oppiaineista, jotka selvimmin liittyvät saamelaisen kulttuurin ja yhteisön erityispiirteisiin. Tällaisia ai-neita ovat käsityö, musiikki, luontoaineet, kuvataide, historia ja yhteiskuntaoppi.

303 Aimo Aikion tutkimus vuonna 1987 (a ja á) selvitti Norjan, Ruotsin ja Suomen saamelaisalueiden peruskoulujen opetussuunnitelmia, niiden eroja ja yhtenäistämismahdollisuuksia pohjoissaamen kielen ja -kielisen opetuksen osalta. Aikio osoitti tuolloin, ettei maiden kesken ollut merkittäviä tilastollisesti osoitettavia opetussuunnitelmallisia eroja. Tilanne on kuitenkin vuodesta 1987 muuttunut paljon toteutettujen opetussuunnitelmauudistusten seurauksena. Erityisesti Norjan saamelainen opetussuunnitelma-asiakirja (O97S) on lisännyt koulun kielivaihtoehtoja, joita on enemmän kuin naapurimaissa ja tilanne on jälleen muuttumassa vuoden 2006 opetussuunnitelmauudistuksen myötä.

Kaksikielisyystavotteita, joita on asetettu kunkin maan opetussuunnitelma-asiakirjoissa, ei ole mahdollista saavuttaa lisäämättä saamenkielisen opetuksen osuutta. Suomen opetussuunnitelma-asiakirjoissa (tai lainsäädännössä) ei ole määritelty kaksikielisyys- tai kielikylpyohjelmaa sellaisia oppilaita varten, jotka oppivat saamea vieraana kielenä. Ruotsin puolella kielikylpyohjelmaa noudatetaan saamelaiskouluissa³⁰⁴, mutta tämä opetus tavoittaa hyvin pienen osan maan saamelaisoppilaista. Norjassa kaksikielisyystavote ja oikeus saada saamenkielistä opetusta koskee myös saamen kieli toisena kielenä -oppilaita, mutta tätä oikeutta ei ole vielä toteutettu. Kussakin maassa on tarvetta lisätä saamenkielistä opetusta ja määritellä kielikylpyopetuksen asema ja opetuksen sisällöt. Tämä olisi parhaiten toteutettavissa pohjoismaiselta pohjalta.

4. Saamelaisista oppimateriaaliyhteistyötä, yhteispohjoismaista suunnittelua ja materiaalien valmistusta on vähän. Pohjoismaisessa saamelaisessa oppimateriaalikonferenssissa (2003) todettiin paradoksiksi, että yhteinen kieli, jonka tulisi olla yhteistyön vahvin perusta, näyttääkin olevan oppimateriaalien yhteiskäytön suurin este opetussuunnitelmallisten erojen lisäksi. Syy kielellisiin vaikeuksiin on sellaisen yhteisen terminologiatyön puuttuminen, joka kattaisi kaikki koulun oppiaineet ja oppimateriaalit. Pohjoismaiselta oppimateriaalien suunnittelulta ja valmistamiselta puuttuvat myös yhteisesti hyväksytyt säännöt, periaatteet ja kunnollinen rahoitus. Rahoitusvaikeuksia on eniten Ruotsin ja Suomen puolella. Kriteerejä siitä, mitä edellytetään pohjoismaisilta saamelaisilta oppimateriaaleilta, ei ole määritelty, johon myös viitattiin pohjoismaisessa oppimateriaalikonferenssissa.³⁰⁵

5. Saamelaisopetus ei tavoita maiden kaikkia saamelaisoppilaita, johon edellä mainittujen lainsäädännöllisten ja rahoituksellisten puutteiden lisäksi on syynä opettajapula ja etä- tai virtuaaliopetuksen³⁰⁶ puuttuminen (erityisesti Ruotsin ja Suomen puolella) ja ettei saamelaisvanhemmilla ja saamelaisalueiden ulkopuolisilla kouluilla ole tarpeeksi tietoa saamelaisopetuksesta. Etäopetuksen järjestämiseen pohjoismaisesti olisi tänä päivänä jo teknisiä mahdollisuuksia, mikäli tälle opetukselle olisi muutoin luotu edellytykset ja säädetty opetuksen järjestäjää koskevasta velvollisuudesta (vrt. Norja, jossa etäopetus perustuu lakiin ja kolmen saamen kielen opetusta koskevat projektit ovat käynnissä³⁰⁷). Hyvin järjestetyllä tiedotuksella olisi myös mahdollista edistää saamelaisopetuksen tilannetta saamelaisalueiden ulkopuolella.

6. Saamelaisopetusta varten ei ole vakiintunutta arviointijärjestelmää yhdessäkään maassa. Norjassa suunnitellaan parhaillaan opetuksen tuloksellisuuden arviointijärjestelmää myös saamelaisopetusta varten. Ruotsin saamelaiskoulut noudattavat valtakunnallista arviointijärjestelmää, jonka mukaan Sáms raportoi vuosittain

304 Allas Labba, 14.11.2003. Kielikylpyopetuksesta ei ole virallisia päätöksiä, mutta vuoden 1994 jälkeen saamelaiskouluissa on lisätty saamenkielistä opetusta ja siinä seurataan kielikylpymenetelmiä muiden kuin äidinkielisten opetuksessa.

305 Nystad 2003; Näkkäljärvi 2003; ks. myös Biti Mikalsen 1997.

306 fjernundervisning, virtuaaliopetus; ks. Aikio, Marjaana 2003.

307 ks. alaviite 7.

miten hyvin oppilaat ovat saavuttaneet saamen kielen kurssisuunnitelmassa asetetut tavoitteet. Suomessa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen arviointijärjestelmä puuttuu kokonaan. Kussakin maassa on asetettu kaksikielisyystavoitteita, joiden toteutumisen arviointia varten ei toistaiseksi ole erityisiä menettelytapoja.

Myös saamelaisopetuksen aseman kehittymistä osana Pohjoismaiden koulujärjestelmää samoin kuin saamelaisoppilaiden oikeuksia ja tasa-arvon toteutumista koulutuksessa tulisi seurata systemaattisesti. Näitä kysymyksiä on arvioitu Ruotsissa vuonna 1994, Norjassa vuonna 2003 ja Suomessa hyvin suppealla arviointiraportilla vuonna 2005³⁰⁸. Olisi luonnollisinta järjestää saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen laadun, tuloksellisuuden ja opetuksen koulutuspoliittisen aseman arviointi pohjoismaisesti. Tällaiset arvioinnit tuottaisivat pohjoismaisesti vertailevaa tietoa, joka olisi hyödyllistä opetuksen kehittämistyössä. Saamelaisopetuksen pohjoismaisen arviointijärjestelmän kehittäminen sopisi parhaiten Saamelaisen korkeakoulun tehtäväksi ja hyödyttäisi samalla myös sen antamaa opettajakoulutusta ja tutkimusta.

7. Saamelaisen kulttuurin opetusta muille kuin saamelaisille ei juurikaan anneta Pohjoismaiden kouluissa. Tällä opetuksella olisi kuitenkin merkitystä eri kansanryhmien kanssakäymiselle, erilaisuuksien ymmärtämiselle ja saamelaisten asemalle yhteiskunnassa. Saamelaista kulttuuria koskevat opetussisällöt on määritelty Pohjoismaista ainoastaan Norjan kansallisessa opetussuunnitelmassa (L97). Olisi luonnollista, että kussakin maassa opetettaisiin saamelaisia ja saamelaista kulttuuria koskien samat perusasiat ja että opetussisällöt olisi määritelty pohjoismaisesti. Tämä mahdollistaisi myös yhteisten oppimateriaalien valmistamisen kolmea Pohjoismaata varten ja vaikuttaisi samalla näissä maissa valmistettavien norjan-, ruotsin- ja suomenkielisten oppimateriaalien sisältöihin.

8. Saamelaisopetusta koskevat tilastotiedot ovat puutteellisia ja osin epäluotettavia, minkä takia opetuksen kehittymisestä ja toteutumisesta ei ole mahdollista saada kokonaisvaltaista kuvaa. Oikeat ja luotettavat perustiedot antaisivat arvokkaita työvälineitä opetustilanteen ja saamelaisoppilaiden oikeuksien arviointiin ja sen kautta opetustilanteen kehittämiseen. Norjassa saamelaisopetuksen tilastot ovat löydettävissä Saamelaisen opetusneuvoston (Sámi oahpahusráddi/ Samisk utdanningsråd 1976-1999) vuositiedotteista vuoteen 1999 saakka, jonka jälkeen Finnmarkun läänin opetusosasto on julkaissut tilastot internetsivuillaan³⁰⁹. Viimeisten kymmenen vuoden tilastot sisältävät alueiden, koulujen, saamen kielten ja erilaisten kielenopetusvaihtoehtojen mukaan eriteltyt tiedot opetustilanteesta.

Ruotsin saamelaiskoulujen ja integroitua saamelaisopetusta saaneiden oppilaiden lukumäärät ovat löydettävissä SámSin vuositiedotteista, mutta lukumääriä ei ole eritelty kielten, kielenopetusvaihtoehtojen eikä opetuskielen mukaan. Äidinkielen (modersmåls undervisning) opetusta koskevat oppilasluvut julkaisee tilastokeskus

308 Lundgren 1994; Hirvonen 2003 a ja b (toim.); Aikio-Puoskari 2005a, 12 sivun arviointi osana Koulutuksen arviointineuvoston koulutuksen perusturvaa koskevaa kansallista arviointia.

309 www.fylkesmannen.no/finnmark

(Statistiska Centralbyrån)³¹⁰, joka kokoaa tiedot suoraan kunnista. Lukumäärät on pyritty erittelemään saamen kielten mukaan, mutta käytetyt käsitteet eivät anna luotettavaa kuvaa opetustilanteesta. Verrattessa tilastokeskuksen julkaisemia tietoja Sámsin ilmoittamiin lukuihin, näyttää selvältä, että samat oppilaat on laskettu mukaan molempiin tilastoihin. Kokonaisen kuvan muodostaminen opetustilanteesta tilastojen perusteella ei siten ole mahdollista.

Suomen puolella opetustilastot julkaisee virallisen laskentapäivän (20.9.) mukaan Lapin lääninhallituksen sivistysosasto³¹¹. Sen internet-sivuilta löytyvät kuntien, koulujen ja saamen kielten mukaan eriteltyt tiedot lukuvuodelta 2003-2004 ja yhteenlasketut oppilasluvut 1970-luvun lopulta alkaen. Tilastojen julkaiseminen ei ole systemaattista ja lääninhallituksen ilmoittamat tiedot poikkeavat kuntien ilmoittamista luvuista.

Pohjoismaissa annettavan saamelaisopetuksen kehittämisen ja kokonaisvaltaisen seurannan mahdollistamiseksi olisi tärkeää, että opetustilannetta kuvaavat tiedot julkaistaisiin yhtenäiseltä perustalta. Tämä olisi mahdollista perustamalla yhteinen tietokanta (data bása), johon olisi koottu luotettavat tilastolliset tiedot kustakin maasta. Tietokantaan olisi hyödyllistä koota oppilastilastojen lisäksi myös tiedot opettaja- ja oppimateriaalitalanteesta. Tietokannan rakentaminen sopisi parhaiten Saamelaisinstituutin tehtäväksi, jossa on jo käynnissä samansuuntainen projekti³¹².

9. Saamelaispoliittisilla ja saamelaisen opetushallinnon elimillä on niukasti vaikutus- ja päätösvaltaa oman kansansa opetukseen, jota pidetään yhtenä tärkeimmistä sen tulevaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Norjan Saamelaiskäräjillä on saamen kielen opetussuunnitelmia ja oppimateriaalien valmistamista koskevaa päätösvaltaa. Ruotsin saamelaiskouluhallituksella (Sáms) on hallinnollista valtaa koskien saamelaiskouluja, integroitua saamelaisopetusta ja muuta saamelaiskoulujen toimintaa. Suomen Saamelaiskäräjät voi päättää itsenäisesti oppimateriaalin valmistamiseen osoitetun määrärahan käyttämisestä.

Vaikutusvallan lisäämisessä on kysymys poliittisista vaikutusmahdollisuuksista, joita on vähiten Ruotsissa ja Suomessa. Toinen tärkeä kysymys on resurssipoliitiikka, jonka suhteen erityisesti Suomen Saamelaiskäräjät on jäänyt naapurimaista jälkeen. Sille ei ole osoitettu resursseja opetuksen kehittämishankkeisiin ja myös oppimateriaalityöhön osoitettu määräraha on pysynyt samalla tasolla jo pitkään. Ruotsin saamelaiskouluhallitukselta puuttuu resursseja sekä oppimateriaalityöstä että integroidusta saamelaisopetuksesta eikä sillä ole ollut todellisia vaikutusmahdollisuuksia edistää saamelaisopetuksen yleistä asemaa maassa, vaikka tämä kuuluisikin sen tehtäviin voimassa olevien säännösten mukaan.

310 < <http://www.scb.se> >

311 < <http://www.laanhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf> >

312 < <http://www.nsi.no> > , 30.9.2004: Proševttat jagi 2004, ee. Sámi servodatdiedalaš databáa /Sámiide guoskevaš statistihkka Norggas - sisdoallu, organiseren ja doaibma.

EHDOTUKSET SAAMELAISELLE PARLAMENTAARISELLE NEUVOSTOLLE

Tässä raportissa esille tuodut puutteet ja kehittämistarpeet koskevat erityisen laajaa aluetta. Saamelaisopetuksen järjestämisessä on kysymys lainsäädännöstä, resursseista, opetussuunnitelmista, saamelaisten vaikutus- ja päätösvallasta, yhteistyömahdollisuuksista, opetuksen laadun ja sen aseman arvioinnista, viidestä saamen kielestä ja kolmesta valtiosta. Sen takia kestävimmän perustan saamelaisopetuksen tilanteen ja koulutuspoliittisen aseman parantamiseksi loisi sellaisen pohjoismaisen sopimuksen aikaansaaminen, jonka osapuolina olisivat kolme Pohjoismaata ja kussakin maassa toimivat Saamelaiskäräjät. Sopimus voisi muodostaa osan laajemmasta saamelaissopimuksesta, jota koskeva ehdotus valmistui lokakuussa 2005 ja joka on parhaillaan lausuntokierroksella Pohjoismaissa³¹³. Toinen vaihtoehto olisi valmistella erillinen sopimus, joka koskisi saamelaisopetuksen asemaa Pohjoismaissa. Sopimuksen perustana olisivat maiden perustuslait ja kansainväliset sopimukset, joihin Pohjoismaat ovat liittyneet ja samalla sitoutuneet mm. turvaamaan saamelaisille opetusta sekä saamen kielessä että saamen kielellä ja vahvistamaan myös Saamelaiskäräjien asemaa päätöksenteossa.

Sopimuksella määriteltäisiin saamelaisoppilaiden saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen liittyvät oikeudet, jotka turvattaisiin kussakin maassa samantasoisina. Lisäksi sovittaisiin saamelaisopetusta koskevien opetuslakien säännösten ja opetussuunnitelmien yhtenäistämisestä, saamelaisopetuksen pohjoismaisen arviointi- ja laadun seuraamisjärjestelmän luomisesta ja saamelaisen kulttuurin perusasioiden opettamisesta yleisesti maiden kouluissa.

Poliittisella tasolla tehtävän sopimuksen seurauksena tarvitaan myös konkreettisia toimenpiteitä: työryhmiä valmistelevaan yhteisiä opetussuunnitelmia, muutosehdotuksia kansallisiin opetuslakeihin ja alempiin säännöksiin sekä ehdotuksia saamelaisopetuksen ja saamelaisen oppimateriaalityön rahoituksen kehittämiseksi. Yksi mahdollisuus olisi asettaa pohjoismaainen komitea valmistelevaan näitä kysymyksiä parlamentaarista päätöksentekoa varten. Komiteassa tulisi olla edustajat sekä Pohjoismaiden opetushallinnosta että Saamelaiskäräjiltä.

Saamelainen parlamentaarinen neuvosto voisi osaltaan toimia saamelaisten oman opetusalan yhteistyön välineenä. Sen yhteydessä voisi toimia pohjoismaainen saamelaisopetuksen työryhmä, joka johtaisi pohjoismaista oppimateriaaliyhteistyötä, määritteli yhteistyön periaatteet ja säännöt, määritteli kriteerit pohjoismaisille saamelaisille oppimateriaaleille, käynnistäisi eri oppiaineita koskevan terminologiyhteistyön ja vastaisi pohjoismaista yhteistyötä varten osoitetusta budjetista. Pohjoismaiselta yhteistyöltä puuttuu nykyisellään rahoitus, eikä varoja näihin tehtäviin ole nykyisessä resurssitilanteessa mahdollista koota jo toimivien saamelaisten opetushallinnon elinten varoista. Resurssien puute Ruotsissa ja Suomessa on silmiinpistävä.

Kiireellisimmiksi tarpeiksi arvioidaan niiden saamelaisoppilaiden tavoittaminen, jotka nykytilanteessa jäävät kokonaan saamelaisopetuksen ulkopuolelle sekä tarve lisätä saamenkielisen opetuksen osuutta kussakin Pohjoismaassa. Ratkaisuksi esitetään:

313 Pohjoismaainen saamelaissopimus. Suomalais-norjalais-ruotsalais-saamelaisen asiantuntijatryöryhmän 27. lokakuuta 2005 luovuttama luonnos. Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioiden ministereille sekä saamelaiskäräjien puheenjohtajille, 340 s.

- 1) ***Ruotsissa ja Suomessa voimassa olevat säännökset ja määräykset, jotka koskevat saamelaisalueiden ulkopuolella annettavaa saamen kielen opetusta, erotetaan muiden vähemmistöjen omien kielten opetusta koskevista säännöksistä ja määräyksistä.*** Saamelaisalueiden ulkopuolella annettavan saamelaisopetuksen tulisi perustua samoille säännöksille, opetussuunnitelmille, tuntimäärille ja rahoitusperiaatteille kuin virallisilla saamelaisalueilla annettava opetus ja koululla tulisi olla velvollisuus ja mahdollisuudet järjestää tätä opetusta virtuaaliopetuksena, jos sillä ei ole opettajaa tätä varten;
- 2) ***Saamen kieli toisena kielenä (Suomessa vieraana kielenä)- kielivaihtoehdosta kehitetään pohjoismainen saamen kielen elvytysohjelma, jossa osa opetuksesta annetaan saamen kielellä ja opetusmenetelminä käytetään kielikylpyopetuksen menetelmiä.*** Hyväksymällä saamen kielen elvytysohjelman osaksi oppivelvollisuuskoulun opetusta, Pohjoismailla olisi mahdollisuus korjata niitä vahinkoja, joita aikaisempien vuosikymmenten koulutuspolitiikka kussakin maassa on aiheuttanut. Saamen kieltä toisena kielenä oppivien oppilaiden ryhmä olisi luonnollisin potentiaali lisätä saamen kielen taitoisten henkilöiden määrää. Kielenelvytysohjelmalla olisi myös mahdollista vahvistaa luulajan-, etelä-, inarin- ja koltansaamen kielten asemaa opetuksessa;
- 3) ***Saamelaisopetuksen mahdollisuuksia, saamelaisoppilaiden oikeuksia, saamen kielen taidon ja kaksikielisyyden etuja tehdään tunnetuksi laajalla tiedottamisella.*** Negatiiviset ennakkokäsitykset, yleisen tiedon ja käytännön informaation puute erityisesti saamelaisalueiden ulkopuolella asuvien vanhempien keskuudessa estävät saamelaisopetuksen laajentamista uusille alueille. Hyvin suunnitellulla, laajasti toteutetulla ja monenlaisia tiedon jakamisen kanavia käyttävällä tiedotuksella olisi mahdollista tavoittaa niitä saamelaisoppilaita, jotka nyt jäävät opetuksen ulkopuolelle ja ovat siten menettämässä heille kuuluvan arvokkaan osan kansallisesta perinnöstään. Luonnollisinta olisi järjestää tiedottaminen pohjoismaisesti. Tämä merkitsisi samalla sen näkyväksi tekemistä, että saamelaiset ovat yksi kansa, jonka yhteyttä valtioiden rajat eivät saa rikkoa.

YHTEENVETO

Pohjoismaiden peruskouluissa annetaan opetusta viidessä saamen kielessä ja viidellä saamen kielellä. Nämä kielet ovat pohjois-, luulajan-, etelä-, inarin- ja koltansaame. Pohjoissaame on näistä kielistä suurin ja noin 90% kaikesta saamelaisopetuksesta annetaan tässä kielessä tai tällä kielellä. Muiden saamen kielten asema opetuksessa on heikompi ja niiden asemaa opetuksessa on pyritty erityisesti tukemaan viime vuosina.

Saamelaisopetuksen asema on määritelty eri tavoin Pohjoismaissa. Norjan opetuslaki määrittelee saamelaisoppilaiden oikeudet oman kielen ja omakieliseen opetukseen. Ruotsin opetuslaissa on erityisiä saamelaiskouluja koskevia säännöksiä. Suomen perusopetuslaki määrittelee opetuksen järjestäjää koskevia velvollisuuksia. Yhteisenä piirteenä maiden opetuslainsäädännössä on, että ne antavat saamelaisopetukselle vahvemman aseman tietyillä alueilla. Näiden alueiden ulkopuolella saamen kielen ja saamenkielistä opetusta on rajoitettu monin tavoin. Tämä merkitsee mm. sitä, että saamenkielistä opetusta annetaan hyvin vähän valtioiden määrittelemien virallisten saamelaisalueiden ulkopuolella ja, että myös saamen kielen opetuksen järjestämisessä on tuntuvia vaikeuksia. Arviolta jopa 50% saamelaisista asuu kuitenkin nk. saamelaisalueiden ulkopuolella eri puolilla Pohjoismaita.

Norjassa saamen kielen ja saamenkielistä opetusta annetaan enimmäkseen tavallisissa peruskouluissa. Lisäksi maassa on kaksi valtion omistamaa erityistä saamelaiskoulua eteläsaamen alueella ja yksi valtion rahoittama saamelaiskoulu pohjoissaamen alueella. Pohjois-Ruotsissa on kuusi (6) erityistä saamelaiskoulua, joiden opetus vastaa yleisten peruskoulujen vuosiluokilla 1-6 antamaa opetusta. Lisäksi kuntien kouluissa annetaan ns. integroitua saamelaisopetusta ja vähemmistöille tarkoitettua oman äidinkielen opetusta. Suomessa saamen kielen ja saamenkielistä opetusta annetaan tavallisissa peruskouluissa.

Lukuvuonna 2003-2004 suurin osa saamelaisoppilaista kävi edelleen norjan-, ruotsin- tai suomenkielistä koulua. Norjan saamelaisopetusta saaneista oppilaista 52% oli saamen kielen hallintoalueen kuudessa kunnassa. Suomessa 90% kaikista saamelaisopetusta saaneista oppilaista oli saamelaisten kotiseutualueen neljän kunnan kouluissa. Ruotsissa noin 62% saamelaisopetuksen oppilaista sai opetuksensa saamen kielen hallintoalueen neljän kunnan alueella. Valtaosa saamenkielisestä opetuksesta annetaan saamelaisalueilla, muilla alueilla pääpaino on saamen kielen aineopetuksessa. Norjassa saamenkielisestä opetuksesta 89% annettiin saamen kielen hallintoalueella, Suomessa ja Ruotsissa vastaava luku oli 100%.

Valtiot ovat siirtäneet osia saamelaisopetuksen hallinnollisista-, pedagogisista ja koulutuspoliittisista tehtävistä saamelaisten omille poliittisille ja opetushallinnon elimille. Ne toimivat enimmäkseen asiantuntija- ja valmistelueliminä, eikä niillä ole juurikaan päätösvaltaa oman väestönsä opetusta koskevista asioista.

Raportissa ehdotetaan toimenpiteitä, joiden avulla olisi mahdollista parantaa saamelaisopetuksen tilannetta ja koulutuspoliittista asemaa. Ehdotusten perustana on saamelaispoliittisessa ohjelmassa julkilausuttu periaate, jonka mukaan saamelaiset ovat yksi kansa, jonka yhteyttä valtioiden rajat eivät saa rikkoa.

KIRJALLISUUS

Aikio, Aimo

- (1987a) *Oktasaš oahppaplánat, Dutkamuš Norgga, Ruota ja Suoma sámeguovlluid vuodđoskuvllaid sámegiela oahppaplánaid ja eará fágaid diibmomeriid earuin ja ovttaštahhtinvejolašvuodain*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- (1987á) *Saamenkielen opetus Pohjoismaiden peruskouluissa. Tutkimus pohjoismaiden peruskoulujen saamen kielen opetussuunnitelmien tavoitteista ja tuntimääristä*. Jyväskylä: pro-seminarityö, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta.
- (1993) *Saamelaisalueen koulutuksellisten etujen analyysi. Millaisia ovat eri intressipiirien edut saamelaisalueen koulutuksessa*. Jyväskylä: Pro gradu, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta.

Aikio, Marjaana

- (2003) *Interneahtta oahppanbirasin/ Internett som læringsmiljø*. Esitelmä pohjoismaisessa oppimateriaalikonferenssissa (25.-27.3.) 27.3.2003. Järjestäjinä Saamelaiskäräjät Norjasta ja Suomesta ja Saamelaiskouluhallitus Ruotsista. Raportti julkaistu: www.oahpponeahhta.no

Aikio, Marjut

- (1988) *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980*. Mänttä: SKS.

Aikio, Marjut & Lindgren, Anna-Riitta

- (1973) *Kieliraportti*. Kom.miet 1973:46 liite *Tutkimusraportit*, s. 90-107.

Aikio-Puoskari, Ulla

- (1989) (vast. toim.) *Sámegiella skuvlagiella-bláddi/ Saamen kieli koulukieli-lehti*, temán guovttegielalašvuohta/ teemana kaksikielisyys. Kemi: Sámiid skuvlenáššiidráddi/ Saamelaisten koulutusasiainneuvosto.
- (2001) *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa, tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa*. Rovaniemi: Juridica Lapponica 25, Lapin yliopisto, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti.
- (2003) *Oahpahusdilit ja sámiid gielalaš olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvan Davviriikkaid skuvllain*. Artikkelit raportissa *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*, Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.-9.11.2001- *Sami understanding and Sami education*, Nordic Sámi Educational Research Conference Kautokeino November 7th-9th 2001', doaimm./ed. Vuokko Hirvonen, SA-raportti/ SUC REPORT 1-2003. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi allaskuvla- Samisk høgskole- Saami University College, s./pp. 77-86.
- (2005a) *Saamelaisopetuksen asema ja tilanne perusopetuksessa* Artikkelit teoksessa *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa*, osaraportti 3: Syventävät artikkelit, toim. Esko Korkeakoski, Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 10, Jyväskylän yliopisto, s.29-40. Edelliseen liittyvä samanniminen yhteenvetoartikkeli teoksessa *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa*, osaraportti 1: Arviointiraportti, toim. Esko Korkeakoski, s. 24-25. Myös netissä (15.2.2006): <<http://www.edev.fi/portal/julkaisu>>
- (2005b) *Sámegiela ja - kultuvrra ealáškahttin Soađegili Vuohčus* (Saamen kielen ja kulttuurin elvyttäminen Sodankylän Vuotsossa). Artikkelit Saamelaisen korkeakoulun 12.-13.10.2005 järjestämän kielisosiologisen seminaarin 'Sámegielaid buolvvaidgaskasaš sirdaseapmi: Ohcamin vugiid bearráigeahččat gielladili' raportissa, 8 s. internetissä: <<http://www.samiskhs.no>> (15.02.2006) ja painettuna myöhemmin. Toim. Torkel Rasmussen.

Aikio-Puoskari, Ulla & Skutnabb-Kangas, Tove

- (2004) *When few under 50 speak the language as a first language: linguistic (human) rights and linguistic challenges for endangered Saami languages*. Artikkelin perustuu dialogiluentoon Saamelaisinstituutin järjestämässä konferenssissa (Revitalizing the periphery) Inarissa, marraskuu 2002. Käsikirjoitus, julkaistaan konferenssin raportissa 2006, toim. Helander N.Ø., 40 s.
- (2004) *Exclusion or inclusion – linguistic human rights for a linguistic minority, the Deaf Sign language users, and an indigenous people, the Saami*. Artikkelin teoksessa *Many voices, one vision: The right to communicate in practice*, s. 59-88, ed. Lee P., Penang: Southbound.

Andersson, Gösta

- (1994) *Sápmi - samiskt perspektiv. En idébok för undervisning*. Stockholm: Skolverket

Baker, Colin

- (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.

Biti Mikalsen, Anne Dagmar

- (1997) *Davviriikkalaš oahpponeavvoprošeakta. Loahpparaporta*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđdi, Suoma Sámediggi, Sámeskuvlastivra, Norgga beale Sámi giellaráđdi.

Capotorti, Francesco

- (1979) *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. UN document E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1 1991.

Helander, Elina

- (1990) *Situation of the Sámi Language in Sweden*. Artikkelin teoksessa *Arctic Languages, An Awakening*, s. 401-417, ed. Collis D.R.F., Unesco, Paris.

Helander, Nils Øivind

- (2003) *Sámegiela oahppoplána álgoahpahusa árvvoštallan*. Artikkelin raportissa *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*, toim. Hirvonen, s. 87-106. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Hirvonen, Vuokko

- (1979) *Saamelaislasten vanhempien suhtautumisesta saamenkieliseen opetukseen*. Tutkielma 18.1.1979, 49s. Tampere: Tampereen yliopiston yhteiskunnallinen opetusjaosto.
- (2003a) doaimm./ed., *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*, Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.-9.11.2001- *Sami understanding and Sami education*, Nordic Sámi Educational Research Conference Kautokeino November 7th-9th 2001'. SA-raporta/ SUC REPORT 1-2003. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi allaskuvla- Samisk høgskole- Saami University College.
- (2003a) *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2003b) toim., *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Huss, Leena

- (1999) *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Uppsala: Studia Uralica Upsaliensia 31, Uppsala University.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher & Svonni, Mikael

- (1999) *Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi*.

Artikkeli teoksessa *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Svonni, Mikael

- (1990) *Forskning om förstaspråkbehärskning hos samiska barn. Språksociologisk situation, teoretiska ramar och en preliminär bedömning*. Rapporter om tvåspråkighet 6, Centrum för tvåspråkighetsforskning. Stockholms universitet.

Håkansson, Maith

- (1994) *Samerna - vårt land heter Sápmi*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Johansson, Henning

- (1978) *Samernas bosättningsfördelning och sameundervisningens elevunderlag*. Föredrag hållet vid Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978. I: Protokoll från Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978, s. 41-57.

Kitti, Kaaren

- (2003) *Sámi oahppaneavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samiske lærermidler- nordisk eller innenlands? Esitelmä pohjoismaisessa oppimateriaalikonferenssissa (25.-27.3.) 27.3.2003. Järjestäjinä Saamelaiskäräjät Norjasta ja Suomesta ja Saamelaiskouluhallitus Ruotsista. Raportti julkaistu: www.oahpponeahtta.no*

Komiteamietintö/ Kommittébetänkande (Komitea smiehttamušat, Suopma)

- (1971:B63) *Saamelaisten koulutuksen kehittämistoimikunnan mietintö*.
- (1973:46) *Saamelaiskomitean mietintö*. Liite tutkimusraportit.

Korkeakoski, Esko

- (1997) toim., *Saamelaisten koulutuksen tila peruskoulussa ja lukiossa*. Helsinki: Opetushallitus. Arviointi 5/97.
- (2005) toim., *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa, osaraportit 1-3. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 8-10. Jyväskylän yliopisto*.

Koulutuksen arviointineuvosto

- (2004) *Koulutuksen arvioinnin uusi suunta. Arviointiohjelma 2004-2007. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 1. Jyväskylän yliopisto*.

Láगत/ Lover, Norga/Norge

- (1987:56) *Láhka Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid hárrái (Sámeláhka)/ Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven); Sámegiela guoski lasáhusat/ Samisk språk, tilføyelse 21.12.1990 nr. 78.*
- (1988:432) *Vuoddolága paragrafa 110a sámiiid vuoigatvuodaid birra/ Sameparagraf 110a i Grunnlova.*
- (1998:61) *Oahpahusláhka- odđa láhka vuoddoskuvlii ja joatkkaoahpahussii/ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).*

Láगत/ Lagar, Ruotta/Sverige

- (1985:1100) *Skollag*.
- (1992:1433) *Sametingslag/ Láhka Sámedikkis*.
- (1999:1175) *Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*.
- (1999:1176) *Lag om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*.

Láगत/ Lait, Suopma/Suomi/Finland

- (974/1995) *Laki Saamelaiskäräjästä/ Láhka Sámedikkis*.
- (628/1998) *Perusopetuslaki/ Lag om grundläggande utbildning*.
- (629/1998) *Lukiolaki/Gymnasielag*.
- (630/1998) *Laki ammatillisesta koulutuksesta/Lag om yrkesutbildning*.
- (635/1998) *Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, muutos 1186/1998/ Lag om*

- finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet, ändring 1186/1998*
 - (731/1999) *Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuoddoláhka.*
- Lindgren, Anna-Riitta**
 - (1999) *Pohjoiskalotin vähemmistökielet. Assimilaatiosta emansipaatioon.* Artikkelit teoksessa *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit I, Outamaalta tunturiin*, toim. Tuominen M., Tuulentie S., Lehtola V-P. ja Autti M., s.159-174. Rovaniemi/ Jyväskylä: Lapin yliopisto/ Kustannus-Puntsi.
 - (2000) *Helsingin saamelaiset ja oma kieli.* Helsinki: SKS:n toimituksia 801.
- Lund, Svein**
 - (2003) *Sámi skuvla vai "Norsk Standard"? Norgga skuvlaodastusat ja sámi oahpahus.* Davvi Girji, Kárášjohka.
 - (2003) *Samisk skole eller Norsk Standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring.* Davvi Girji, Karasjok.
- Lundgren, Ulf**
 - (1994) *Samebarnens skolsituation. Sameskolor. Skolor med integrerad samisk undervisning.* Skolverkets rapport nr 55. Sámi Girjjit, Luleå.
- Magga, Ole Henrik**
 - (2001) *Mii mearrida ealáskago vai jápmágo okta giella? Sámegiella ovdamearkan.* Artikkelit raportissa *Sámegiella dilli skuvllas ja lagasservodagas*, s. 7-19. Konferenssi Lakselvissa 28.-29.11.2000, järjestäjinä Saamelaiskäräjät, Finnmarkun ja Tromssan lääninhallitusten opetustoimistot. Kárášjohka.
 - (2003) *Sámegiella vuosttašgiellan vuoddoskuvllas.* Artikkelit raportissa *Sámi skuvla plánain ja praktikkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren*, toim. Hirvonen, s. 54-86. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- Magga, Ole Henrik & Skutnabb-Kangas, Tove**
 - (2001) *The Saami languages: the present and the future.* Artikkelit julkaisussa *Cultural Survival Quarterly*, special issue on Endangered languages, ed. Quinn E., 26-31,51.
- Myrvoll, Marit**
 - (1999) *Samene- ett folk i fire land, en ressursbok for lærere i grunnskolen.* Alta/ Kautokeino: Sámi oahpahusráđđi, sámi oahpponeavvovuoddáš/ Samisk utdanningsråd, sámisk læremiddelsenter.
- Nilsson, Kerstin**
 - (1994) *Språklig bakgrund och språkbehärskning hos sameskolans elever.* Umeå: Samiska institutionen, Umeå universitet.
 - (1995) *Sámeskuvlamánáid gielalaš duogáš ja giellamáhttu.* Artikkelit syksyn 1994 saamen kielen ja saamelaisen kirjallisuuden tutkimus- ja ohjausseminarin raportissa, toim. Guttorm V., s. 54-63. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, Symposiaraporta nr. 11.
- Nordiska rådet**
 - (1994) *Samer-lärohefte för mellanstadiet.* Stockholm.
- Norgga ráđđehus/ Norges regjering (www.odin.dep.no)**
 - (2004) *Ráđjekeahhtesvuohhta davvin.* Bargoraporta ovtasbarggu birra gaskal Suoma ja Norgga davviguovvluid. 45s.
- NOU – Norges offentlige utredninger (Norga)**
 - (2000:3) *Sámi oahpaheaddjeoahppu – iešgudetlágan máhttovieruid gaskkas.*
 - (2003:16) *I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle.*
- Nystad, Kristine**
 - (2003) *Sámi oahpponeavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samisk læremiddel- nordisk eller nasjonal? Esitelmä pohjoismaisessa oppimateriaalikonferenssissa*

(25.-27.3.) 25.3.2003. Järjestäjinä Saamelaiskäräjät Norjasta ja Suomesta ja Saamelaiskouluhallitus Ruotsista. Raportti julkaistu: www.oahpponeahhta.no

Näkkäläjärv, Elle Máret

- (2003) *Sámi oahpponeavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samisk læremiddel- nordisk eller nasjonal?* Kommenttipuheenvuoro pohjoismaisessa oppimateriaalikonferenssissa (25.-27.3.) 25.3.2003. Järjestäjinä Saamelaiskäräjät Norjasta ja Suomesta ja Saamelaiskouluhallitus Ruotsista. Raportti julkaistu: www.oahpponeahhta.no

Opetushallitus/ Utbildningsstyrelsen/Oahpahusráđđehus

- (1994) *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994/ Vuoddoskuvlla oahppoplána vuodustusat 1994.* Päätös/ Meerráduš 5.1.1994. Helsinki.
- (2004) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004/ Vuoddoahpahusa oahppoplána vuoddoáššit 2004.* Päätökset/ Meerrádušat 1-3/011/2004. Vammala.

Pedersen, Steinar

- (1997) *Sápmi. The Native Land of the Sámi.* Artikkeliteoksessa *The Sámi. The Indigenous People of the Northernmost Europe*, s. 8-9. Toim. Seurujärvi-Kari I., Pedersen S. ja Hirvonen V. European Languages 5. Brussel: EBLUL.

Rasmussen, Torkel

- (2005) Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegielaš demografiija ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas. Sámegiela váldofágadutkamuš. Romsa: Romssa Universitehtta, Humanisttalaš fakulteahhta/ Sámi ossodat.

Sámediggi- Sametinget (N)

- (2001) *Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas.* Raporta. Konferánsa Leavnnjas 28.-29.11.2000. Kárášjohka.
- (2001) *Sámi oahpahus. Čielggadeapmi – sámi oahpahus olggobealde sámegiela hálddašanguovllu.* 127 s. Kárášjohka.
- (2001) *Samisk opplæring. Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.* 120 s. Karasjok.
- (2002) *Samisk begynneropplæring. Evaluering av del I – Leseparathet.* Raporta. Karasjok.
- (2003) *Sámi oahpponeavvu davviriikkalaš resursan.* Pohjoismainen oppimateriaalikonferenssi Kiirunassa maaliskuun 25.-27.p.2003. Raportti: www.oahpponeahhta.no.

Sámediggi- Sametinget (R)

- (1996) *Sami History.* Giron/ Kiruna.
- (2002) *Styrelsens verksamhetsförklaring mandatperioden 2002-2005.* www.sametinget.se.

Sámediggi- Saamelaiskäräjät (S)

- (2003) *Sámiid kulturiešráđđen oahpahusdoaimmas- Sámedikki vuoddoahpahusa ja logahatskuvlejumi guoski skuvlenpolitihkalaš ulbmilat/ Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa- Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet.* Dohkkehuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis/ hyväksytty Saamelaiskäräjien täysistunnossa 17.6.2003, 22s.

Sámiráđdi/ Nordiska samerådet/ Pohjoismaiden Saamelaisneuvosto

- (1989) *Sámepolitihkkálaš prográmma/ Samepolitisk program/ Saamelaispoliittinen ohjelma.* Ohcejohka/ Utsjoki.
- (1991) *Sámi oahpahus- ja skuvlapolitihkkálaš prográmma/ Samisk utdannings- og skolepolitisk program/ Saamelaisten opetus- ja koulutuspoliittinen ohjelma/ The Sami*

education- and schoolpolitical program. Ohcejohka/ Utsjoki.

Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/ Samisk Nærings- og Utredningssenter

- (2000) *Raporta. Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra/ Rapport. Undersøkelse om bruken av samisk språk.* Bargoaddi/oppdragsgiver: Sámi giellaráddi/Samisk språkråd. Prošeaktajođiheadji/ prosjektleder Ellen Ravna. Deatnu/Tana.

Sámeskuvlastivra (SámS)/ Sameskolstyrelsen (R)

- (2002) *Skolplan för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritidshemverksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen.* Fastställd den 19.-20.10.2002, 3s.

Sámi oahpahusráddi/ Samisk utdanningsråd – Gonagaslaš girko-, oahpahus- ja dutkandepartementa/ Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (N)

- (1997) *10-jagi vuodđoskuvlla sámi oahppoplánat (O97S)/ Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen.* Oslo.

Sara, Mikkel Nils

- (2003) *Árbevirolaš sámi diedut ja máhtut sámi vuodđoskuvllas.* Artikkel i raportissa *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforppma 97 evalueren*, toim. Hirvonen, s. 121-138. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

SKOLFS – Statens skolverks författningssamling (R)

- (1994:1) *1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94).*
- (2003:8) *Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan.*

Skolverket (Ruotta)

- (1996) *Sameskolan – Kursplan, timplan och kommentarer.* Stockholm.

Skutnabb-Kangas, Tove

- (1984) *Bilingualism or not. The Education of Minorities.* Multilingual Matters 7. Ruotsinkielisestä alkuperäisteoksesta 'Tvåspråkighet' käänntänyt Malmberg L. ja Crane D. Clevedon.
- (1988) *Vähemmistö, kieli ja rasismi.* Linguistica & Philologica -ráidu, Helsinki: Gaudeamus, Painokaari Oy.
- (2000) *Linguistic genocide in education - or worldwide diversity and human rights ?* Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates.

SOU – Statens offentliga utredningar (Ruotta)

- (1960:41) *Samernas skolgång. Betänkande avgivet av 1957 års nomadskolutredning.*
- (2002:121) *Skollag för kvalitet och likvärdighet. Betänkande av 1999 års skollagskommitté.*

Stångberg, Sigrid

- (2004) *Ruota skuvla/ Skole fra Sverige.* Puheenvuoro saamelaisessa koulukonferenssissa (27.-28.10.) Tromssassa 28.10.2004. Järjestäjinä Finnmarkun läänin opetusosasto, Saamelainen korkeakoulu ja Saamelaiskäräjien opetusosasto.

Svonni, Mikael

- (1996) *Skolor och språkundervisning för en inhemsk minoritet –samerna.* Artikkel i teoksessa *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*, s.148-186, toim. Hyltenstam K., Lund: Studentlitteratur.
- (1997) *Att lära sig samiska- ett minoritetsspråk. Vilken roll har skolan?* Artikkel i teoksessa *Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i Norra Sverige*, toim. Westergren G. ja Åhl H., s. 130-152. Stockholm.
- (1998a) *Sami.* Artikkel i teoksessa *Minority Languages in Scandinavia, Britain and Ireland*, toim. Corráin A.O ja Mathiina S.M., s. 21-49. Uppsala.

- (1998á) *Hupmágo oktage sámegiela čuođi jagi geahčen? Giellamolsun vai giellaseailluheapmi- eavttuid ja miellaguottuid gažaldat*. Artikkelit teoksessa *Diedut 1998:1, Giellačállosat*, toim. Guttorm V., s. 96-106. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- (2000) *Det tveeggade skolsystemet. En studie av samebarnens undervisning i Sverige under 1900 -talet*. Umeå, giehtačáluš, 46s.

Todal, Jon

- (2001) *Hupmet go eanet mánát sámegiela jagi 2000:is go 1990:is?* Artikkelit raportissa *Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas*, s. 29-36. Konferenssi Lakselvissa 28.-29.11.2000, järjestäjinä Saamelaiskäräjät, Finnmarkun ja Tromssan lääninhallitusten opetustoimistot. Kárášjohka.
- (2002) *"...jos fal gáhttet gollegielat". Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet*. Tromsø: Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø.
- (2003) *"Det lappiske Tungemaal til at forstaa"-Nubbingiella gielalaš ealáškahttima gaskaoapmin*. Artikkelit raportissa *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforppma 97 evalueren*, toim. Hirvonen, s. 107-120. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Utsi, Mai Britt

- (2003) *Muitalus oahpponeavvuid birra...Oahpponeavvodilli O97S skuvllain*. Artikkelit raportissa *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforppma 97 evalueren*, toim. Hirvonen, s. 139-158. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Utsi, Per Mikael

- (2003) *Samerna och majoritetssamhället. Ideer om, styrdokument för och förslag till mångkulturell undervisning*. Arjeplog.

Lähteinä käytetyt asetukset, poliittiset ja hallinnolliset päätökset, kansainväliset sopimukset ja internet-sivut on dokumentoitu tekstin yhteydessä.

Lyhennysten selitykset:

- SFS, Svensk författningssamling (Ruotsin säädöskokoelma)
- SSK, Suomen säädöskokoelma

